

7 ЧЭРВЕНЯ 1996 г.

№ 23 (3847)

Кошт 2 500 руб.

КУЛЬТУРА АХВЯРУЕЦЦА ПАЛІТЫЦЫ

Леанід ЛЫЧ: "Гэтак ужо склалася ў цывілізаваным свеце, што гаспадаром нумар адзін на той ці іншай этнічнай тэрыторыі з'яўляецца карэнны народ з яго культурай і мовай. Такая заканамернасць парушалася толькі ў краінах, што падпалі пад каланіяльную залежнасць".

5

РАССТРЭЛ НА ПЯСЧАНЫМ ШЛЯХУ

Раздзел з рамана
Алеся ДЗЯТЛАВА

8-9

БАЛГАРЫЯ І РАСІЯ — РОЎНАСЦЬ ЦІ ДЫКТАТ

Пламен ЦВЯТКОЎ: "Іншага шляху, акрамя як інтэгравацца ў Еўропу, у нас няма, бо калі Балгарыя застанецца сам-насам з Расіяй, гэта будзе азначаць канец Балгарыі. У мяне іншы раз узнікае адчуванне, што я змагаюся з ветракамі, бо маю амбіцыю прымусіць балгарына паверыць, што ён балгарын".

13

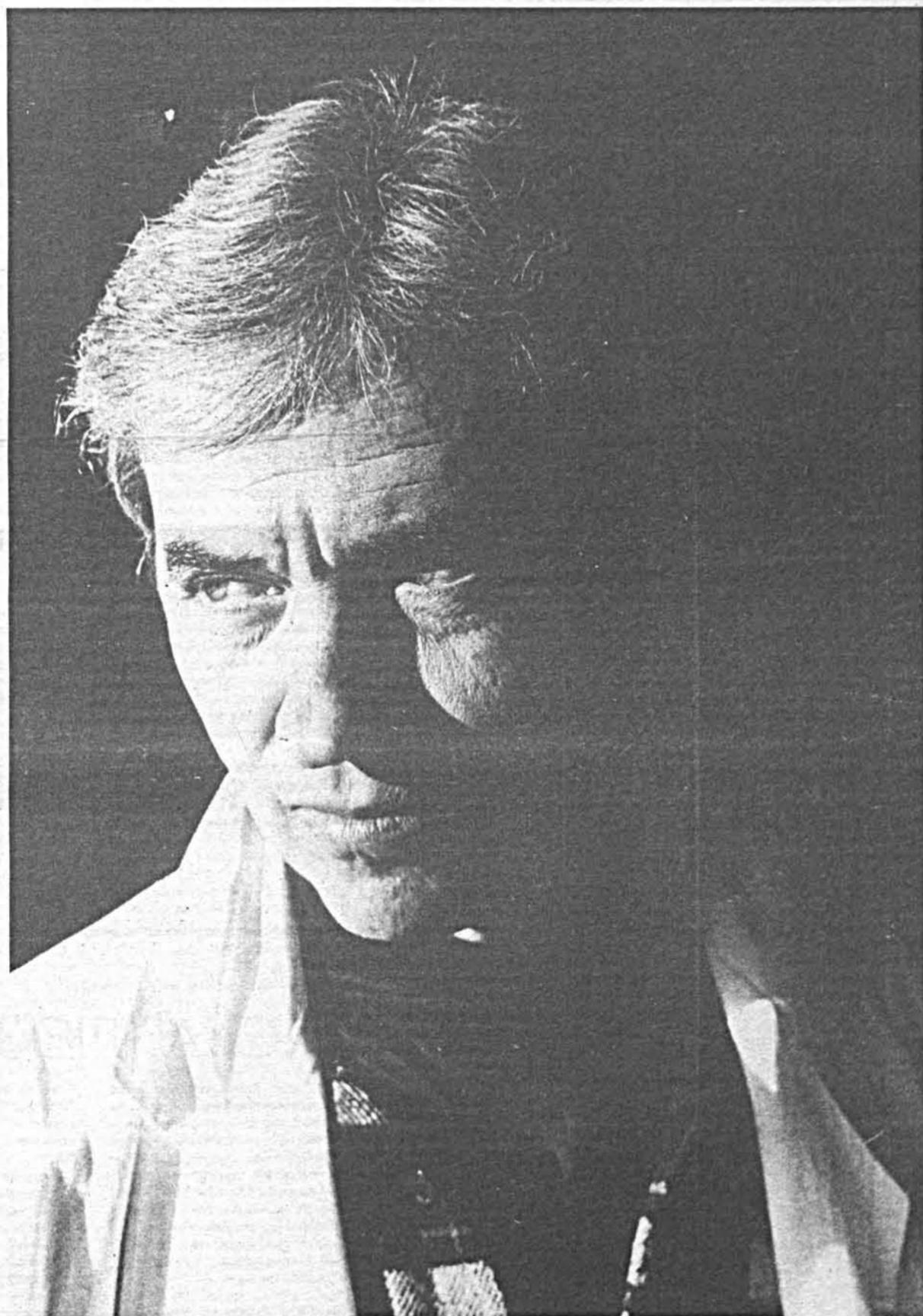
ЗАКАНЧВАЕЦЦА ПАДПІСКА!

Дарагія чытачы, усяго тыдзень застаўся для таго, каб падпісацца на наш тыднёвік на другое паўгоддзе 1996 года. Калі хто не ў стане падпісацца на паўгода, падпішыцеся на квартал, а то і на месяц — 7 тысяч мо знойдзецца і сёння, а там, дасць Бог, пабагацеем.

Падпішыцеся на "ЛіМ" самі, прапануйце гэта зрабіць сябрам, знаёмым. Гэтым самым вы падтрымаеце беларускамоўнае выданне і сэканоміце не толькі свой час, але і грошы, бо кошт аднаго нумара тыднёвіка ў розніцу будзе амаль удвая большы, чым па падпісцы.

Кошт падпіскі на "ЛіМ" на адзін месяц — 7000 рублёў, на квартал — 21000 рублёў, на паўгоддзе — 42000 рублёў.

Наш індекс — 63856.

"Я ЖЫВУ — ШМАТ"...

Мастацкага кіраўніка і дырэктара Акадэмічнага тэатра імя Якуба Коласа Валерыя Маслюка найцікавей было заспець, мовім так, у шараговым будзённым існаванні жыцці, у працэсе, які, рыхтуючы й мацуючы творчасць, больш падобны да вытворчасці. Калі да прэм'еры далёка, калі чарговы фестываль ужо адтрыумфаваў сваё, калі занятая ўсе рэпетыцыйныя пляцоўкі і нават з адміністрацыйных кабінетаў чуюцца галасы не так акцёраў, як іхніх персанажаў...

Гутарку з Валерыем Маслюком выпала пачаць звычайна: на просьбу параўнаць колішнія жыццё тэатра і сябе ў гэтым жыцці з тым, што дзеецца цяпер (Маслюк распачынаў свой прафесійны шлях у Віцебску), ён гэтаксама звычайна ўздыхнуў. Маўляў, была б ты чужым чалавекам, дык схлусілася б само і вокам бы не міргнуў. А так... Навошта хлусіць? У свой час быў тут проста шчаслівым. Ды маладым. Ад якога залежала ўсё і нічога. А цяпер жыццёвы ды

чалавечы груз стаў складанейшым. Калі ж гаварыць пра будучыню тэатра, дык хіба пра ягоны дух, душу, духоўнасць. Таму што без асабістага (патрэбы, вымогі, зацікаўленасці) ні ставіць, ні іграць спектаклі няможна. Мы ж, маўляў, не робаты, нас, маўляў, калі і можа што змяніць, дык толькі асабістае жаданне. Зажадаў Маслюк фестываль духоўнае энергіі тэатра. Спраўдзіў (цяпер дзякуе за падтрымку калегам, апантаным жадаючым...). На акцёраў сваіх, праўда, крыху пакрыўдзіўся: на спектакль Някрошуса, бачыце, усе прыйшлі, а спектаклі з Украіны ды Санкт-Пецярбурга для іх — кот у мяху, таму, атрымліваецца, увагі не вартыя? Званіў Алегу Яфрэмаву, нагадваў пра крэўныя сувязі: наш БДТ-2 — гэта ж студыя МХАТ! Залатвіў да сябе на гастролі МХАТ і Ленком. Увосень, 21 лістапада, на юбілей тэатра рыхтуе сюрпрыз...

(Працяг на стар. 10)

ПРА ШТО РАСКАЖУЦЬ ГОСЦІ?

Беларусь зноў прадэманстравала свету адкрытасць душы, запрасішы да сябе гасцей з краін былога СССР. Называлася гэта Першым кангрэсам дзеячаў культуры дзяржаў-удзельніц СНД.

Першае, што кінулася ў вочы: у зале пасяджэння Акадэміі навук РБ не было ніводнага знакамітага пісьменніка. Іх проста не запрасілі. Нам, журналістам, папрасілі чачы, паслухаць удзельнікаў было цікава. Тым больш, што не проста розныя — рознаскіраваныя ідэі і палітычна людзі прыехалі ў Мінск. Адны дзяржавы (скажам, Расія, Грузія, Казахстан, Украіна) былі прадстаўлены цэлымі дэлегацыямі, другія — супрацоўнікамі пасольстваў і штаб-кватэры СНД, трэція зусім не адгукнуліся на запрашэнне. Як патлумачыць вядомы кінадзееч Р. Ібрагімбаев, не ўсе прыехалі, бо не ведалі — навошта, не было належнай арганізацыі і належнага асячэння ў друку.

Старшыня Саюза тэатральных дзеячаў Малдовы выказаў іншую думку адносна гэтага, і яна, на мой погляд, больш адпавядала сапраўднасці. У нас такое адчуванне, сказаў В. Апостал, што ствараецца новы СССР, на гэты раз — у галіне культуры. Ён адзначыў і настальгію па мінулым у выступленні аднаго з суарганізатараў кангрэса К. Лаўрова, і пасаж вядомага расійскага публіцыста А. Нуйкіна; той выказаў шкадаванне, што армянскія дзеці ўжо не разумеюць па-руску. У гэтай сувязі было заўважана, што армянскія дзеці, мабыць, лепш разумеюць па-англійску і што ёсць больш сур'езнае пытанне — адносіны рускамоўнага насельніцтва да нацыянальных моў, прызнаных дзяржаўнымі.

Выступленні гасцей з Грузіі, Казахстана, Украіны, а таксама міністра культуры РБ А. Сасноўскага вызначалі глыбінэй асэнсавання постсавецкай рэчаіснасці і канцэптуальнасцю. Не адчувалася зашоранасці, зацукленасці на карпаратыўных інтэрэсах, жадання вярнуцца да старых парадкаў і былога статус-кво. Затое ўсе гэта прысутнічала ў падыходах арганізатараў і адбілася ў праекце рэзалюцыі, дзе знайшоў адлюстраванне адно матэрыяльнае бок справы (падаткі, нерухомаць і да т. п.).

А галоўным, як модна казаць — базавым пытаннем «вялікага сходу» было наступнае (і наўрад ці знай-

шоўся адказ на яго): вакол чаго і дзеля чаго аб'ядноўвацца дзеячам культуры незалежных дзяржаў? Дзеля сумеснага змагання за выжыванне нацыянальных культур? Дык не ўсе яны так сціпла фінансуюцца, як наша, беларуская. Ды і не спыніш аб'ектыўных працэсаў супольнымі жэстамі. Як сказаў старшыня Савета творчых саюзаў Украіны М. Сцепаненка, у нашых краінах розныя сітуацыі і розныя менталітэты, таму ён не разумее такога тэрміну, як «агульная культура прастора».

І нарэшце — на якіх пазіцыях гуртавацца, калі сёння няма і быць не можа ідэйнага адзінства: хтось лічыць сябе дэмакратам, хтосьці прытрымліваецца камуністычнай арыентацыі, ёсць умераныя і не зусім нацыяналісты, а ёсць і такія, што заражаны імперскім вірусам і хацелі б проста вярнуць ранейшы ўплыў.

Думаецца, іх спадзяванні марныя. «Садружнасць» — гэта новы спосаб мыслення, — гаварыла першы намеснік міністра культуры Грузіі М. Кабахідзе. — Усім нам даводзіцца асэнсоўваць сябе ў новых умовах».

Новыя прынцыпы культурнага ўзаемадзеяння нашых дзяржаў-рэспублік яшчэ толькі выпрацоўваюцца. Ізалежыць ніколі не спрыяла культурнаму развіццю і прагрэсу. А пакуль робяцца спробы паўплываць на дзяржаўную палітыку ў сферы культуры агульнымі намаганнямі. Добра, што хоць старая песня пра інтэграцыю не гучала. І толькі ад прамовы вялікага славяніна і праваслава верніка М. Бурляева, які разам з дэлегацыяй прысутнічаў ад кінафестывалю «Залотой витьз», пахнула знаёмым душам...

Адным з пытанняў, што ўзнімалася ў выступленнях, было наступнае: узаемаадносіны ўладаў і дзеячаў культуры. Згаданы М. Сцепаненка лічыць, што большасць прэзідэнтаў краін СНД не выконвае сваіх функцый па адносінах да культуры. «Калі дзяржава не культурная, то яна проста не дзяржава» — гэтыя яго словы маглі б стаць дэвізам кангрэса. Працэдуем і далей: «У сваіх рашэннях мы не павінны азі-

рацца на кіраўнікоў. Замест таго, каб зрабіць усё неабходнае для культуры, яны патрабуюць ад творчых людзей палітычнай падтрымкі, уцягваюць іх — асабліва падчас выбараў — у барацьбу за ўладу».

На пасяджэннях секцый па інтэрэсах (літаратура, кіно і тэатр, музычнае і выяўленчае мастацтва і інш.) закраналіся прыватныя моманты, якія тычыліся ўмоў існавання культуры, яе ўзаемаадносін з уладамі, яе месца ў сучасным жыцці. На секцыі «Культура і дзяржава» М. Кабахідзе паспрабавала разварушыць прысутных на прадмет будучай рэлюзацыі: ці такой яна павінна быць, як прапанавана. Адзіні выступілі з дапаўненнямі — ў асноўным з расійскай дэлегацыі. Большасць дэманстравала не то апатыю, не то разгубленасць, не то проста невалоданне прадметам гаворкі. У выніку засталася нявысветленым — засяроджвацца кангрэсу на праблемах творчых саюзаў ці абсяг яго клопату павінен пашырыцца на ўсю культуру, г. зн. музеі, бібліятэкі, навучальныя ўстановы і г. д.

У рамках кангрэса дзеячаў культуры адбыліся вялікі канцэрт з удзелам мастацкіх калектываў краін СНД. Прыняты зварот да кіраўнікоў дзяржаў.

У першага дня Першага кангрэса быў нечаканы працяг. Выйшаўшы з рэспектабельнага будынка СНД на праспект, я трапіла ў аблогу «сілавкоў», разам з удзельнікамі пікета, якіх гналі ад галоўпаштампта назад, да цэнтральнага сквера, дзе яны і збіраліся. На кожнага пікетчыка было не тое што па міліцыянеру — мо па міліцэйскай машыне. Напал страсцей быў такі нястрымны, а супроцьстаянне такое жорсткае, што людзі кідалі ў нашых доблесных «абаронцаў» зямлёй з-пад каштанаў. І калі я ўвабрала ў сэрца і гэты раздроблены, зацэпты натоўп, і абурэнне старонніх назіральных, удзельнічаў у чалавечы вір, і пагляд маладога спецазаўца, у якім застылі жах і пакута, то падаткі і іншыя праблемы дзеячаў ад культуры здаліся мне дробнымі-дробнымі і нават крыху абсурднымі. Хіба плачуць па валасах, калі галава ў небяспецы?

Гасцям хлебасольнай Беларусі будзе пра што расказаць у сябе дома...

Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ

Дыктар БелТБ з прыдыхам паведаміў важнейшую навіну: прэзідэнт Беларусі Аляксандр Лукашэнка вырашыў працягнуць свой адпачынак у Сочы яшчэ на тыдзень. Адрозна прыгадаліся словы з народнай песні: «Чаму ж мне ня пець, чаму ж ня гудзец, калі ў маёй хатацы парадак ідзець...» І сапраўды, трэба аддаць належнае прэзідэнту, за два гады свайго кіраўніцтва ён змог так «адладзіць дзяржаўную машыну», што адсутнасць яго ў краіне практычна не адчуваецца. Прэзідэнта няма, аднак указы з ягоным подпісам працягваюць выходзіць — толькі за апошні час «банкаўскі», «антыманапольны», «рэкламны» ды інш., разганяюцца не менш жорстка і крывава пікетны апазіцыі, доллар «стаіць», заводы «ляжаць»... Эканамічная сітуацыя з крызіснай ператварэцця ў безвыходную, тупіковую... І выйсця з яе, падобна, прэзідэнцкая каманда не ведае. Застаецца адно: чакаць вынікаў выбараў у Расіі. Што, пэўна, і робіць прэзідэнт у Сочы...

ЦЫТАТА ТЫДНЯ

«Як жыў Беларусь? За 1995 год колькасць стратных прадпрыемстваў вырасла ў чатыры разы. Фінансавая нежыццяздольнасць больш за 2000 калгасаў і саўгасаў з усіх 2600, палова банкаў. За чатыры месяцы гэтага года вытворчасць валавага ўнутранага прадукту ўпала яшчэ на два працэнты. Красавіцкая «стабільнасць» падманлівая, бо 40 працэнтаў прадукцыі не рэалізавана. Даходная частка бюджэту дзяржавы правалена і не перакрывае расходаў. Дэфіцыт гандлёвага балансу склаў амаль 500 мільёнаў долараў ЗША. Гэта больш, чым за ўвесь мінулы год. Валютныя рэзервы скончыліся. У зварот выкінута 2,5 трыльёна рублёў нічым не забяспечаных грошай, г. зн. зноў запушчаны махавік інфляцыі. Беларусь падышла да той мяжы, калі распад эканомікі і фінансавое банкруцтва могуць стаць незваротнымі...»
(Са справаздачы аб прэс-канферэнцыі С. Багданкевіча і іншых прадстаўнікоў парламенцкай фракцыі «Грамадзянскае дзеянне», «Народная газета», 5 чэрвеня г. г.)

«ВЫНАХОДСТВА» ТЫДНЯ

Пачынаючы з 4 чэрвеня Галоўнае ўпраўленне Нацыянальнага банка Рэспублікі Беларусь па горадзе Мінску і Мінскай вобласці купляе ў грамадзян краіны долары ЗША па максімальна магчымым курсе «калідора» — 13100 рублёў за адзін долар. Больш таго, здатчыкам валюты выплачваецца... прэмія ў памеры 900 рублёў за 1 долар. Такім чынам «вынаходнікі» з Нацбанка «афіцыйна» паднялі курс долара да 14 тысяч рублёў... Адпаведныя прэміі выплачваюцца і тым, хто здае нямецкія маркі, расійскія рублі. Сотні тысяч, без перабольшвання, людзей, якія займаюцца бізнесам і найперш дробным, «чаўночным», пакутуюць ад таго, што Нацбанк, на смех усяму цывілізаванаму свету, трымаецца за вызначаны прэзідэнцкім указам «калідор». Каго падманваем? Саміх сябе...

РАСПРАВА ТЫДНЯ

Каля тысячы чалавек сабралася 30 траўня ў скверыку ля прэзідэнцкай адміністрацыі, каб выказаць свой пратэст супраць утрымання ў турме сямі украінскіх і двух беларускіх палітзняволеных. Пікетчыкі, разам з выпадковымі мінакамі, былі абкружаны спецназаўцамі і выцеснены на праспект Скарыны, дзе пачалася сапраўдная расправа над усімі, хто патрапіў у міліцэйскую пастку. Больш за сто чалавек арыштаваны, на 84 з іх складзены міліцэйскія пратаколы... Сведкамі «пабоішча» сталі народныя дэпутаты М. Грыб, Л. Гразнова, П. Данейка, В. Хрол, якія ініцыявалі на пасяджэнні Вяроўнага Савета стварэнне спецыяльнай камісіі па факту падзей 30 траўня. Паводле меркаванняў народных дэпутатаў, падобна на тое, што спецназаўцы і міліцыя спецыяльна рыхталіся да разгрому несанкцыянаванага пікета і ўсяляк правакавалі людзей на супрацьдзеянне, каб распачаць расправу...

ВЫСНОВА ТЫДНЯ

На мінулым тыдні арыштаваны рахунак Беларускага народнага фронту ў Белзнешэканомбанку, Міністэрства юстыцыі накіравала БНФ другое папярэджанне за арганізацыю і правядзенне мітынгаў і пікетаў у беларускай сталіцы, а гэта азначае, што рыхтуюцца неабходныя «паперы» для забароны дзейнасці БНФ... Цяпер становіцца зразумелай жорсткасць, з якой дзейнічалі «праваахоўныя» органы супраць дэманстрантаў і пікетчыкаў, змушаючы людзей на гэтак званы «беспарадкі»... Між тым, управа БНФ рыхтуецца да правядзення новага мерапрыемства: 22 чэрвеня, у дзень нападу нямецка-фашысцкіх захопнікаў на СССР, плануецца правесці акцыю, што будзе мець антыфашысцкі, антытаталітарны накірунак.

ПРЫЗНАЧЭННЕ ТЫДНЯ

Небездарна камсамольска-маладзёжны дзеяч М. Падгайны даў згоду прадоўжыць справу Фядуты — Зямяталіна і ўзначаліць Галоўнае ўпраўленне грамадска-палітычнай інфармацыі Адміністрацыі прэзідэнта Беларусі.

РАШЭННЕ ТЫДНЯ

Здаецца, паступова пачынае прасвятляцца сітуацыя з правядзеннем паўторных выбараў. Выбары ў парламент краіны і мясцовыя Саветы павінны адбыцца сёлета ў канцы лістапада. Канкрэтныя даты павінны прызначыць Цэнтрвыбаркам, пра існаванне якога, пасля зыходу старшыні А. Абрамовіча, мы ўжо сталі забываць.

АБСУРД ТЫДНЯ

А вось падманутым (ці, можа, — падмануўшымся) укладчыкам Мінгарвыканкам дазволіў правядзенне мітынга 12 чэрвеня ў 18 гадзін ля Палаца спорту. На акцыю пратэсту збяруцца тыя, хто пацярпеў ад дзейнасці ліпавых фінансавых кампаній. Толькі вось супраць каго канкрэтна яны будуць пратэставаць і чаго канкрэтна яны хочуць дабіцца ад няшчаснай дзяржавы і ні ў чым не вінаватых падаткапалачельшчыкаў? Цікава, што большасць «падманутых» укладчыкаў — аматараў «лёгкага хлеба» і сёння застаюцца лаяльнымі існуючаму кіраўніцтву дзяржавы, пры якім якраз расквітнелі і лопнулі большасць фінансавых кампаній — беларускіх «МММ».

КАНСЕНСУС ТЫДНЯ

Дэпутаты ад усіх фракцый парламента, незалежна ад поглядаў і перакананняў, аб'ядналіся ў каманду на аснове адной ідэі — любові да футбола. На турніры ў Кіеве, у якім прымалі ўдзел такія ж парламентарыі з Украіны, Малдовы і Расіі, нашы дэпутаты-футбалісты сталі пераможцамі, адолёўшы ў фінале расійскіх «думцаў» з лікам 3:0.

ГЭТА МЫ, БОЖА...

ЭПОХА ІЛЮЗІЙ. АКТ АПОШНІ

Настальгія! Каму невядома гэтае пачуццё, гэткае прыемнае ішчыленне недзе пад сэрцам, што спараджае элегічныя мроі і празрыстыя, трохі сумныя вобразы. Аднак калі чалавек, які жыўе настальгіяй, яшчэ можна назваць дзіваком або рамантыкам, то грамадства, якое чыць сябе толькі ўспамінамі пра мінулае, — канаючай супольнасцю. З поўнай мерай гэта можна аднесці да грамадства Беларусі.

Ілюзіі — не апошні момант у сацыяльным жыцці, а ў пэўныя перыяды, бадай, галоўны рухавік гісторыі. Напрыклад, ледзь не ўсю савецкую гісторыю можна назваць эпохай вялікіх ілюзіяў і няспраўджаных надзей. Усе яны, нягледзячы на сваю утапічнасць ці валонтарызм, мелі адценне «навізны» і скіраванасць ў будучае. Магчыма, таму так доўга трымалі ў палоне людзей вобразы «сусветнай рэвалюцыі», «блізкага камунізму», «перамогаючага сацыялізму» і г. д. І вось сёння, на зыходзе эпохі вялікіх ілюзіяў, у асобна ўзятай краіне — Беларусі — закончвае сваё «пераможнае» шэсце апошняя ілюзія — ваяўніча настальгія па мінулых часах, надзея на чароўнае вяртанне ў савецкі «рай». Хоць прырода і законы жыцця сведчаць пра адваротнае — нельга вярнуць ні маладосці, ні мінулых радасцей, ні ходу гісторыі — знаходзяцца майстры-ілюзіяністы, гатовыя эксплуатаваць любы сацыяльныя фантомы, абы толькі стварыць уражанне

ўласнай патрэбнасці і грамадскага «прагрэсу». Але справа ў тым, што майстры «палітычнага ілюзію» не ствараюць нічога новага, уся іхняя «ідэалогія» — эклектычная блытаніна, другасортныя варыяцыі на тэму «панславянства-камунізму» ці «праваславаў-сацыялізму». Тут сапраўды той выпадак, калі гісторыя набывае рысы фарсу ці абсурду, і відавочна гэта нават сучаснікам. Але не ўсім. За савецкім часам сярэдзінамі абразлівых слоў ледзь не самым папулярным было — «калхознік». Таму прычынай быў не толькі нізкі культурны ўзровень савецкага сялянства, але і ягонае павальнае алкагалізацыя, духоўная і фізічная дэградацыя, яго бяспраўе як класа. І вось чарговы парадокс: «калхознікі» сёння вырашаюць лёс грамадства. Гэта нешта нахшталт помсты ўсім гарадскім «вумнікам» ды «вучоным» за знявагу і заняўбанне мінулых часоў: «Вы хацелі рвануць у постіндустрыяльны «рай»? Дык вось — будзем разам сядзець у вялікім калгасе, бо мы да яго прывыклі і лепшага не хочам!» І Беларусь пацвердзіла сваю «калгаснасць» на ўсе сто: спачатку выбарышы былога старшыню ў прэзідэнты, а потым — адпаведны яму парламент. І менавіта яны, «камуністы і калгаснікі», «будуюць» зараз нашу гісторыю. Хаця даўно зразумела, што і камунізм, і калгасы маюць такія ж шанцы на будучыню, як майскі снег.

Аднак інерцыя масавых ілюзіяў

аказалася мацней за розум, і жаданы шлях у настальгічнае мінулае становіцца прамой дарогай да сацыяльна-эканамічнага краху. Тое, што іншыя даволі лёгка перажылі 4—5 год назад, нам прыйдзецца пакутліва пераадольваць у бліжэйшыя 3—4 гады. Каму давядзецца памяняць толькі пэўныя звычкі, каму работу ці прафесію, каму кватэру ці месца жыхарства, а камусьці і першае, і другое, і трэцяе. І амаль усім давядзецца зацягнуць папругі, эканоміць на ежы, на вадзе, газе, электраэнергіі, адным словам — рабіць тое, што поўнасцю супярэчыць прынцыпам сацыялістычнага жыцця і савецкім традыцыям. Ніякі прэзідэнцкі ўказ ці бальшавіцкі заклік не спыніць такога ходу падзей. Яго можна абзаваць і рынкам, і капіталізмам, і меркантильным грамадствам, і як заўгодна — але ён усё роўна ўлезе ў наш дом, праз вокны ці праз комін, праз пярэдні ці задні ўваход.

Толькі ў апошнім выпадку будзе больш доўга і балюча. Ці заслугоўваем мы такой вычварнасці? Ці не варта, скінуўшы савецкія аблуды, зрабіць усё годна і з розумам, як робяць нашы больш практычныя суседзі? Але, відаць, гэта ўжо будзе іншая эпоха і рабіць яе будучы іншыя людзі, а не калгасныя практыкі і камуністычныя ідэалісты.

Васіль АЎРАМЕНКА

г. Магілёў

Першы год пры Кобрынскім прафтэхвучылішчы N 105 народных мастацкіх промыслаў дзейнічае філіял Брэсцкага дзяржаўнага ўніверсітэта, дзе рыхтуюць кадры па спецыяльнасці "Выяўленчае мастацтва, чарчэнне і народныя мастацкія промыслы". Пакуль на першым курсе займаецца ўсяго 25 чалавек, але ў бліжэйшыя гады тут плануецца адкрыць факультэт.

На здымку: у вучылішчы працуюць вопытныя педагогі — заслужаны настаўнік рэспублікі Антон Васільевіч Букач і загадчык кафедры Брэсцкага ўніверсітэта Уладзімір Іванавіч Кулін.

Фота Рамана КАБЯКА, БЕЛТА

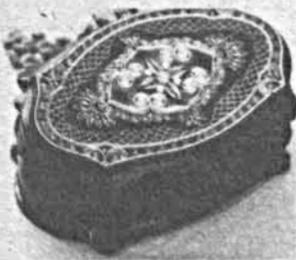
НЕ ТОЛЬКІ АБ СПАЖЫВЕ ДУХОЎНАЙ

клапоцацца ў выдавецтве "Беларуская энцыклапедыя" імя Петруся Броўкі. Ведаючы, як цяжка даводзіцца сёння гаспадыням з гатаваннем часосці каларыйнага і разам з тым таннага, тут вырашлі выпусціць дапаможнік па кулінарыі. Зразумела, адпаведна часу. Так і з явіўся даведнік "Стравы з субпрадуктаў". Параўнальна танная кніга, параўнальна танная будучы і снаданкі... А калі набыць яшчэ даведнік "Стравы з яек", таксама выдадзены энцыклапедыстамі, дык і ўвесь дзень неяк можна пратрымацца...

РЭДКІЯ МАЙСТРЫ

Аналагаў гэтаму майстэрству няма не толькі на Беларусі. Вучоныя-мастацтвазнаўцы знайшлі штосьці падобнае, што вырабляецца ў Англіі. Але па якасці, гранічна маленькіх узорах паспаборнічаць з гомельскімі майстрамі можа хіба што рускі Ляўша. Работы Уладзіміра Цэкунова сапраўды унікальныя — ён выкарыстоўвае малюсенькія стружкі розных парод дрэў, працуючы толькі пілцам. Стружкі ўкладваюцца ў сіметрычны ўзор дзякуючы асаблівай тэхналогіі склейвання. А самі шкатулкі выкананы з натуральнага масіву дрэва.

На здымках: майстар Уладзімір Цэкуноў (злева) і яго вучні Віктар Учкуроў, Слава Цесля, Валянцін Новікаў; работы гомельскіх майстроў.

СПАДАРЫНЯ... ГІТАРА

Нацыянальнае тэатральна-канцэртнае аб'яднанне "Беларуская капэла" працягвае не толькі выканаўчую, але і выдавецкую дзейнасць. Апошнія намаганні ў гэтым кірунку — выхад зборніка нот "Беларуская гітарная музыка". У ім змешчаны творы Н. Гарэлавай "Мірскі замак", Я. Паплаўскага "Навэлетта" ("З пластычных сцэн "Людзі святла Месяца"), В. Жывалеўскага "Святы" і "Элегія памяці Сяргея Палуяна" (дарэчы, В. Жывалеўскі з'яўляецца і ўкладальнікам зборніка). У якасці ілюстрацыйнага матэрыялу выкарыстаны гравюры і малюнкi Н. Орды, Ф. Рушчыца, М. Барздыкі.

Угодкі

СТЕД, ПАКІНУТЫ "УЗВЫШШАМ"

Па-рознаму можна ацэньваць дваццатыя гады. Лёгка знайсці ў іх шмат адмоўнага, што ў далейшым прывяло да ўзмацнення таталітарнага рэжыму. Разам з тым нельга не адзначыць, што гэта быў час, калі, як кажуць, становілася на ногі народная гаспадарка, паспяхова развівалася нацыянальная культура.

Безумоўна, сказаліся пазітыўныя зрухі ў літаратуры, працягваючы прыток у яе таленавітых прадстаўнікоў моладзі. А паколькі гэта быў час вострых ідэалагічных спрэчак, маладыя творцы імкнуліся аб'яднацца, гуртавацца ў суполкі па інтарэсах і схільнасцях. Так 26 мая 1926 года ўзнікла Беларускае літаратурна-мастацкае згуртаванне, што атрымала назву "Узвышша". Ініцыятарамі яго стварэння сталі былыя маладнякоўцы Адам Бабарэка, Уладзімір Дубоўка, Кандрат Крапіва, Язэп Пушча, Кузьма Чорны. Старшынёй выбралі К. Чорнага, намеснікам старшыні — К. Крапіва, а сакратаром згуртавання стаў А. Бабарэка. Ва "Узвышша" ўваходзілі таксама Змітрок Бядуля, Пятро Глебка, Сяргей Дарожны, Лукаш Калюга, Максім Лужанін, Андрэй Мрый, Тодар Кляшторны і іншыя.

"Узвышша" ўзнікла не на пустым месцы, а як бы "вырасла" з "Маладняка". Тыя, хто выходзіў з гэтай арганізацыі, абгрунтавалі сваю пазіцыю на пасяджэнні Цэнтральнага бюро "Маладняка" ў дзень, што і стаў днём утварэння новага літаратурна-мастацкага згуртавання. Ад імя таварышаў, якія напісалі заявы аб выхадзе з "Маладняка", выступіў А. Бабарэка. Будучыя ўзвышанцы выказвалі незадавальненне, што ў "Маладняку" вельмі моцныя пралетарскія тэндэнцыі, не надаецца належнай увагі мастацкай спадчыне, сцвярджаецца так званая тэорыя "калектыўнай творчасці".

Найбольш поўнае ўяўленне аб "Узвышшы" можна атрымаць, пазнаёміўшыся з яго праграмнымі дакументамі. Адзін з іх — "Камунікат беларускага літаратурна-мастацкага аб'яднання "Узвышша", датаваны тым жа 1926 годам, гэта — рашучая нязгода з тымі, што паспрабавалі папракнуць "адыходнікаў" у "ліквідатарстве", навесілі ім бірку выразнікаў дробнабуржуазнай ідэалогіі. Паколькі "Узвышша" прытрымлівалася пазіцыі

знакамітай групы "Перавал", што працавала ў Маскве, і лозунгам узяло змаганне за высокую эстэтычную культуру творчасці, у дакуменце абгрунтавалася правамоцнасць яго. Рашуча адмаўлялася "маладнякоўская" арыентацыя толькі на асветніцкія мэты. Як і празмерная палітызаванасць у дзейнасці. Новыя ўмовы, на думку узвышанцаў, вымагалі іншага: "палітасвета — для палітасветных устаноў, літаратурныя згуртаванні — для развіцця літаратуры".

Ідэйна-эстэтычнай праграмай узвышанцаў стала заява "Ад беларускага літаратурна-мастацкага згуртавання "Узвышша", што з'явілася годам пазней. Узвышанцы ўстрымліваліся ад суцэльнага захаплення станам тагачаснай беларускай літаратуры, не прымалі маладнякоўскую "бурапеннасць", указвалі на неабходнасць пераадолення эпігонства, звярталі ўвагу на вывучэнне сучаснага жыцця, выхаванне талентаў, на паляпшэнне моўнага майстэрства.

Гэтыя задачы былі канкрэтызаваны ў асобных артыкулах А. Бабарэкі, У. Дубоўкі, Я. Пушчы, К. Чорнага і іншых.

Аднак пазіцыя ўзвышанцаў была сустрэта ў штыкі тымі, з кім яшчэ зусім нядаўна яны працавалі разам. А ў выніку з'явіліся тэндэнцыйныя, вульгарызатарскія выпадчленаў аб'яднанняў БелАПП, "Маладняк", "Польмя". Выступленні часам мелі настолькі агрэсіўна-наступальны характар, што ўзвышанцам нічога не заставалася, як паспрабаваць... пакаяцца. Сведчанне таму — "Пастанова беларускага літаратурна-мастацкага згуртавання "Узвышша" пра палітычныя памылкі ў літаратурна-публіцыстычнай творчасці" (1930), у якой не толькі прызнаецца недакладнасць пэўных ацэнак у артыкулах, а і ўказваецца на ідэйныя пралікі ў цыкле вершаў Я. Пушчы "Лісты да сабакі", паэмах "І пурпуровых ветразей узвівы" У. Дубоўкі, "Случчына" М. Лужаніна, "Калі

асядае муц" Т. Кляшторнага...

Загледзін сённяшняга дня асабліва відочна, што ў выніку ўсіх выпадкаў узвышанцы мусілі, кажучы словам паэта, наступаць на горла ўласнай песні. Інакш і не растлумачыш, што ў артыкуле "Пралетарскім шляхам" кіраўніцтва згуртавання адмаўляецца ад "нашаніўскіх традыцый старэйшага пакалення пісьменнікаў", а гэта, калі разважыць, было адмаўленне ад традыцый нацыянальных. А скончылася ўсё тым, чым у рэшце рэшт і павінна было скончыцца: у снежні 1931 года прайшоў агульны сход узвышанцаў, які прыняў рашэнне аб яго ліквідацыі.

Згуртаванне перастала існаваць, але вульгарна-сацыялагічная крытыка пра яго не забылася. І не толькі ў трыццатыя гады. Свой голас супраць узвышанцаў чарговы раз яна ўзняла ў пачатку п'яцідзсятых...

Ды час нарэшце ўсё расставіў на месца. Канечне, ёсць за што "Узвышша" папракнуць (хоць бы за тое, што і самі ўзвышанцы калінікалі былі залішне катэгарычнымі ў непрыманні творчасці тых, хто не з імі, у прыватнасці, маладнякоўцаў; ды і іх стаўленне да вусна-паэтычнай творчасці народа не ўлічвала спецыфіку фальклору; асобныя іх заявы вытрыманы ў стылі свайго часу, з агульнымі, бяздоказнымі і абсурднымі абвінавачваннямі), але ж галоўнае, што яны ў многім спрыялі далейшаму развіццю нацыянальнай літаратуры.

А наколькі ўклад узвышанцаў вялікі, можна пераканацца, калі пазнаёміцца са зместам літаратурна-мастацкага часопіса "Узвышша", які выходзіў у 1927—1931 гадах: аповесць "Лявон Бушмар", раманы "Сястра", "Ідзі, ідзі", "Бацькаўшчына", аповяданні К. Чорнага, раман "Язэп Крушынскі", аповяданні З. Бядулі, аповесць "Ні госьць ні гаспадар", аповяданні Л. Калюгі, творы У. Дубоўкі, К. Крапівы, Я. Пушчы, Т. Кляшторнага, С. Дарожнага, А. Мрый. Але друкаваліся ў часопісе не толькі узвышанцы. Прынамсі, былі змешчаны казкі Я. Коласа і раздзелы з яго аповесці "У глыбі Палесся", аповяданні М. Гарэцкага, вершы М. Багдановіча...

А. М.

Фрагменты

СІСТЭМНЫ ЗАНЯПАД

"Слабасць пралетарскага інтэрнацыяналізму і роднасных яму ідэй бясспрэчна перад традыцыйнай філасофіяй, якой бы яна ні здавалася старамоднай.

Звычайны пралетарый рэдка ўспрымае сябе пралетарыем. А калі і ўспрымае, то без радаснага перажывання свайёй салідарнасці з такімі ж, як ён сам. Пралетарскага становішча любы чалавек марыць пазбавіцца заўжды, усё жыццё. Гэта — адна з пастаянных крыніц спецыфічнага неўрозу, які не натхняе. Дзе неўроз, тым больш пастаянны, там і актыўнасць, якую трэба лоўка скіроўваць. Аднак нявыдуманая пралетарыі вельмі раз'яднаная. Як іх ні яднай — тэндэнцыя да раз'яднання стала і найчасцей бярэ верх над сацыяльным уздзеяннем (...).

І дзеці, і старэйшыя, для якіх усё нацыянальнае — штосьці чужое, бо чужое само гістарычнае мінулае, недабраюць не толькі ў зтыкеце, але і ў маралі, у культуры працы, а таксама — у агульнай культуры. Агульная культура ў "пралетарскіх інтэрнацыяналістаў" працята спажывецкімі матывамі, матэрыяльным і сацыяльным утылітарызмам, нядбайствам, нават бязлітаснасцю да прыроды і ўсяго жывога.

Сярод найважнейшых патрэбнасцяў асобы (схопленых сьведомасцю, калі яны не задаволены) ёсць патрэбнасць ідэнтыфікаваць сябе з канкрэтнай нацыянальнасцю і патрэбнасць свабодна карыстацца роднай мовай. У СССР была дапушчана сумная памылка: пры вялікай колькасці нацыянальнасцей ніводная па-навуковаму не разглядалася. Таму асоба цымяна перажывае недастатковасць, а то і непаўнацэннасць уласнага развіцця, але не можа разглядаць напрамак самастойных намаганняў дзеля гэтага развіцця.

Фактычна адбылася дыснацыяналізацыя грамадзян. (Тут можна сказаць і "дэнацыяналізацыя")... Дыснацыяналізацыя мела вырашальнае значэнне для лёсу кожнага чалавека. Развіццё кожнага чалавека — гэта шырачэзныя патокі інфармацыі. Эфектыўна імі авалодаць магчыма толькі ў канкрэтнай сістэме. Ёсць адна — нацыянальнасць. Каб чалавек развіваўся чармальна, яму патрэбна нацыянальнасць, як і жывая мова. Пакуль што няма прыкладаў і небяспечна спрабаваць выхоўваць чалавека на аснове якой-небудзь штучнай мовы. Улада "інтэрнацыянальных пралетарыяў" ніводнай нацыянальнай мовы не любіла. І ніводнай нацыянальнасці — таксама (...).

Вядома, нельга не спытаць у самога сябе пра чалавечае ўвасабленне інтэрнацыяналізму. Інтэрнацыянальнае ўсё разумова хворыя, яны аднолькавыя ўсюды. Інтэрнацыянальныя розныя тыпы, што далёка зайшлі ў сваім успрыманні ад будзённай працы; інтэрнацыянальныя бедалагі-старыя, што не нажылі з гадамі мудрасці; інтэрнацыянальныя закараленыя п'яніцы. Інтэрнацыянальныя маргіналізаваныя, прастытуіраваныя, крміналізаваныя элементы.

Інтэрнацыянальная халтура ў мастацтве. Кіч, напрыклад, або праявы скорамінучай моды, сенсацыйнасць дзеля сенсацыйнасці. Інтэрнацыянальныя таксама паводзіны нармальнага чалавека, які не атрымаў першапачатковага нацыянальнага выхавання, а ўзгадаваны толькі па-пралетарску — інтэрнацыянальна; ён няздольны ўзняцца вышэй у рабоце розуму, чым разумова адсталы. У стане інтэрнацыянальнасці можа аказацца ўвогуле кожны чалавек — і ў тым большай меры, чым больш ненармальныя і цяжкія

выпрабаванні выпадку на яго долю.

Недарэчна пытаць, якая, маўляў, нацыянальнасць лепшая для развіцця. Усе цудоўныя. Усе, так бы мовіць, правадзейныя. Толькі стаўшы часткай псіхічнага апарату, адна нацыянальнасць адкрывае сваім носбітам доступ у свет і да каштоўнасцяў любой іншай нацыянальнасці. Шлях у мастацтва аднанацыянальны. Колькі нацыянальнасцяў, столькі і шляхоў да духоўных заваёў чалавечага генію. Інтэрнацыянальны паход на геніяльнае блытаны і цымяны, хоць мроіцца самым прамым і слухным. (...)

Не толькі сціранне нацыянальных асаблівасцей "знутры" асобы, але і ўсялякія ўмовы — хоць бы дробязныя перашкоды — для праўлення гэтых асаблівасцей вырастаюць у жорсткі наступ на самыя першасныя і таму жыццёва важныя свабоды. (...)

Параўнальна з дактрынай пралетарскага інтэрнацыяналізму дактрына савецкага патрыятызму засведчыла, несумненна, прызнанне краху сусветнай рэвалюцыі. Ідэалагічнае адступленне ўжо многага пазней было перааформлена ў "ваенна-патрыятычнае выхаванне". Але ўсё гэта — вехі адной рэакцыйнай дарогі, дыснацыяналізацыі. (...)

Няпроста выглядаюць і "агульначалавечыя каштоўнасці", да якіх звярнуўся на словах М. С. Гарбачоў. Ён мудра зрабіў, не ўдакладніўшы, што меў на ўвазе. Калі ж даверыцца пафасу гэтых слоў, то і марксісцкі пралетарскі інтэрнацыяналізм падаецца адной з агульначалавечых каштоўнасцяў. У тым ліку — пешчаная ім мастацкая культура. І ў шчырым клопаце пра культурнае адраджэнне лёгка зноў трапіць у доўгатэрміновы цыкл сістэмнага заняпаду".

Сяргей БЕНЯДЗІКАЎ
"Мастацтва", 1995, N 5.

4. КУЛЬТУРА
АХВЯРУЕЦА ПАЛІТЫЦЫ

Мне вельмі не хацелася б, каб у чытача складалася ўражанне, што я супроць таго, каб таленавітыя людзі нашай краіны, якія працуюць у розных галінах духоўнай творчасці, служылі інтарэсам нейкіх іншых культур, а не беларускай, адносілі сябе да прадстаўнікоў іншых этнасаў, а не беларускага. Гэта неад'емнае права кожнай асобы вызначаць сваю пазіцыю ў дачыненні да той ці іншай культуры і сваёй прыналежнасці да той ці іншай нацыянальнасці. Я толькі супраць таго, калі творчыя людзі, жы вучы і працуючы на нашай зямлі, да такой ступені адарваныя ад яе нацыянальна-культурных праблем, што не жадаюць нават слова закiнуць на карысць беларуса, калі ёсць для гэтага адпаведная нагода. Дзіўлюся, як толькі ўстрымалася пяро ў руках Міхаіла Савіцкага, калі ён пісаў пра разбурэнні, ганьбаванні, раскрыжаванні рускай культуры, каб не зазначыць, што нацыянальная культура той зямлі, якая з'яўляецца

што будучыя пакаленні насельнікаў нашай зямлі, нягледзячы мо на яшчэ большую, чым зараз у нас ступень рускай культурна-моўнай асіміляцыі, усё ж выдзяляць з свайго асяроддзя такіх тытанаў і асілкаў, якія практычна з нічога адродзяць беларускую ідэю і дадуць ёй сапраўднае жыццё. Шмат жа каго з сённяшніх беларусаў яны з поўнай падставай назавуць самымі ганебнымі словамі за іх нежаданне ці няздольнасць ратаваць, даць сілу таму, што яшчэ жыве, мае пэўную перспектыву. Хтосьці з нясцерпным болем у сэрцы, а хтосьці з вялікай агідай будзе чытаць антынацыянальныя, абразлівыя выказванні высокіх дзяржаўных дзеячаў, прадстаўнікоў інтэлігенцыі аб нашай роднай мове, іх неўтаймаваным імкненні ўсялякімі шляхамі не даць ёй ходу ў дзяржаўна-палітычнае, грамадскае жыццё, аўдыторый вышэйшых і сярэдніх спецыяльных навучальных устаноў, гарадскія агульнаадукацыйныя школы. Прывычы няўдач нашага сучаснага нацыянальна-культурнага Адраджэння стануць аб'ектам глыбокага навуковага аналізу для многіх таленавітых, непрадзятых даследчыкаў з тым, каб сказаць народу ўсю праўду пра віноўнікаў такой паразы,

што толькі тады, калі суадносіны свайго і чужога ў нашай культуры будуць такімі, як у сябе дома ў рускіх, палякаў, латышоў, немцаў, французў... з беларусаў пачне фармавацца сапраўдны самабытны народ, якому не будзе пагражаць асіміляцыя аніякае сумеснае жыццё ў любой політэнічнай дзяржаве. Сёння ж яна нам крайне непажаданая. Не наспеў час. І вельмі недарэчна, што насталі гады на СССР зведвае і самая элітарная частка нашай мастацкай інтэлігенцыі, не ведаючы, што выратаваць ад рускамоўнай асіміляцыі, забяспечыць належную прастору для развіцця беларускай нацыянальнай культуры можна толькі ў варункх рэальнай суверэннай краіны, якая не будзе палітычна аб'яднанай з аніводным народам з багатай, магутнай, не падлеглай дэфармацыі культуры.

Нельга ж, як гэта ў нас ужо стагоддзямі доўжыцца, каб за кошт абмежавання свайго даваць шырокую прастору чужым здабыткам, хаця мо яны ў нечым і вышэйшыя за нашыя, паколькі апошнім ледзь не ўвесь час нешта замінае. Не прызважайцеся прыстойна жывць паводле ўласных нацыянальных традыцый, у нас

якія правядзеннем рознага роду мерапрыемстваў кіштату віцебскіх кірмашоў (а на іх жа беларускага, як кот наплакаў) усяляк імкнучца даказаць на роду і асабліва найбольш заклапочаным у выхаванні беларускай нацыі адраджэнцам, што ў нас усё вельмі добра ў галіне культуры. Тое, што нас сёння мала хвалюе ці чаго мы як след не разумеем, зусім інакш устрымала лепшая частка беларускай нацыі пяцьдзесят і болей гадоў таму. Удумаецеся толькі, колькі розуму і праўды ў словах адной са шматлікіх ахвяр сталінскага НКУСа, беларускага паэта Уладзіміра Дудзіцкага (сапр. — Гуцька), сказаных яшчэ перад яго самавыгнаннем у 1944 г. з дарагой Бацькаў-шчыны: "Згуба свае роднае культуры, замена яе чужой азначае смерць народа. Ён ужо тады не ёсць раўнапраўным сябрам у агульнай сям'і народаў і робіцца нявольнікам чужога культуры. А за культурнай нявольні, як ніхулькі вынік яе, наступае і нявольна палітычная..." ("ЛіМ", 28, VII, 95). Тэкст гэтай цытаты варта было б змясціць у кабінетна адпаведных дзяржаўных дзеячаў, кіраўнікоў устаноў, пры ўваходзе ў памяшканні опернага, тэатра музычнай камедыі, філармоніі, палацаў і дамоў культуры.

Калі мы будзем утойваць ад народа праўду аб рэальным стане яго культуры, як гэта рабілі і ў пэўнай ступені і цяпер робім у дачыненні да чарнобыльскай трагедыі, нам ніколі не ўдасца нацыянальна-культурнаму Адраджэнню надаць масавы і дзейны характар. Рэчы трэба, не саромеючыся, называць сваімі імёнамі і, можа, нават набрацца смеласці і шчырасці ды перад усёй славянскай супольнасцю, сусветнай цывілізацыяй на ўвесь голас заявіць, што наша беларуская нацыянальная культура і мова знаходзяцца на мяжы поўнага заняпаду і знікнення. Ёсць прамы сэнс звярнуцца па дапамогу да міжнародных экспертаў-культурологаў, каб яны як бесстароннія аналітыкі грунтоўна абследавалі нашу культурна-моўную сітуацыю. Наперад зрабачу, што яны дадуць ёй самую адмоўную адзнаку і, напэўна ж, прызнаюць, што ва ўмовах амаль поўнай аб'якавацы і раўнадушша ўладных структур да беларускай нацыянальнай культуры і мовы іх адраджэнне толькі з разлікам на намаганні асобных людзей — справа зусім бесперспектыўная. Гэтыя эксперты дакладна вызначыць, у чым тут павінна заключацца функцыя дзяржаўных органаў, якіх у нас вельмі рэдка калі па-сапраўднаму хваляваў нацыянальны аспект культуры, а яе асіміляцыю яны з алімпійскім спакоем апраўдвалі спасылкамі на нейкія аб'ектыўныя прычыны. Не раз справа даходзіла да поўнага абсурду, калі найлепшыя людзі беларускай нацыі ахвяроўваюць сабою дзеля выратавання роднай культуры і мовы, а хтосьці, не выключачы і высокіх урадавых асоб, называюць шчырыя адраджэнцы, многім з якіх удзячны нашчадкі, напэўна ж, узвядучы помнікі, нацыяналістамі ў самым горшым разуменні гэтага слова. А іх жа трэба найменавач нацыяналістамі ў самым прыстойным значэнні данага тэрміну. Беларускі народ мае поўнае права ганарыцца, што ў яго такія нацыяналісты не зводзіліся нават у самыя цяжкія часы гісторыі.

Цяпер мы часта клімемуе бальшавікоў за іх антыбеларускую нацыянальную палітыку напярэдадні і на самым пачатку існавання БССР, у гады няўдалых эксперыментаў у справе сацыялістычнага будаўніцтва. А на практыцы некаторыя іх прагнозы адносна будучага беларускай нацыі, як назло, маглі б збыцца, каб у яе не было надзейнай апоры ў апантаных вялікай любоўю да роднай культуры і мовы людзей. Да прыкладу, хаця б такі прагноз, што быў сфармуляваны ў рэдакцыйным артыкуле бальшавіцкай газеты "Звязда" ад 5 лютага 1919 г. "Да вынікаў з'езда Саветаў Беларусі", на якім па ўказанні ЦК РКП(б) ад БССР да РСФСР адшлі Віцебская, Магілёўская і Смаленская губерні. Дык вось якое там было вызначана невясёлае для нас прадбачанне: "...з'езд пацвердзіў, што патугі беларускай нацыяналістычнай інтэлігенцыі ў стварэнні "сваёй" беларускай мовы, "сваёй" нацыянальнай культуры дарэжныя... Няхай прымуць гэта да ведама беларускія пісьменнікі". На ішчасце, апошнія не паслухаліся, не прынялі да ведама такой злаякаснай парадзі, а вось многія прадстаўнікі тагачаснай і ўсіх наступных генерацый партыйных і дзяржаўных дзеячаў, значная частка сённяшніх палітыкаў і нават інтэлігенцыі аказаліся і застаюцца зараз у палоне гэтай антыбеларускай ідэі, таму не рабілі і не робяць анічых патугаў дзеля адстойвання інтарэсаў беларускай нацыянальнай культуры і мовы, а, наадварот, займаліся і займаюцца селекцыяй неадпаведных нашаму краю культурных каштоўнасцяў.

Час канчаць з надзвычай шкоднымі для нас традыцыямі, калі на працягу амаль усіх трох апошніх стагоддзяў творчым інтэлігенцыя нашага краю вельмі старанна пракладвала баразну не на сваім культурным полі. Спачатку яна ішла за польскай сяхоў, а затым за рускім плугам, але ў параўнанні з імі ўвесь час брала намнога больш мелкую і намнога больш вузкую баразну. Цяпер трэба хутчэй выпрачыцца з чужога ворчыка, увайсці ва ўласныя аглоблі і цягнуць да належных вышыняў свой уласны культурны воз.

Магчыма, у сваіх разважаннях я дзесяцім памыліўся, бо не лічу сябе буйным спецыялістам у пытаннях культуры, асабліва прафесійнай. У ёй мяне цікавяць нацыянальна-сацыяльны і этналінгвістычны аспекты, таму з увагай пастаўлюся да публікацый аўтараў, якія будуць даказваць, што і на чужой мове, чужым матэрыяле можна развіваць беларускую нацыянальную прафесійную культуру, ухіліцца ад асіміляцыі. А пакуль буду нямянна заставацца на сваіх пазіцыях і лічыць вельмі неясным далейшае жыццё беларускага народа ў рэжыме небылага вострага дэфіцыту нацыянальнага ў яго прафесійнай культуры.

Леанід ЛЫЧ

УРАБЛЯЦЬ СВАЮ НІВУ!

ЯШЧЭ РАЗ ПРА ДЭНАЦЫЯНАЛІЗАЦЫЮ НАШАЙ КУЛЬТУРЫ

радзімай мастака, панес-ла, у параўнанні з рускай, у сто разоў большыя страты і што гэтыя страты не ў малой ступені прычынены ёй праз нерэгулюемае распаўсюджванне, а часам і праз гвалтоўнае ўкараненне ў наш беларускі лад жыцця культуры і мовы рускага народа, што ў канчатковым выніку не пайшло і яму на карысць. Становіцца страшна, калі так, як Міхаіл Савіцкі, глядзячы на гэтую праблему і іншыя зусім не радыя прадстаўнікі мастацкай інтэлігенцыі, уключаючы і асоб беларускай нацыянальнасці. Я не супраць існавання ў нашым краі аазісаў рускай, польскай, яўрэйскай, украінскай, татарскай і іншых культур, але ўсё ж на сваёй гістарычнай тэрыторыі прыярэт павінен і на дзяржаўным, і на грамадскім узроўні забяспечвацца за беларускай. Пра яе не могуць не дбаць нават і тыя, хто працуе ў рэжыме іншых культур. Гэтак ужо складалася ў цывілізаваным свеце, што гаспадаром нумар адзін на той ці іншай этнічнай тэрыторыі з'яўляецца карэнны народ з яго культурай і мовай. Такая заканамернасць парушалася толькі ў краінах, што падпадалі пад каланіяльную залежнасць. Мяне часта апаноўвае думка, што для многіх прадстаўнікоў мастацкай інтэлігенцыі іх прафесійная дзейнасць — гэта не проста культура, а яшчэ і вялікая палітыка. Сярод іх сустракаюцца асобы, якія любога палітыка могуць заткнуць за пояс у сваім змаганні за аднаўленне былога СССР, дзеля чаго ім нічога не варта цалкам ахвяраваць дзяржаўным суверэнітэтам маладой, юнай Рэспублікі Беларусь. І іх лёгка зразумець. Са стратой Беларусі нацыянальнай незалежнасці зноў значна палепшацца ўмовы для развіцця на яе тэрыторыі рускай культуры, зусім неабавязковым стане вывучаць, карыстацца беларускай мовай і сваёй прафесійнай дзейнасці. Зусім зразумела, што такі настрой у нас больш за ўсё паўе сярод інтэлігенцыі неабеларускай нацыянальнасці, тых, хто па ўласным жаданні ці па волі лёсу апынуўся на нашай зямлі. Умацаванню такога настрою добра паспрыяў леташні майскі рэфэрэндум, а сёння гэтану садзейнічаюць бесперастанныя размовы аб уступленні з Расіяй у самую цесную эканамічную, палітычную і культурную інтэграцыю. Таму замест таго, каб з усёй галавой акунуцца ў вір беларускага духоўнага Адраджэння, гэтая катэгорыя мастацкай інтэлігенцыі аб'ядноўвае ўсе свае сілы, ведаючы, што толькі сумеснымі намаганнямі ёй удацца не аслабіць, а калі пашчасціць, яшчэ больш умацаваць рускую культуру і мову на беларускай зямлі, пазіцыі якіх тут і так у некалькі разоў больш трывалыя, чым у іх беларускіх адпаведнікаў. Як бачым, адшукаць сапраўдных змагароў за выратаванне беларускай культуры ад гэтак рэальнай пагібелі сярод тых, хто некалі быў запрошаны ці сам вырашыў працаваць у ёй, практычна амаль немагчыма. Трэба, паўтаруся, разлічваць пераважна на свае ўласныя беларускія таленты, ствараючы ім усё магчыма для творчага росту, заняццю высокіх, адказных кіруючых пасадаў у галіне культуры.

І самае галоўнае — вельмі ўважліва ставіцца да маладых талентаў, хаця яны, як правіла, прыкметна ўступаюць сваім старэйшым калегам. У моладзь я верыў і працягваю верыць. Сур'ёзна палітыка той, хто думае, што з-за крызісу беларускай нацыянальнай культуры і пераходу многіх на спажыванне выключна толькі духоўных каштоўнасцяў рускага народа, што ўжо гэтак характэрна для многіх з нас, у яе наўрад ці з'явіцца новыя шчырыя прыхільнікі. Упэўнены,

дапамагчы яму ўхіліцца ад новых памылак. Для той новай славітай пляяды адраджэнцаў антынацыянальная палітыка сучасных дзяржаўных органаў улады і кіравання ў пытаннях беларускай культуры, асветы і мовы будзе служыць важкай падставай усяляк уплываць на фармаванне і дзейнасць урадавых структур, бо без іх падтрымкі і актыўнага ўдзелу яшчэ аніводнаму народу не ўдалося выратавацца ад асіміляцыі, духоўна ўваскрэснуць. Не сумняваюся, што новым адраджэнцам нарэшце ўдасца ўгадаваць такі магутны, цывілізаваны асяродка беларусаў, які будзе ў стане зрабіць здаровым, устойлівым ад асіміляцыі ўвесь арганізм народа, які ніколі не згодзіцца аддаць на звод сваю родную культуру і мову, адмовіцца ад дзяржаўнага суверэнітэту за энную колькасць нафты, каменнага вугалю, жалезнай руды ці якіх-небудзь іншых карысных выкапняў.

А цяпер колькі слоў пра тое, што не сыходзіць у многіх з языка: аб аб'яднанні Беларусі з адной ці некалькімі краінамі. Разглядаць гэтую праблему буду выключна толькі ў культурным зрэзе, пакідаючы эканамічны і палітычны. Цвёрда перакананы, што рэальны стан нашага нацыянальна-культурнага, моўнага развіцця не дае якіх-небудзь важкіх падстаў да ўступлення ў федэрацыю ці канфедэрацыю з Расіяй, Украінай, Польшчай, Літвой або іншай краінай. Мы да такой сур'ёзнай акцыі проста не дацягваем: маем вельмі размыты, хісткі нацыянальна-духоўны патэнцыял, які адразу ж разваліцца ад сутыкнення з народам і трывалымі этнакультурнымі асявамі. Нам нават неясным, рызыкаўным было б знаходзіцца ў адной дзяржаве з в'етнамцамі, манголамі ці іншымі народам аналагічнага з імі ўзроўню развіцця, бо праз два-тры дзесяцігоддзі сумеснага жыцця, гарантыю даю, талерантныя, сціплыя, біязмоўныя беларусы абавязкова абв'етнамліліся б ці абманголіліся б. Калі ж, на думку аўтарытэтных палітыкаў, мы з-за адсутнасці патрэбных уласных карысных выкапняў ці з-за сваіх прыродных слабасцяў, цвёрдага характа-ру зусім няздольныя жыць самастойна і таму павінны шукаць падпоркі ў іншых народаў, дык трэба хоць трохі падрыхтавацца да гэтага шлюбу. Не ўступаць жа ў яго бесхрыбетнай істотай, у якой практычна няма ні ўласнай прафесійнай нацыянальнай культуры, ні сваёй роднай мовы, без чаго з намі ніхто не будзе лчыцца. Не будзем забывацца, што на шляху свайго нацыянальнага развіцця мы яшчэ знаходзімся на стадыі ранняга маленства, а немаўля, як вядома, не толькі да шлюбу не вядуць, але нават і ў школу не пускаюць. Таму да такіх адказных, лёсавызначальных спраў, які ўваходжанне ў федэратыўны ці канфедэратыўны саюз з якой-небудзь краінай, чым так заклапочаны многія прадстаўнікі мастацкай інтэлігенцыі, давайце будзем рыхтавацца больш сур'ёзна і грунтоўна і не на чужым нацыянальна-культурным грунце, а на сваім уласным, беларускім, на якім няхай растуць, прыносяць ураджай не толькі фальклорныя, самадзейныя, але і высокапрафесійныя пачаткі нацыянальнага тэатра оперы і балета, аперэты, вакальна-інструментальныя ансамблі і г.д. Тут я цалкам падзяляю думку былога першага намесніка міністра адукацыі Рэспублікі Беларусь Генадзя Пятроўскага аб недапушчальнасці звядзення беларускага Адраджэння толькі да фальклорнага пласта, стварэння ўражання, "што беларуская культура — гэта толькі культура лапцяў, кліканне вясны ды калядкі".

Усе мы павінны быць цвёрда перакананымі,

нічога не атрымаецца з пераносам на беларускую зямлю ні рускіх, ні агульначалавечых культурных каштоўнасцяў, бо гэта будзе толькі весці да далейшай асіміляцыі яе карэннага насельніцтва. Вунь французы ці італьянцы не нам раўня, і тыя адгароджваюць сябе на дзяржаўным узроўні ад уплыву англа-амерыканскай культуры, хаця ў ёй многімі ўдзельна самы вялікі згустак агульначалавечага, планетарнага.

Ва ўмовах страшэннай размытасці нацыянальных асноў беларускай культуры не толькі зусім недарэчна, але нават і вельмі небяспечна будаваць нам сваё духоўнае жыццё паводле гэтак паўсюдна ўсталяваных стандартаў агульначалавечай культуры. Што гэта за з'ява, яшчэ ніхто з вучоных дакладна не вызначыў, а вось што ў ёй нацыянальны аспект павінен адсоўвацца на задні план, яны ўжо паспелі добра давесці да ведама многіх даверлівых, асіміляваных беларусаў. Як вынік, народ працягвае аддаляцца ад сваіх нацыянальных духоўных традыцый, матчынай мовы, не ўсведамляючы, што агульнанацыянальная культура складаецца з самых найлепшых набыткаў нацыянальных культур, у т. л. і беларускай. Ігнараваць яе — гэта значыць не быць у ладах і з агульначалавечай культурай, якая не можа існаваць па-за нацыянальныя.

У адзін з самых адказных перыядаў змагання за выхаванне беларускай культуры вельмі важна, каб нас у першую чаргу зразумелі прадстаўнікі мастацкай інтэлігенцыі рускага паходжання, а зразумеўшы, дапамаглі сваімі практычнымі справамі. Хацелася б, каб і яны папрацавалі на ніве нашай культуры, як гэта не раз рабілі і сёння робяць таленавітыя людзі беларускай нацыі. Прыкладаў гэтану вельмі багата. У адной з публікацый Вінцук Вячоркі мне даводзілася чытаць, што ў розныя гады апошніх двух стагоддзяў на карысць рускай культуры працавалі такія выдатныя асобы беларускага паходжання, як літаратары Аляксандр Грыбаедаў, Аляксандр Грын, Тадэвуш Фадзэйі Булгарын, Фёдар Дастаеўскі, Дзмітрый Пісараў, Аляксандр Твардоўскі, Яўген Еўтушэнка (працуе і зараз), мовазнавец Леў Шчэрба, кампазітары Восіп Казлоўскі, Міхаіл Глінка, Мадэст Мусаргскі, Ігар Стравінскі, Дзмітрый Шостакавіч, скульптар Сяргей Канёнкаў, аўтар помніка "1000-годдзе Расіі" ў Ноўгарадзе Міхаіл Мікешын, кінаакцёры Пётр Алейнікаў і Уладзімір Высоцкі (аўтар і выканаўца ўласных песень). Так і хочацца ўсклікнуць: шануюна сённяшня і заўтрашня руская інтэлігенцыя Беларусі, здзейсніце для яе хоць дзесятую частку таго, што зрабілі для Расіі пералічаныя вышэй асобы!

У гэтую цяжкую для нашай нацыянальнай культуры часіну я спадзяюся, што дзеля яе выратавання і яўрэйская нацыянальна меншасць Беларусі ў бліжэйшы час дасць ёй новых Змітрака Бядулю і Заіра Азгура, татарскага — Сцяпана Александровіча. Не застануцца ўбаку ад нашай бяды і прадстаўнікі іншых нацыянальнасцяў, што жывуць на беларускай зямлі. Усе мы павінны вельмі добра ўсвядоміць, што беларуская прафесійная нацыянальная культура, без перабольшвання, знаходзіцца ў стане глыбокага крызісу, на мяжы поўнага заняпаду, хаця ў нас велізарная армія дзеячаў культуры, у т. л. заслужаных, народных. Наўнасць такой "культурнай" ніколі не выратуе становішча таму, што яны пераважна працуюць не на беларускую нацыянальную культуру.

Лічу вельмі небяспечным недацэнываць сённяшні гаротны стан культуры. А гэта характэрна і многім вядомым дзеячам культуры і палітыкам,

ЗАЙЗДРОСНЫ ТАЛЕНТ ПЕРАЙМАННЯ

ВЫДАЕ
"ВАЎКАЛАКА"

Геаграфічнае становішча краіны вызначае яе гісторыю. Беларусь гэтую выснову яскрава пацвярджае. Знаходзячыся ў месцы перасячэння найгалоўнейшых магістралей Еўропы — Поўнач-Поўдзень і Захад-Усход, наша дзяржава заўсёды была адным з самых актыўных удзельнікаў міжнародных адносін і з'яўляецца аб'ектам прыцягнення інтарэсаў розных краін свету. Таму не дзіўна, што беларуская вайсковая гісторыя вельмі багатая на падзеі, вырашаліныя бітвы, знакамітых ваяводаў. На жаль, да гэтага часу ў гістарыяграфіі Беларусі вайсковая гісторыя спецыяльна не даследавалася. Таму пэўна адушынай для аматараў і даследчыкаў гэтай тэмы стане, спадзяёмся, выпуск камплекта ў 12 каларных паштовак "Беларускі вайсковы строй і зброя XII — XVIII стст.", які толькі што выйшаў з друку. Паштоўкі — ілюстраваная гісторыя беларускай зброі і вайсковага ўбору. Тут на аснове матэрыялаў гістарычных крыніц, археалагічных іканаграфічных знаходак робіцца спроба паказаць шляхі развіцця беларускай вайсковай справы, аднавіць знешні выгляд беларускага воя з часоў Полацкага княства да падзелаў Рэчы Паспалітай. На адваротным баку даецца гістарычная даведка пра паходжанне строя, зброі, чына ваіра.

Нядаўна выйшлі з друку тэзісы канферэнцыі "Беларусь у сістэме трансэўрапейскіх сувязяў у 1 тысячагоддзі н.э.". Гэтая канферэнцыя была праведзена Цэнтрам этнакасмалогіі "KRYUJA", Фондам развіцця традыцыйнай этнічнай культуры (ФРТЭК) і Інстытутам гісторыі Акадэміі навук РБ у Мінску з 12 па 15 сакавіка. На ёй выступалі навукоўцы з 7 краін — Беларусі, Літвы, Латвіі, Польшчы, Расіі, Украіны і ЗША: Я. Анджэйўскі, М. Бойка, В. Вяргей, В. Трымер, Л. Дучыц, Э. Зайкоўскі, Ф. Клімчук, Г. Кутырова, У. Лобач, А. Мікуліч, А. Мядзведзеў, В. Новакоўскі, С. Санько, В. Шыменас, Г. Штыхаў, Я. Шміт і інш.

На мінулым тыдні таксама выйшаў чарговы нумар часопіса "KRYUJA: Crivica. Baltica. Indogermanica", навуковага выдання Цэнтра этнакасмалогіі "Крыўя". Два артыкулы напісаны вядомым беларускім хеталагам Г. Даўгялам. Першы прысвечаны аналізу тэксту Старага Завету, дзе аўтар спрабуе разабрацца ў складана пераплеценых сведчаннях пра час існавання, паходжанне народаў Малой Азіі. У другім артыкуле вядомы даследнік на аснове здабытых у апошні час стагоддзях матэрыялаў прапрацоўвае вядомы старажытны сюжэт пра героя-знайдзена — будучага цара. Аўтар наступнага артыкула — А. Перзашкевіч даследуе тэрмін вагна ў дачыненні да грамадства ведыйскіх арыяў. А. Квяткоўская спрабуе рэканструяваць вясковы мужчынскі строй XI — XVII стст. паводле матэрыялаў каменных могілнікаў. Л. Дучыц падае некаторыя дадзеныя пра культавыя дрэвы на Беларусі. Аўтаркай даследуецца старажытны культ дрэў у міфалагічнай мадэлі свету. Галоўны рэдактар часопіса С. Санько разглядае ў сваіх зацемках некаторыя беларускія словы, якія, да гэтага часу не маючы задавальняючага этымалагічнага тлумачэння, кваліфікуюцца як субстратныя балтызмы беларускай мовы. У часопісе змешчаны таксама рэцэнзія Ю. Зайца на кнігу А. Трусава, В. Собала і Н. Здановіча "Стары замак у Гродне XI — XVIII стст.", нататкі з экспедыцыяў Э. Зайкоўскага і А. Квяткоўскай.

Гэтую літаратуру вы можаце набыць, патэлефанаваўшы яе выдаўцу — Навукова-вытворчай фірме "ВАЎКАЛАКА" па тэл. 017-2-27-82-83 (Мінск).

Інфармацыйная служба "ISK".

Літаратурная пародыя як жанр мастацкай творчасці мае даўнія традыцыі. Яна была вядома яшчэ ў антычным свеце, у старажытнай Грэцыі. Да нас дайшлі пародыі на вялікага Гамера. У Заходняй Еўропе яна асабліва развілася ў сярэднія вякі. З XVIII стагоддзя стала вядома ў рускай літаратуры. Беларускія пародыі з'явіліся ў нашым стагоддзі і асабліва пашырыліся з бурным развіццём літаратуры ў 20-х гадах. Тады пародыі пісалі М. Хведаровіч, З. Астапенка, Ю. Таўбін, А. Куляшоў. У пасляваенны час з пародыямі выступалі М. Паслядовіч, С. Шушкевіч, М. Скрыпка, Н. Глевіч, Р. Барадулін, П. Місько і інш. Але, без перабольшвання, сапраўднае развіццё беларускай пародыі атрымала ў наш час і звязана з імем Георгія Юрчанкі, які зрабіў яе сваім сталым заняткам, прафесійнай справай. У галіне пародыі ён працуе тры з паловай дзесяцігоддзі. Пры яго ўдзеце пародыя трывала прапісалася ў нашай літаратуры, набыла правы грамадзянства.

Пародыя — самастойная галіна, трывалы камель, крона на магутным ствале літаратуры. Гэта адметны від літаратурнай крытыкі. Яна нараджаецца ад клопатаў за стан літаратуры. Своеасаблівыя яе будовы, склад, гучанне паэтычнага слова. Яна выкарыстоўвае прыёмы, прытчыны, метады, стыль, жанравыя асаблівасці, мову, граматычны лад таго ці іншага творцы. Пародыя з'яўляецца тады, калі літаратура дасягае сапраўднай сталасці, калі пасляхова развіваюцца ўсе яе віды і жанры, пра што Г. Юрчанка сказаў у невялікай прадмове-анатацыі да зборніка "Немеладзкія мелодыі". Па яго меркаванні, галоўнае не ў тым, хто напісаў пародыю, "а галоўнае ў тым, што гэта ж сама беларуская літаратура дасягнула такога ўзроўню сталасці і ўзможна, што спарадзіла сваю пастаянную і неад'емную спадарожніцу".

Пародыя адкрывае пісьменніка ў некалькі незвычайным плане. У пародыі даследчыкі падыход да ідэяна-мастацкіх і стылявых асаблівасцей твора ці ўсёй творчасці пісьменніка. Ён праз павелічальнае шкло гумару ці сатыры раскрывае адметнасць індывідуальна-творчага вобліку, аўтарскага почырку. Важныя сродкі пародыі — гіпербала, гротэск. Пародыст імтуе літаратурны твор камічнымі ці сатырычнымі прыёмамі, прымушае пісьменніка выказацца ў адпаведнасці з яго схільнасцямі, густамі, звычкамі, выказацца наперакор яго жаданню гаварыць самакрытычна, схіляе падаваць у перабольшанай форме свае пралікі, недахопы.

Да паслуг пародыста багаты інструментарый. Гэта і спагадлівая усмешка, добрабычлівы жарт, і лагодны гумар, мяккая смяшынка, і жартаўлівы намёк, сатырычная шпілька, з'едлівая іронія. Пародысту, безумоўна, патрэбны і веды, і густ, і такт, каб беспамылкова выбраць від зброі і належным чынам яе

прымяніць. Апрача ўсяго іншага, пародыя ў любым выпадку павінна быць смешнай.

Поспехі беларускай літаратуры бяспрэчныя. Але крытыкаваць у ёй ёсць што. У празаікаў часам заўважаецца слізганне па паверхні апісваемых з'яў і працэсаў, празмернае захапленне словатворчасцю, дыялектызмамі, сустракаюцца драбнатэм'е, шматслоўе. У паэтаў можна сустрэць надзвычайную аблегчанасць або, наадварот, залішнюю ўскладненасць, калі за словам губляецца думка. Не вельмі шанцуе ў наш час байкі. Мала сапраўдных набыткаў у песеннікаў. Нярэдка і ў крытыкаў прыкмеціш уяўную глыбакадумнасць. Так што для пародыста шырока абсяг дзейнасці.

Г. Юрчанка ўмела гэтым карыстаецца. Аб'ектам яго гумарыстычных і сатырычных твораў становяцца не толькі адсутнасць значных грамадскіх думак, дробязнасць тэматыкі, надуманасць сюжэтных збудаванняў, неглыбокае пранікненне ў сутнасць жыццёвых працэсаў, але і гладкапіс, штампы, голая рыторыка, моўная эквілібрыстыка, рыфмагонства, цяплічнасць, безаблічнасць, бяскрыласць, другаснасць і інш. Адчуванне агульнага літаратурнага працэсу дазваляе пародысту свабодна пачуваць сябе пры парадзіраванні розных літаратурных жанраў. Аб'ектамі парадзіравання становяцца творы масцітых аўтараў, старэйшай літаратуры, і творчай моладзі. Пародыст умее закрануць тыповыя з'явы, раскрыць іх сэнс, абагульніць. У гэтым яму садзейнічаюць назіральнасць, тонкае адчуванне аўтарскага стылю, дакладнае разуменне індывідуальнасці пісьменніка, умненне пранікненню ў творчую лабараторыю, выветлічы псіхалогію творчага працэсу, умненне дасягнуць дзейснага камічнага эфекту. Таму адчуваецца, што за пародыяй стаіць кваліфікаваны майстар, мастак, улюбены ў

сваю справу — паэт-энтузіяст. У яго асобе ўдала спалучаюцца даследчык, пісьменнік і крытык. Пародыст валодае пачуццём гумару. І гумар гэты па-сяброўску шчыры і добрабычлівы, хоць можа быць калючым і з'едлівым. Яго пародыі выклікаюць іронію, добры настрой, смех, што называецца ад душы.

Пародыст па-свойму адкрывае аўтара, падае буйным планам яго індывідуальна-творчы воблік і перадае асаблівасці стылю твора настолькі дакладна, трапна, што можна і не пазначыць, на каго напісана пародыя. Вось адзін з такіх урыўкаў: "Раскажу я вам, уюнашы, якія справы мы рабілі ў свой час, аж гулдрыжыла зямля ад спраў тых неспакойных, бунтарных ды геройскіх. Праўда, даўнавата гэта было. Час тады называўся царызмам, паганым царызмам, прападзі ты прападам. Багатыя ў той час жылі багата, а бедныя — бедна". Хто чытаў М. Лынькова, адразу пазнае яго маладнякоўскую квяцістасць з інверсіямі і паўтарами, чыста лынькоўскі вобразны і рытмічны лад. Дакладна, з лагоднай усмешкай перададзены моўны каларыт.

У свой час была вельмі папулярнай пазма П. Броўкі "Кацярына". Г. Юрчанка напісаў пародыю "На перавале", у якой перадаў некаторыя асаблівасці творчай манеры пазта. Дакладна скоплены паэтычны тэмперамент П. Панчанкі ў пародыі "Па Пэга-а-асак!". А каму незнаёма русакоўская песня "Бывайце здаровы!" Удала скоплены яе лад у пародыі "Я паехаў". Песня выдатная. І пародыст звярнуў увагу не на вонкавыя прыкметы, а на сутнасць — пэўную тэматычную аднастайнасць песень А. Русака. І зроблена гэта артыстычна, з тонкай мерай жарту і досціпу.

**На грэблі дубовай
Дарога заўеца.
Мне сорак гадоў
Адно й тое ж пяецца.**

Наогул, чым ярчэй творчая індывідуальнасць аўтара, тым дакладней гучыць пародыя. Памайстарску нязмушаны і лагодны гумар у пародыях на В. Палтаран, М. Ткачова, С. Шушкевіча, А. Русеўскага, Т. Бондар, В. Коўтун, Н. Мацяш. Пародыст пераўвасабляецца ў парадзіруемага, гаворыць за яго, ацэньвае стан рэчаў. Уменнем пераўвасабляцца Г. Юрчанка валодае бездакорна. Вось узор перадачы твора У. Мехава "Патаемнае" з залішнім захапленнем аўтара старой лексікай і прыёмам пісьма таго часу: "Хто аз есм? Чалавек аз есм. Уладзіміж, отрак Няхамкін, кліканы Мехаў. Барзо нязнатны, худародны

Часопісы

ЯК ЖЫЦЬ НАМ?

Калі паспрабаваць вызначыць твор месяца (канечне ж, падобнае не практыкуецца, тым не менш...), дык адназначна назаву аповесць В. Быкава "Пакахай мяне, салдацік", апублікаваную ў "Полымі". Падзеі ў ёй адбываюцца ў маі 1945 года, а калі канкрэтней, тады, калі лёс гітлераўскай Германіі быў прадвызначаны. Пры гэтым згадваецца літаральна з першых радкоў твора: "Вайна шпарка кацілася пад адхон, днямі быў узяты Берлін, а мы ўперліся ў нямецкі абарончы рубяж за невялікім аўстрыйскім гарадком і трыці дзень стаялі на месцы. Немцы часам пастрэльвалі з гармат і мінамётаў, і тады сярод ладных, вастравярхіх дамкоў гахалі выбух і ўшчэнт разлятаўся наўкола чырвоны друз з чарапіцы. Каб не той дахавы ды цагляны друз, якім быў закіданы асфальт, было б дужа здатна каціцца на веласіпедзе, асабліва ўніз да паўразбітай дамоўкі на рагу, за якой ля рэчкі стаялі закапананы гарматы".

Галоўны герой аповесці камандзір батэрзі Змітрок Барэйка — па сутнасці аднагодка пісьменніка, адзін з тых лейтэнантаў вайны, з якімі мы ўжо сустракаліся ў многіх творах пісьменніка. Але тады В. Быкаў найчасцей расказваў пра тыя моманты, калі пра перамогу думалася хіба што ў сне, а тут — яна прыйшла. А таму вайна — жажлівая ў сваёй сутнасці заўсягды, цяпер асабліва пачынае ўспрымацца чымсьці чужым, не натуральным для чалавечага існавання. Рэзка ўзрастае і кошт асобнага жыцця: "Толькі б стрываць. Толькі б перакачыць. Не загінуць. Гінуць напрыканцы вайны — проста жах..."

Так думае Барэйка і з ім, канечне ж, пагодзіцца кожны. Як і з тым, што, калі пашчасціць выжыць, дык у мірным жыцці давядзецца па сутнасці ўсё пачынаць нанова. Будзе іншы, чым дагэтуль, адлік часу: "Ну, ведама, павяжыцца новыя знаёмыя і нават сябры, гэта я ведаў па сабе. Але аднакласнікаў, сяброў дзяцінства ўжо, мабыць, не будзе.

Тое ўжо адрэжацца назавужды. Мабыць, кепска жыць з адрэзаным дзяцінствам?"

Аповесць і нагадвае маналог чалавека з "адрэзаным дзяцінствам". А паколькі яна напісана ад першай асобы, дык у гэтай споведзі асабліва шмат шчырасці, непасрэднасці.

Аднак В. Быкаў не быў бы В. Быкавым, калі б і гэтым разам не крануўся той праўды, якую і самі чытачы, і крытыка называе менавіта "быкаўскай". А праўда ў аповесці "Пакахай мяне, салдацік" у тым, што галоўны герой, які б, здавалася, павінен перажываць толькі пастаянную эйфарыю, ад таго, што вайна завершана (а якая яна, гэтая эйфарыя, мы цудоўна ведаем па многіх ура-патрыятычных творах, прытым не толькі ў беларускай літаратуры), на самай справе вымушаны задумавацца, пакутліва шукаць адказ на пытанне, чаму ж не ўсе падзяляюць гэты яго аптымізм. Кажучы словамі самаго Барэйкі, "здоровы, малады аптымізм". Чаму і немцы, да якіх ён завітаў, і іх пакаёўка беларуская дзяўчына Фрэнца, у якую Змітрок закахаўся і знайшоў узаемнасць, паводзіць сябе не так, як, па логіцы, павінны былі б сябе паводзіць?

І гэтага недаўмення Барэйка не хавае. Ва ўсякім разе, яно поўніць яго душу, падштурхоўвае да аналізу падзей, да пошуку ісціны: "Я чакаў, што ў гэты момант найперш мне падзякуе Фрэнца, а затым і гаспадары — за вызваленне ад фашыскай няволі. Аднак не дачакаўся таго".

Як высвятляецца, не мог лейтэнант-пераможца гэтай падзеі дачакацца. Не мог, бо ён не ведаў многага, таго, што ведалі яны. Тыя ж гаспадары Фрэнці, яна сама. А яны ведалі, што пераможнае завяршэнне вайны Савецкім Саюзам, хоць і радасць, але радасць з агаворкай. Радасць, якая ў любы момант можа быць азмірочана. І чаму, праз некаторы час, сам гаспадар доктар Шарф асмеліцца сказаць: "...русскі павінен зразумець, што нацызм і

камунізм ёсць два канцы адной палкі".

У аповесці востра ставіцца пытанне віны за злачынствы абодвух ваюючых бакоў. Тэма для літаратуры, канечне, не новая. Хоць — глядзячы якой. Калі мець на ўвазе рускую, дык тут, вядома, нельга не згадаць В. Гросмана. А ў беларускай штоscopy цяжка прыгадаць, каб нехта з пісьменнікаў паспрабаваў разабрацца ва ўсім гэтым. Калі і з'яўляліся пэўныя подступы, дык мімаходзя. Закраналася прыватнае і абыходзілася галоўнае. Аўтарскі позірк не сягаў у саму сутнасць праблемы. Праўда, ёсць раман І. Чыгрынова "Вяртанне да вайны", але ў ім крыху іншая праблема тэма. В. Быкаў зрабіў гэта першы. Так бескампрамісна, гэтак адкрыта. І пераканаўча.

Праўда, буду шчыры, мне напачатку падалося, што Фрэнца з яе развагамі выглядае крыху асучасненай. Але я сумняваўся ў яе "правамоцнасці" думачь менавіта так, а не інакш, пакуль, дзякуючы аўтару, не даведаўся пра даваеннае і ваеннае жыццё гэтай дзяўчыны. Гэтая кволая душа столькі перажыла — не дай Бог столькі зведаць і дужаму мужчыну! Бацька ў трыццаць васьмым быў аб'яўлены "ворагам народа" і бяследна знік. Маці, каб уратаваць дзяцей, адмовілася ад яго. Новая бяда ў сям'ю прыйшла ў вайну: "Маму ж немцы павесілі. У Менску. Як партызаны іхняга гаўляйтэра падарвалі, дык немцы пачалі хапаць падпольшчыкаў. Ну якраз і маму маю. Павесілі ў скверы".

Хапіла ліха і сама Фрэнца. Трапіла ў партызанскі атрад, а ў ім такое рабілася! А яшчэ заданне камандавання: "прабрацца ў Менск і арганізаваць явачную кватэру". А як яе арганізаваць? Вырасыла Фрэнца развітаца з атрадам, пры зручным выпадку "кінула ў траву вінтоўку" і да сваякоў у вёску. А тут якраз "аб'явілі набор у Германію". Хацелі ўзяць стрычную сястру Фрэнці, але дзядзька папрасіў, каб Фрэнца згадзілася — усё адно

вельмі. Аталі ж пацягнула грэшным чынам на небывальшчыню, — занятак дзівачлівы, справу нязнаную, — пісаць! Стрэмунку не маю. Цалкам захвоціўся”.

У І. Пташнікава адчуваецца празмерная цяга да дэталізацыі з’яў, якая запавольвае развіццё сюжэта. Г. Юрчанка піша пародыю “Сняжына на паўцыці”, у якой дзве старонкі заняло паведамленне пра тое, як вераб’ю пашанцавала паласаватца павуком. Добрыячліваю ўсмешку выклікае рамантычна-ўзнеслы настрой І. Грамовіча (“Воблакі над авечкамі”): “Воблакі і авечкі. Ці знайсці што больш цудоўнейшае? Дзе воблакі? Яны сабраліся на сінім-сінім полі і пльывуць паціхусеньку. Хто іх клява? Хто прымушае рухацца невядома адкуль, невядома куды і чаго!.. Воблакі на небе. Авечкі на зямлі. Як гэта захапляльна! Гэта хвалюе, непокой, зварушліва аддаецца ў самых патаемных куточках сэрца...” З жартоўнай усмешкай прагучалі пародыі на С. Законнікава, Г. Пашкова, І. Сіпакова, Х. Лялюка.

“С подлинным верно” перададзена сентыментальная туга па юнацкіх прыгодах М. Ракітнага (“Гарадскі слянячкі”), нападзіццячых мроі-ўспаміны А. Васілевіч (“Каханне”), бытавая гаворка са стылізацыяй пад народнасць М. Лобана (“Льва Шэмет”), студэнцкі энтузіязм І. Навуменкі (“Бульбе не дамо загінуць”). У творчасці А. Бажко парадыст заўважыў сюжэтную ўскладненасць (“Моцны вузел”), а ў другім месцы філасофскае “адкрыццё”: “На кожным дрэве пад лісцем — сука...” І іранічна развіў “знаходку” паэта:

**Ішлі гады, праходзілі вякі,
Але, бяспрэчна, першым я прыкмеціў:
На кожным дрэве пад лісцем — сука
І птушкі спорна гнёзды ўюць у веці.**

Уяўная глыбакадумнасць крытыкуецца таксама ў пародыях “На дрывы”, “Пакліч”, “Наперад” і інш. Часам у паэзіі сустракаецца надуманы пафас, што таксама не праходзіць незаўважным: пародыі “Ода пра чыгунку”, “Трымай”. Ёсць пародыі, накіраваныя супраць прымітывізму: “Вясна”, “Каханне і крупнік”, “Слёзы радасці”. Супроць аблегчанага, павярхоўнага падыходу да жыцця скіраваны пародыі “Болей святая”, “У фінале суму”. Арыгінальна падмечана імкненне адклікацца на розныя кампаніі, заклікі ўладных структур, пра што сведчыць пародыя “Поўная гатоўнасць” М. Калачынскага:

**Я слаўлю выкасы, папасы
І пухляк глебы харашбу.**

**Я ганю брыцу і макрыцу,
Пырэц, свірэпу і асот.**

Адклікуецца парадыст на захапленне тэхніцызмамі ў паэзіі і прозе, лішкам навуковых, спецыяльных тэрмінаў. Герой пародыі “Паўнакроўнасць” “яшчэ на мінулым тыдні вызначыў памеры зазораў у рубашцы цыліндра і ступень ціску на педаль тормазу пры асінхронным гідрапрыводзе”. У пародыі “Глыбіні таямніц” кубічны корань з пі плюс мінус ікс

дае малюнак браку ў чабатарні”. Такое захапленне часам сустракаецца ў творах для дзяцей, і Г. Юрчанка піша пародыю, ужо самой назвай вызначваючы яе гумарыстычную накіраванасць: “Пі-трыёдыны кібернас, або Максімка-пяцідэзік, або Гама-кінетычны пышк”.

Не заўсёды належнай якасці прыгодніцкія творы, і ў пародыі на У. Шыцкі “На ўлонні сусвету” парадыст піша пра прыгоды піфафлэтаўцаў на планеце Сымонаўка, на якой яны апынуліся з дапамогай аўтаматаэлектроналета з пазасветлавай хуткасцю і на якой геранія “з натугай паклала на плячо лом і стомлена пайшла да кар’ера”. Дэтэктыўныя тэмы распрацаваны ў пародыях на творы П. Кавалёва, А. Капусціна, А. Шашкова.

Сустракаецца легкаважнасць, павярхоўнасць у песенных тэкстах, пра што засведчана ў пародыях на тэксты А. Дзеружынскага, У. Карызына.

Маладыя калі-нікалі перабіраюць меру ў апісанні маленства і ледзь не пішучы мемуары пра ўчарашні дзень. Г. Юрчанка гэта тонка адлюстравала ў пародыі “З мемуараў некаторых маладых паэтаў”. Здаецца, што не заўсёды ўдаецца мемуарнасць і сталым майстрам (пародыі “Незабыўнае”, “Усё ў мінулым”).

Літаратура, як вядома, падручнік жыцця. Але не прыносіць карысці прамое павучанне, маралізатарства. Гэта сцвярджаецца ў пародыях “Не едзь паражняком”, “Пажаданні”.

Трапіў на парадыйны кручок і перакладчык. У кароцкім дыялогу шчырая і непасрэдная персаніфікаваная вясна і сухаваты перакладчык з венерыянскай мовы з рысамі характару і паводзін Я. Семянона выглядаюць займальна і выклікаюць шчыры смех.

Як памятаецца, існуе правіла: для дзяцей трэба пісаць так, як і для дарослых, толькі яшчэ лепш. Тым не менш творы для дзяцей нярэдка неглыбока па задуме, спрошчаныя, з іх востра вытырае павучальнасць. Парадыст крытыкуе прасталінейнасць, знешнюю займальнасць (пародыі “Вянок і вершы”, “Выкрыццё”). Супраць сюсюкання скіравана пародыя “Калыханачка”. Звышмера ў памяшальна-ласкальнай лексіцы стварае смешную калізію.

Аддаючы належнае таленту, вопыту, моўнаму слыху Я. Скрыгана, парадыст выступае супроць яго некаторых улюбёных форм, якія трапа, праўда, у іншай сітуацыі, назваў скрыганізмамі, супроць падкованы, аблямованы, адукваны, бракованы, замілованы, падрыхтованы, апрацованы, усталёванасць, заартованасць і г.д. Над захапленнямі дыялектнай лексікай парадыст падсмейваецца ў пародыях “Бабкавічы”, “Па дарозе ў Стараград”, “Бабровыя ловы”. Добра, калі аўтар глыбока авалодаў народнай мовай, умела карыстаецца ёю. А падробкі пад яе гуцаць прыкра. Пра гэта пародыя “З чужых саней”.

Пад агонь крытыкі трапляюць алагізмы, сюжэтно-кампазіцыйныя няўязкі (пародыя “Шлях у прастрань”). З тактоўнай смяшанай парадзіруецца так званая лірычная проза

(“Аграном”, “Сінява каханья”).

Аддаючы перавагу памярковаму гумару, парадыст можа быць і з’едліва вострым, бязлітасна едкім.

Перадае ад яго сябра па сатырычным цэху. Неяк здрабнела ў апошні час байка. Прытулілася яе вастрыня, адчуваецца коўзанне па паверхні. І з-пад пера Г. Юрчанкі з’явілася байка “Кузьма і штаны”. Гэта ўзор антыбайкі, узор, якой байка не мае права быць. Ужо загаловак насцярожвае. І сапраўды, пародыя паведамляе, як праз ранішнюю мітрэнгу “Кузьма Кузьміч, памначанторы” пайшоў на службу без штаноў. Сапраўды, якая патрэба пісаць байку да наступнай высновы:

Мараль? Калі выходзіш з хаты,

Не забывай надзець штаны.

У гумарыстычным плане паказваюцца выдаткі крытычнай прадукцыі — акадэмізм, завучоненасць, доўгія разважанні, славесная эквілібрыстыка. Лёгкай усмешкай суправаджаецца захапленне А. Клышкі “белым” вершам, падмечана шматслоўе Д. Бугаёва. Часам парадыст “прымушае” крытыкаў аналізаваць уласныя мастацкія творы (пародыі на М. Барсток, І. Ралько, У. Юрэвіча).

З пародыі Г. Юрчанкі відаць яго дасведчанасць, глыбокая пранікліваць у сутнасць з’яў, уменне дапоўніць творы пісьменніка шматлікімі дэталімі. Так, пералік прадметаў традыцыйнай слянянскай хаты ў пародыі “Вярні-і-ся-а-а-а!” варты ведаў добра падрыхтаванага этнографі: *начойкі, лазабка, кубел, вушат, цэбар, ступа, грэбень, матавіла, наблікі, бёрда, дэжка, вечка, клёпкі...*

Г. Юрчанка напісаў шэраг трапных эпіграм. Лаканічна і дакладна даецца ў іх ацэнка пісьменніку, яго творчасці ці літаратурным з’явам. Арыгінальныя мініяцюры на літаратурныя тэмы “Узор байкі”, “Узор рэцэнзіі”, “Сааўтарам”, “Белы верш і папера”.

Парадыст актыўна працуе над словамі. Ён настолькі збіральнік моўных самацвэтаў роднай гаворкі. Гэты прафесійны занятак мовай дапамагае ў працы над пародыямі, дапамагае знайсці самыя тонкія адценні слова. Таму такі шырокі моўны дыяпазон у яго пародыях — мова і вясковая бабулькі, і сталага інтэлігента, і прафесіянала-тэхнара, і вытанчанага паэтычнага, і літаратуразнаўца. Бездарожная моўная чуйнасць дапамагае яму заўважыць недакладна выказаную думку, няўдала ўжытае слова. Нямаю распынаю ў яго пародыях трапных моўных знаходак. Агульнавядомы фразеалагізм *махнуць рукой*. А пад пером Г. Юрчанкі коні “на працу махнулі хвастамі”. Паэт у яго ходзіць на *словапаляванне*. Некаторыя маладыя паэты захапляюцца рыфматворчасцю, і тут парадыст пераўзыходзіць іх у вытанчанасці: *к сабе твае — ўляпетава, калі — плакалі, змеліва — мелі ва, кружыцца — угару жытца, калінавы — былі на “вы”*. Жанр пародыі побач са зборам народнай лексікі стаў асноўным заняткам літаратара Г. Юрчанкі. Высокая культура яго творчасці. Ён не пабочны назіральнік, усюды адчуваюцца яго адносіны

да напісанага. І яшчэ варта адзначыць яго бескампраміснасць. Не зважае на тытулы, званні, пасады, сяброўства.

Пародыя — жанр ёмісты і зручны. Крытык А. Яскевіч, заклікаючы не баяцца яе насмешлівага вока, пісаў, што парадыст “спрыяе, падкавае часам там, дзе не падкажа сябар, змоўчыць крытык, употай парадуюцца зласлівец”. Многія адзначалі, што Г. Юрчанка нярэдка пераўзыходзіць арыгіналы, піша лепш, чым парадзіруемыя аўтары. Пародыям яго ўласцівы лаканізм, афарыстычнасць, уменне ў час і ў патрэбным месцы паставіць кропку. Ён лічыць, што нельга парадзіраваць адзін верш, тым больш страфу ці радок. Трэба імкнуцца ахапіць усю творчасць ці, прынамсі, яе значную частку памерам не меншым за кніжку. А эпіграф у вершаваных пародыях — гэта даніна традыцыі.

А як жа адносяцца да пародыі тыя, што трапляюць на яе крытычны кручок? Як прызнае Г. Юрчанка, было колькі касых позіркаў, зласнаватых рэплік. Але гэта выключэнні. Як правіла, за пародыі не крыўдуецца. Праз пародыі склаліся сяброўскія адносіны з М. Ткачовым, І. Грамовічам, А. Ставерам і многімі іншымі. Былі задаволеныя водгукі В. Гарбука, А. Русака, Т. Хадкевіча, У. Караткевіча. З першых крокаў сустрэў прыязныя адносіны ў рэдакцыях — у “Вожыку” С. Дзяргая, у “Ліме” С. Шушкевіча, а паэзіі Н. Пашкевіча і Г. Бураўкіна. Ахвотна друкавалі і друкуюць пародыі часопісы “Полымя”, “Беларусь”, “Маладосць”, газета “Наша слова”. Рэдактары яго кніжак заўсёды прапусцілі пародыі на сябе. А Г. Шупенька ў дадатак да пародыі на сябе падпісаў у друку досыць з’едлівы шарж. Станоўчыя рэцэнзіі на яго кніжкі (для друку і закрытыя) давалі пісьменнікі, якіх ён парадзіраваў: В. Іпатава, Г. Каржанеўская, Р. Бярозкіна, А. Яскевіч, І. Ралько, Я. Крупенька, Э. Валасевіч і інш. Як зазначыла Г. Каржанеўская, пародыя — “па сутнасці, гэта адзіны від крытыкі, які пісьменнікі яшчэ пераносіць”. Бо пародыя — і прапаганда літаратуры. Хто яе працягае, захава больш грунтоўна пазнаёміцца з творчасцю парадзіруемага.

З творчасцю Г. Юрчанкі пародыя набыла ў беларускай літаратуры поўныя правы грамадзянства. А гэта немалое дасягненне. Пародыя на танкаўскі белы верш стала, што называецца, хрэстаматыйнай, увайшла ў даведнікі па тэорыі літаратуры. Ва ўсёй працы парадыста заўважваецца неабываючая, актыўнае ўмяшанне ў літаратурны працэс. Ён піша не дзеля смеху, а з больш сур’ёзным прыцэлам: каб дапамагчы аўтару пазбавіцца тых ці іншых хібаў. Парадыст сам вызначыў мэту свайго ўдзелу ў літаратурным жыцці:

Набудучым літпалеаў

На літвіне менш былі,

Я прайшоў на літагрэх

Па-сяброўску з літмятлой.

Карысны занятка!

Аркадзь НАРКЕВІЧ

доктар філалагічных навук

адна.

Дык, можа, вярбоўка гэтая і паратункам стала? Канечне ж, тое, што пакінула атрад, ніхто не дараваў бы ёй...

Адсюль і нечаканае пасталенне Франі і яе, не па гадах, уменне разабрацца ў тых складанасцях жыцця, спасцігнуць якія пакуль не па сіле Барэйку. Уся прычына ў тым, што ён многае вымушаны быў браць напавер. Яна ж да сапраўднай ісціны прыйшла праз сумненні і ваганні. І не ў малой ступені дзякуючы таму, што побач аказаліся людзі, няхай і чужыя, але спагадлівыя і добрыя. Таму і адкрывае Франя вочы Змітраку на многае. Таму і робіць яго відучым, здатным разабрацца, дзе праўда, а дзе мана. І не проста мана, што праўдзілаецца ў канкрэтным выпадку, а мана, узведзеная ў ранг ідэалогіі. І тое, што “класавая барацьба — хіба не...самаедства”, яна адчувала, узважаючы пра жытае і перажытае. Але ж яе і падштурхоўвалі на гэтае асэнсаванне і пераасэнсаванне. Як цяпер яна падштурхоўвае Барэйку. І, канечне ж, збліжае іх, не можа не зблізіць узаемнае каханне.

Вельмі лёгка было закончыць твор на гэтым ідылічным моманце, калі і душы і сэрцы маладых людзей парадзіліся б. І знайшлося б нямаля чытачоў, якім падобнае завяршэнне апавесці спадабалася б. Ды хіба мог пайсці на падобнае В. Быкаў? В. Быкаў, для якога спасціжэнне праўды жыцця найчасцей адбываецца не толькі праз яго драматычныя моманты і падзеі, а і праз трагічныя. Так, паводле аўтарскай задумкі, адбываецца і гэтым разам. Гіне Франя разам са сваімі гаспадарамі. Гіне неадрацана. За што — нават цяжка адказаць. Навошта — тым больш: “Я хадзіў пасярод гэтага дзікунскага разгрому, перабіраў невідучым позіркам раскіданыя, патаптаныя, папсаваныя рэчы, вопратку, мэблю і не разумеў нічога. Я быў панішчаны, здзіўлены і збянтэжаны. Хто гэта ўчыніў? За што? Скончылася ж вайна, як жа так? Ці гэта помста, ці рабаўніцтва? Ці, можа, палітыка?... І калі! Напрыканцы вайны”.

Шукае Барэйка адказ. Шукае і не знаходзіць. І пытанні ў не меншае, а болей: “Бедная Франя! Ратавалася ад вайны ў Еўропе,

ды менавіта ў Еўропе вайна дагнала яе. І забыла. Але чаму менавіта яе? Я ж во меў болей падставы на смерць, а жыць”. І перажыванні ўсё ўзмацняюцца: “Здаецца, я выпаў з часу і перастаў адчуваць сябе. Мяне ашукалі. Людзі ці лёс. Ці вайна. А можа, перамога, якую цяпер без мяне святкавалі на той лугавіне. Мне ж выпала іншае свята. Чорнае свята бяды”.

Аповесць В. Быкава — пра наша ўчарашняе, але яна і пра дзень сённяшні. Не толькі ў тым сэнсе, што ў ёй закранаюцца праблемы, на якія яшчэ шукаць і шукаць адказу. Сённяшняе ў гэтым творы — гэта і нагадванне аб тым, наколькі чалавек у сваіх жаданнях, паводзінах не самастойны. І Барэйка не выключэнне таму, а пацвярджэнне. У канцы сваёй споведзі ён перакананы, што калі-небудзь яшчэ вернецца ў гарадок, дзе напятаў сваё каханне і дзе пахаваў Франю: “Сюдзі я павінен быў вярнуцца. Я меў цвёрды намер на тое”.

Ды што яго жаданні ў параўнанні з тым, наколькі лёс помстлівы да чалавека. Нават тады, калі, здавалася б, усё ідзе як мага лепш.

“І — не вярнуўся ніколі”...

Гэты апошні сказ падаецца без якіх-небудзь каментарыяў. Ды і непатрэбны яны, бо як хочаш можна вятлумачваць немагчымасць Барэйкі наведвацца да магілы Франі, але, аднак, не многае зменіцца. Ці не правільнейшай будзе звычайная выснова: “Назад звароту няма”. А паколькі яна звычайная, то і згадваць яе няма патрэбы. Таму гэтак, а не інакш і завяршаецца апавесць, да якой, памагчымасці, нельга не вярнуцца яшчэ, бо ў ёй аўтарам сказана вельмі і вельмі шмат. Так шмат, што адным разам і не ахопіш усё...

Паэма С. Законнікава (між іншым, прысвечаная В. Быкаву) “Зязюля” — таксама пакутны роздум. Пра Беларусь і беларусаў, пра час наш, у якім, на жаль, беларусы пакуль не знайшлі таго месца, што наканавана ім гісторыяй:

Хварэе народ,

бо не сёння,

не ўчора

Душы беларускай

пачаўся распад.

Паэт вельмі ўдала знайшоў скразны вобраз, што становіцца ў творы сімвалам. Зязюля — святунія і прадказальніца. Зязюля — магчымае паспрабаваць разабрацца, а што чаканае, куды ідзем, да чаго імкнёмся:

Куванне яе

дзверы ў храм расхінае,

дзе трэба ў парозе прыстоіць спярша.

Якая мне выпадзе доля зямная? —

Перад тайнай прароцтва нямею душа.

За Беларусь — паэтаў боль. Такі блізкі і такі знаёмы кожнаму, хто рупіцца пра лепшую долю для Бацькаўшчыны. У гэтым сэнсе раздзел “Мадонна” асабліва ўражвае тым непрыхаваным болам (як уражвае быкаўская праўда), з якім С. Законнікаў задумваецца над сённяшнім для Айчыны днём:

Асеннім лістам сэрца затрымцела,

Скульптуру тую абмінуць не мог —

Красы нязнанай маладое цела

Было без галавы,

без рук,

без ног.

Глядзеў на мармуровую мадонну,

І мурашы прабеглі па спіне.

Такой жа,

як яна, безабароннай

ты,

Беларусь,

тады здалася мне.

“Як жыць без рук, без ног, без галавы?...”

Як жыць Беларусі? Як усім нам жыць? Усім,

хто БЕЛАРУСЬ? Усім, хто сын зямлі сваёй?!

Ёсць мажлівасць пазнаёміцца ў “Полымі”

з чарговымі апавяданнямі Г. Далідовіча з

цыкла “Жар каханья”, з вершамі Ю. Голуба,

М. Башлакова, раздзеламі з рамана К. Акулы

“Гараватка” (уступнае слова У. Арлова)...

Тым жа, хто ўважліва сочыць за маладой

літаратурай, параіў бы не прамінуць у

“Маладосці” апавесць А. Казлова “Я і Прарок

Уродка”. У творы, як і ў іншых, напісаных

гэтым таленавітым аўтарам, прысутнічаюць і

элементы міфічныя, фантастычныя, але разам

з тым дае аб сабе знаць і ўменне дакладна

схапіць самае істотнае ў сучасным жыцці, а калі канкрэтна пра новую апавесць А. Казлова, дык гэта жыццё навуковай моладзі, што не можа ніяк пазбавіцца сваёй непрыкаянасці ў паўсдзённасці.

У “Маладосці” ж багата і апавяданняў, прытым прадстаўлены аўтары, якія паспелі добра заявіць аб сабе — А. Глобус, А. Кірвель, П. Савоська. Тут жа і апавесць-быль І. Канановіча “Майдан”, пра якую мне даводзілася згадаць, рэцэнзуючы кнігу твораў “Прайсці праз зону”, выдадзеную “Мастацкай літаратурай” да 10-годдзя чарнобыльскай катастрофы. Адметна і тое, што “Маладосць” пачынае знаёміць з чарговымі раздзеламі “Старажытнай Беларусі” М. Ермаловіча. Гэтым разам — пра “крэўскі перыяд”.

10-годдзю Чарнобыля часопіс “Беларусь” прысвячае публікацыю вершаў С. Шах, Р. Барадуліна, В. Яраца, А. Бакача, Т. Бондар, шэраг публіцыстычных матэрыялаў-роздумаў. І. Маслянічына і М. Багадзях узяліся з дачкай Усяслава Чарадзея Соф’яй Усяславаўнай — “Забытая князёўна” (малюнак А. Кашкурэвіча). А Р. Тармола-Мірскі прапанаваў колькі вершаў са сваёй будучай кнігі “Прычасце”. Сярод іх і “Паміж небам і зямлёю”: “Між быццём і небыццём Толькі кладка-працяжнік, Па якой мы ў свет ідзем Бязліва ці адважна”. Ды як ні ішла б, а ад праблем жыцця не можам адкараскацца. Пацвярджэнне таму і вышэй згаданыя (і не толькі) матэрыялы красавіцкіх нумароў літаратурна-мастацкіх часопісаў.

Алесь МАРЦІНОВІЧ

Р.С. Калі гэты матэрыял быў напісаны, са спазненнем прайшоў часопіс “Нёман”. У ім — гутарка М. Замскага з намеснікам дырэктара Інстытута радыяеблогіі АНБ У. Мацко “Чарнобыль і мы”, артыкул В. Якавенкі “Чарнобыль у нашым доме”, запіскі У. Пракулевіча “Слупцак паўстанне (лістапад — снежань 1920 года)”, у перакладзе на рускую мову апавесці І. Навуменкі “Юнацтва”, Ф. Сіўко “Трое”, іншыя публікацыі.

А. М.

НА ПАШЫРАНЫМ
ПАСЯДЖЭННІ

бюро секцыі прозы Саюза беларускіх пісьменнікаў абмеркавана творчасць Ігара Валасевіча, Алесь Гары, Пятра Сабіны. У літаратуры яны аўтары не такія ўжо і новыя, паспелі выдаць кнігі. Два першыя з іх працуюць у галіне прозы, П. Сабіна выступае ў галіне дакументальна-настаўчай прозы. Старшыня бюро секцыі Л. Левановіч, В. Гардзей, У. Глушакоў, А. Капусцін, Я. Каршукоў, А. Марціновіч, В. Шымук, В. Шырко і іншыя адзначалі плённасць згаданых аўтараў у адлюстраванні рэчаіснасці, здатнасць ісці ў літаратуры сваім шляхам, паспяхова асвойваць новыя тэмы.

І. Валасевіч, А. Гара і П. Сабіна рэкамендаваны да прыёму ў Саюз беларускіх пісьменнікаў.

З ВЕРШАМІ
УЛАДЗІМІРА
ПАЎЛАВА

можна пазнаёміцца ў чацвёртым нумары часопіса "Беларуская думка". Нататкі аб асаблівасцях тэатральнага працэсу бягучага сезона пад назвай "Тэатр шукае новыя формы" прапанавала Т. Арлова. Пытанні музейнага выхавання закранае ў выступленні "Браму скарбаў сваіх адчыняю..." М. Жыгоцкі. В. Шырко ("Страсці па "сініцы ў руцэ") знаёміць са справамі працаўнікоў Акцябрскага раёна. З публіцыстычным матэрыялаў прыцягваюць увагу "Культура з камісіёнкай" М. Куноўскай, "Пасрэднасць не даруе таленту, пераважэнне — асабе" У. Глушакова. Невядомаму праўду мінулага вайны прымакрувае ўрвак з кнігі былога следчага Міністэрства юстыцыі ЗША Д. Лофтуса — "Сакрат брыгады "Беларусь".

КУПАЛА
ВЯРТАЕЦЦА
Ў ПОЛАЦК

Роўна восемдзесят гадоў таму наш славыты пясняр упершыню пабываў на полацкай зямлі. Каля станцыі Баравуха стаяў тады дарожна-будаўнічы атрад, у якім і служыў малады сімпатычны афіцэр Іван Дамінікавіч Луцэвіч. Як успамінаў у 1980 годзе былы бежанец, якога лёс закінуў пад Баравуху, Мікалай Шыманка, "усе... у гутарцы паміж сабой вельмі добра адзіваліся аб гэтым афіцэры..."

А семдзесят гадоў назад, 10—15 мая 1926 года, Купала з Адамовічам і Балицікім наведалі Полацк, сустраліліся з грамадскасцю. Тады імя Янкі Купала было нададзена школе-сямягодцы пры педтэхнікуме.

Пра ўсё гэта ішла размова на вечарыне, якую наладзілі ў полацкім музеі беларускага кнігадрукавання мясцовы гісторыка-культурны запаведнік, Дзяржаўны музей Янкі Купала, міжнародны фонд пясняра, Полацка-Глыбоцкая філія Віцебскага абласнога аддзялення Саюза пісьменнікаў.

Слова пра Купала казалі Сяргей Панізнік, Навум Гальпяровіч, Антаніна Хатанка, Фаіна Ваданосава, Ірына Дарафейчук, Мікалай Ільніцкі. Свае песні выконваў бард Алесь Камоцкі.

А назаўтра на станцыі Баравуха была ўрачыста адчынена дошка аб знаходжанні там у 1916 годзе Янкі Купала. Акрамя вышэйназваных літаратараў і музейчыкаў у мітынг з гэтай нагоды прынялі ўдзел прадстаўнікі выканаўчай улады Полацкага раёна, настаўнікі і вучні Баравуцкай школы-гімназіі. Гучалі вершы пясняра і вершы аб ім, літаратурная кампазіцыя.

Н. К.

УШАНАВАЛІ
ЗЯМЛЯЧКУ

Вечарына, прысвечаная творчасці пісьменніка Ірыны Жарнасек, адбылася ў Наваполацкай цэнтральнай бібліятэцы. У ёй узялі ўдзел бібліятэчныя работнікі, сябры па Полацка-Глыбоцкай філіі абласнога аддзялення Саюза пісьменнікаў, артысты мясцовага тэатра "Час", вернікі Наваполацкай каталіцкай парафіі.

Шмат удзячных слоў у адрас пісьменніцы было сказана Алесем Жыгуновым, Марыяй Баравік, Алесем Аркушам, Навумам Гальпяровічам і іншымі. Прагучалі ўрывкі з твораў Ірыны Жарнасек, яна сама падзялялася сваімі планами і задумамі.

Н. К.

"Росы на поплаве", "Белы месяц сакавік", "Сляды", "Вяртанне", "Парог" — гэтыя кнігі Алесь Дзятлава вабяць добрым веданнем аўтарам жыцця, яго ўменнем псіхалагічна-праўдзіва і неабякава раскрываць характары людзей. І неабавязкова з неардынарнымі лёсамі. Пісьменнік з увагай ставіцца і да тых, хто знешне як быццам і не вылучаецца з шэрагу іншых. Але прыгледзіцца да яго лепей, зазірнеш у душу і зразумееш — асаба ён. Гэтану ўменню бачыць чалавека ў чалавеку, на

будзённым, звычайным матэрыяле сказаць надзіва шмат А. Дзятлава дапамагае вопыт журналіста, што і навучыла яго "слухаць" само жыццё. Алесь Мікалаевіч родам з вёскі Туркі Бабруйскага раёна. Нарадзіўся ў сям'і настаўніка. У 1959 годзе скончыў аддзяленне журналістыкі філалагічнага факультэта Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Працаваў у глыбоцкай раённай газеце "Сцяг камунізму", а ў 1961 годзе перабраўся ў Мінск. Нейкі час працаваў у рэдакцыі

газеты "Чырвоная змена", быў членам сцэнарна-рэдакцыйнай калегіі кінастудыі "Беларусь-фільм", карэспандэнтам газеты "Звязда". З 1980 года А. Дзятлаў працуе ў часопісе "Родная прырода", выступае з нарысамі, замалёўкамі, праблемнымі артыкуламі. І па-ранейшаму не развітваецца з прозай. Зпад яго праа з'яўляюцца новыя апавяданні, аповесці.

З днём нараджэння, дарагі Алесь Мікалаевіч! Новых жыццёвых і творчых поспехаў вам на доўгія-доўгія гады!

Алесь ДЗЯТЛАЎ

РАССТРЭЛ
НА ПЯСЧАНЫМ ШЛЯХУ

Напісаў раман "Над безданню." Твор вострасюжэтны, у цэнтры якога вечныя пытанні быцця: чалавек і абставіны, чалавек і сумленне. Падзеі адбываюцца на пачатку саракавых гадоў. Той цяжкі, супярэчлівы час засведчыў як высокую нязломнасць духу, так і агіднае прыстасавальніцтва, і здраду. Нялёгка лёс вясковай настаўніцы Кацярыны, яе мужа пададзены на шырокім фоне жыцця народа.

Кавальчук, муж Кацярыны, несправядліва арыштаваны ў вясной 1941 года. У пачатку вайны вязняў адпраўляюць у тыл. Пра тое, што адбылося ў дарозе, гаворыцца ў раздзеле, які прапаную чытачам штотыднёвіка.

АЎТАР

Іх вывезлі з турмы на чатырох грузавіках, бо паязды ўжо не хадзілі — недзе наперадзе нямецкія самалёты разбілі мост. Гадзіны тры ехалі спакойна, спачатку вузкая брукаванкай, потым павярнулі на пясчаны шлях, што віўся сярод густога, маладога барка. Кавальчук, ды іншыя вязні не ведалі, куды іх вязуць. Спачатку думалі, на расстрэл, але потым даўмелі, што не, кіруючы некуды на ўсход, да расійскай граніцы. Кавальчук вызначыў гэта па тым, што сонца, выліснуўшы, біла прама спераду па ходзе машыны, свяціла праз дзіркі ў брызэнце.

Самалёты з'явіліся нечакана, з усходу, з боку сонца; спачатку нарастаючы, страшны гул, часты, нервовы стук самалётных гармат — і рэзкі ўдар па машыне. На поўным ходзе яна з'ехала ў кювет, нахілілася, але не перавярнулася. Адкінуўшы брызэнт, адзін з канваіраў загадаў выходзіць; па-перш выскачыў сам і, наставіўшы рулювінці, крыкам падганяў вязняў, і тыя спешна выбраліся з кузава, паўзлі па высокай траве далей ад дарогі. Кавальчук скочыў на ўзбочыну, адбегся крокаў пяць, і ў гэты момант самалёты зайшлі для новай атакі. Падаючы, прыкмеціў, што дзве пярэдня машыны гараць: адна перавярнулася, ляжыць на баку каля шляху, другая палае на дарозе. Страшэнны гул заклаў вушы, самалёты прайшлі, здалося, над самай зямлёй, і выбух скалануў малады лясок: адна машына ўзарвалася.

Яны ішлі рэдзенькай калонай па пыле дарогі, радыя, што не зачэпіла, а зладу гучалі стрэлы: канваіры з нагану дабівалі параненых. Двое салдат з ручным кулямётам пайшлі наперад, схаваліся за паваротам. Вязні брылі яшчэ гадзіны дзве, спыніліся адзін раз, каб у нейкай вёсачцы каля дарогі папіць вады. І зноў пакутлівы шлях галодных людзей па гарачым, бы прысак, пяску. Паперадзе ўсчалася страляніна, і канваіры занерваліся; калона стала, але нікому не дазволілі прысецца, сядзі на ўзбочыну. Кавальчук ішоў ззаду, у левым крайнім радзе, гэта яго і ўратавала. Спачатку ён убачыў, што падаюць на дарогу, курчавца ад болю пярэдня, а потым пачуў стук кулямёта, памкнуўся ўбок, да кювета, яшчэ нічога не цямячы, толькі падпарадкоўваючыся інстынкту страху, і ў гэты момант нібы хто паленам выцяў па назе. Паспеў ступіць два-тры крокі і потырч паляцеў з адхону шляху ў траву. На нейкае імгненне ад пяхучага болю страціў прытомнасць, чырвоныя кругі папылілі перад вачамі. Ачунаў ад стрэлаў, рэзкіх вокрыкаў і першае, што убачыў, рулювінці зусім блізка перад тварам, постаць канваіра. Асляпляльны агонь — і чорная бездань.

К вечару Кавальчук апытомнеў і

спачатку не мог даўмець, што адбылося: поўны рот крыві, а наверх, на дарозе, жалезны грукат; пылі, бы туман, павіс над лесам. Папярхнуўся ад смярдзючага бензінавага смуроду, ажно дыханне перацяла, у грудзях бы якая патырчака засела, не ўздыхнуць. Па шляху, равучы маторамі, ляскочучы гусеніцамі, сунуліся чорныя аграмадзіны танкаў; зямля дробна дрыжала пад іх цяжарам, нібы хто спадыспаду трос яе. І ўцяміўшы гэта, Кавальчук зразумеў, што ён жывы, хоць і паранены, скалечаны, заліты крывёю, але жывы. Ледзь не ўскрыкнуў ад шалёнай радасці, што не сніцца, ён тут, на зямлі, чые, бачыць, адчувае боль. Касья промні сонца пранізвалі навілёт малады барок, уперліся ў сцяну пылу. "Ды гэта ўжо вечар, — забілася выратавальная думка. — Хутка сцямене, адпаўзу, людзі памогуць. Значыць, калону нашу немцы перанялі, і ахоўнікі пастралілі ўсіх. А мо хто і ўратаваўся? Не, відаць, не, забілі ўсіх. Ім сведкі не трэба. Каго не скасілі з кулямёта, дабілі з вінтовак і нагану. Сабакі, — прастагнаў Кавальчук. — Мы ж свае, не ворагі, адпусцілі б, далі вінтоўкі, разам былі б супраць немцаў. Падлюгі".

Быццам зноў убачыў перад сабой чорную дзірачку рулівінці, чырвоны, потны твар канваіра, вар'якія, белыя ад страху вочы. Паспрабаваў перакаціцца на бок, але рэзкі, пякельны боль у назе працяў цела. Не вытрымаў, ускрыкнуў. Яго пачало задушліва, як не выварочваліся вантробы, ванітаваць, і новы страшны боль у шчапэ ўдарыў у галаву, яго стрэл, рассек, бы шабляй, гэты грукатлівы жалезны надвечорак, і ўсё пагасла ў цяжкай цемры.

Ачунаўся Кавальчук ноччу ад холаду; на траве ляжала раса, вакол было ціха. Бляклае святло цурылася ад дарогі, з усходу, і ў няпэўным мроку бачыліся цёмныя абрысы дрэў. Сцяўшы зубы, асцярожна перакаціўся на бок, застагнаў ад пякельнага болю ў назе. "Гэта з кулямёта, — успомніў учарашні кашмар. — Добра шчэ, што ішоў ззаду. Пашанцавала, нізкавата ўзяў кулямётчык. Спяшаўся, хваляваўся. Немцы, выходзіць, выратавалі? Тыя танкі, што прарваліся і ішлі ўчора. Значыць, павідну пяхота пацягнуцца. Трэба выграбашца адсюль, а то каюк, даб'юць".

Кавальчук ухапіўся рукамі за халодную, мокрую траву, сцяўшы зубы, выпаву з кювета, азірнуўся на шлях. У пыле дарогі ляжалі трупы, раздушаныя, раздэртыя гусеніцамі і коламі нямецкай калоны. Ад гэтага страшнага відовішча ён знямеў, уявіў, што і сам мог там ляжаць, калі б знецейкі не скочыў у кювет.

Не азіраючыся, папоўз далей ад дарогі. Курчыўся ад болю, сухое шыгалле раздзірала рукі. Даляў да першых сасонак, яшчэ з гарачкі, хапатліва, задыхаючыся, гробся

хвіліны тры па сухім доле, каб не прыкмецілі з дарогі, не пагналіся, не забілі. Сасяглымі губамі датыкнуўся да пучка травы, што вытыкалася сярод шыгалля, злізаў кропілі расы, тышнуўся тварам у зямлю, балюча выцяўся шыкаюй, засенчыў. "Страляў той, з белымі ад страху вачамі, нізкарослы, губаты, — пакутліва прашаптаў, пасылаючы свой страшны праклён тым, хто па злой волі згубілі людзей. Не, цяпер ужо не дацягнецца, рукі кароткія. Вось толькі б раны перавязаць, вады напіцца..."

Кавальчук дапоўз да маладой сасонкі, прыхінуўся спіной да ствала — хоць якое, ды апірышча. Сцягнуў цераз галаву кашулю, сподню разарваў на палоскі. Рана на назе вышэй калена, ужо закарэла, таму доўга вадаўся, пакуль спуціў штаны. "Хаця б не страціць прытомнасць, талды канец, — маліў Бога. — Пераважу раны і папаўзу шукаць ваду. А калі пашанцуе, то людзей сустрэну".

Кавальчук не ведаў, дзе ён знаходзіцца, але меркаваў, што дзесьці за Дняпром, у лясах, дзе мала вёсак. Абмацаў нагу, распухлую, балючую і трохі заспакоіўся: костка быццам цэлая, куля прайшла навілёт, пальцы слухаюцца. Сяк-так перавязаў рану, каб не трапіў бруд, не было заражэння, абматаў шыю і шчаку. Ад высілення чырвоныя кругі папылілі перад вачамі, галава ацяжэла. Сонца пранізвала барок касымі промнямі, яшчэ нізкае, халаднаватае, але дзень абяцаўся спякотны. На шляху, далёка за лесам, узнік прыглушаны адлегласцю гул, дзесьці на ўсходнім баку пачуліся грывомы. І ён раптам адчуў, і нават не адчуў, а нейкім звярным інстынктам, які да пары, да часу дрэмле ў кожным чалавеку і працяўляецца ў самых адчайных і безнадзейных сітуацыях, уцяміў, што ў рэдкім барку пры дарозе яго ўгледзяць тыя, што набліжаюцца ў сваіх браніраваных машынах. А Кавальчук хацеў жыць, выжыць, і гэта прагнае жаданне авалодала ўсёй яго істотай, надало кволаму, зраненаму целу сілу. Сцяўшы ад болю зубы, узяўся абедзвюма рукамі за тонкі ствол сасонкі, каля якой сядзеў, з апошнім адчайным высіленнем падняўся, і бы хто калнуў у галаву вострым распаленым прэнтам. Каб не ўпаў, бо адчуў, што ўжо не зможа яшчэ раз устаць, з усіх сіл трымаўся за шурпаты стволік, чакаў, пакуль не сплыве з вачэй гарачы туман. Адчайна ступіў крок, з радасцю адзначыў, што нага слухаецца, што можна ісці. Зрабіў яшчэ адзін высілак, хістануўся наперад, але не разлічыў сілы, страціў раўнавагу і пяснуўся ніцма на сухое шыгалле, моцна выцяўся падбародам і страціў прытомнасць.

Ачуўся ад густога гулу, які ішоў са шляху, са страху папоўз далей, пад навіс галін, зашыўся ў густы радок маладых бярозак, які напалам рассякаў барок. Густы пылі вісеў над дарогай: як і ўчора, бясконца паўзла нямецкая калона. Зламаў невысокую бярозку, пазрываў галінкі — атрымаўся сукаваты нязручны кіёк, але хоць якое апірышча пры хадзе, падмога параненай назе. Пасунуўся па прасецы, дзе было зручней ісці, пот зліваў вочы, кашуля ўзмакрэла. Ледзь даляў да невысокага ядлоўцавага кусціка. Тут лес гусцейшы, трапляліся елаккі, зарасці папараці, лазовыя кусты.

Кавальчук не мог больш трыццаць, зняможана апусціўся на дол, знямелая нага гарэла пякельным агнём, ад смагі спяклося ўсё ўсярадзіне. Адчуў, што васьмь васьмь страціў прытомнасць, і гэта канец, больш не падымецца, сканасе тут; апошнім адчайным намаганнем устаў і абяруч, саслабела трымаючыся за кій, пацягнуўся, хістаючыся, і толькі адна думка пільсавала ў галаве: ісці, не ўпасці, ісці... Вось толькі б дабраўся да вады, да любой лужыны, ручая, балоты, глынуць хоць кроплю, бо ў роце нават сліны няма, а ў вачах чорна-аранжавыя кругі. Падаў у знямозе на дол, ляжаў, правальваўся кудысь у чорнае прадонне, але ачынаўся, і нейкая сіла падымала зраненая цела. Брыў і брыў да змогі, як дзікі звер, бо не хацеў паміраць.

Скрозь навісь галін Кавальчук убачыў светлы прагалак, і залічываў спадзяванак, што там людзі, вады, ратунак; зачыліўся, спатыкаючыся; але гэта надзея адняла ў яго апошнія сілы, адчуў, што гарачы тлум залівае галаву, ногі не трымаюць цяжкое, непаслухмянае цела; высільваючыся, ступіў яшчэ крок-другі і ў знямозе ўпаў на калені. Цёплая варушлівая хваля накрыла яго; ужо не цямячы, што робіць, гарачкавата заграб рукамі, ды было позна: чорная прорва імкліва панесла яго, закруціла і мякка апусціла дзесьці ўжо ў іншым свеце.

Але прырода не хацела адпусціць яго адсюль, маладога і моцнага мужыка, дала адпачыць і зноў вярнула ў гэты балючы, страшны свет, каб рухаўся, змагаўся за жыццё. Ён папоўз, абдзіраючы рукі, да таго светлага прагалку, бо гэта была яго апошняя надзея ў жыцці, ягоны ратунак. Больш нічога не было.

Вачам адкрыўся шырокі зялёны луг, густое кустоўе. Кавальчук ляжаў на высокім абрыве, уніз вёў круты пясчаны схіл, падпоўз бліжэй і не ўтрымаўся, пакаціўся, нема закрываў ад нясцерпнага болю, які пранізаў усё цела. Халаднаватая ў цяні трава, на якую Кавальчук выкаціўся, пакрысе заспакойвала яго. Піць, піць — уся яго істота прагла хоць глытка вады, хоць паўглытка. І ён, быццам без памяці, як сляпы, папоўз да густога лязяку. Нага ўжо не чулася, і ён цягнуў яе, бы чужую; пякельна гарэла шчака. Калі, здалося, сілы пакідаюць яго, адчуў пад правым локцем зыбкі травяны подціл, пачуў прэсны пах балота. Паўзіў ўжо не мог, тышнуўся тварам у шорсткую асаку, крыху аддыхаўся і ўхапіўся рукамі за купінку, падцягнуў балючае цела бліжэй да куска і на апошнім высілку перакаціўся на бок да светлага стаўка, зарослага зялёнай раскай. Прагна прыпаў распухлым губамі да цяглай вады, халінуў глыток, выплюнуў лісцікі раскі і сутаргава пачаў піць.

Сонца высакавата стаяла над лесам, сосны на касагоры ажно свяціліся ў тронях, але нічога гэтага Кавальчук не бачыў: ляжаў у непрытомнасці ў густой маладой асаці каля самага стаўка. Як праз сон пачуў, што нехта тоўхае яго ў спіну, пнецца выцягнуць на сухое месца, на імгненне ачуўшыся, зноў папыў у чорнае прадонне. І раптам як стрэлілі ў галаву, боль пранізаў, ударыў нечакана. Той, хто стаяў каля яго, падаўся назад, спалохана спытаў:

— Што з табой, чалавеча?

Голас старэчы, спагадны. Ён ішоў да Кавальчука быццам з другога свету, мройлівага, гарача-мітуслівага, балючага, і туды, у рэальнасць, не хацелася вяртацца, зноў адчуваць боль, страх. І ўсё ж паранены адплюшчыў вочы, сонца слепка секанула, аякло агнём, але ж гэты нечаканы пробліск яркага святла ў душным цемрыве ўраз вярнуў яго на гэты свет.

— Свой я... памажыце, — прашаптаў ледзь чутна, бо рот бы спаліла агнём, язык распух.

— А хто ж цябе етак?.. Паранены ці што?..

Кавальчук адплюшчыў вочы — перад ім, схіліўшыся, стаяў сівы дзядок, апіраючыся на кіёк.

— Счас... счас... вады прынясу, — дзядок памкнуўся да балотца, дзе метраў за пяць ад берага цурыўся неглыбокі ручай, зачэрпнуў шапкай вады, падбегам паднёс да параненага. — Пі, пі, яшчэ прынясу, — ён быў рады, што чалавек ажыў, таму замітусіўся, борздзенька збегав яшчэ раз да ручая.

Кавальчук пачуў сябе лепей, памкнуўся ўзняць галаву, але ад болю застагнаў, бясільна паў на асаку.

— У мяне поспілка ёсцэка, ускоцішся, то я цябе тады выцягну на сухое, — дзядок падбег да калёсак, якія стаялі воддалек, прынёс эрэбную дзяружку, разаслаў на траве. — Грабіся, а я падмагну табе.

Кавальчук перакаціўся на бок, падцягнуўся на руках, папоўз на поспілку.

— Вось і добра. Цяпер каб ты на калёскі ўспоўз, то я цябе ў вёску завязу, — дзядок цяжка дыхаў. — Ета ў шыю цябе і ў шапку? — І тут, і ў нагу яшчэ, — прашаптаў Кавальчук. — На шляху, немцы...

— Ай, яй-яй, — дзядок засмаліў самакрутку, прымерваючыся, як лацвей ускласці на калёскі параненага. — Гінуць людзі, як мухі. Да фельчара завязу, перавяжа цябе. А вёска наша недалёчка, за бало-

там, так і завезца — Забалоцце. Немцаў пакуль у нас няма, па галоўнай дарозе пруща. Етыя цябе і перанялі?

— Гэтыя. Злыя, як чэрці.

— Ета ж кагды цябе убачыў, думаў, што памёр, — раславядаў стары. — Ажно чуо, што бытта застагнаў, дык я кійком памацаў, акурат нагу параненую зачэпіў. Ты ад болю, мабыць, і акрыўся?

— Не, здалёк я... Пешкі штоў дахаты... Перанялі...

Стары, ўпінаючыся, цягнуў калёскі збоч балота, неўзабаве выбіўся на зарослую бальнягом дарогу.

— Ты пацярпі, — гудзеў ён наперадзе, — праз барок перабярэмся, а тамка і вёска. Ета ж я ў лес па ламачка выперся, на падпал меркаваў назбіраць.

Калёскі падскокалі на каранях дрэў, лясная дарога сухая, убітая. Кавальчук моршчыўся ад болю, але цярпеў.

— Мая хатка крайняя, — дзед зноў загаварыў, калі дарога пайшла ўніз па адложыстым схіле, і калёскі пакаціліся лягчэй. — Малака пап'еш, а я тым часам Сцяпанам паклічу.

Але Кавальчук ужо не чуў, пра што гамоніць стары — перад самай вёскай страціў прытомнасць. Ачуўся ў цёмнаватой хатцы. Ён ляжаў на падлозе, перад ім на каленях стаяў дзядок, тармасіў за плячо, соваў кубак з малаком.

— Па-перваці папі, — дзед хваліваўся, бо паранены збляднеў, аслабела дыхаў. — Уродзе быў ажыў, а цяперака во млеє. Пабягу па Сцяпанам.

Кавальчук ужо не чуў, як прыбег фельчар, толькі застагнаў, адплюшчыў вочы, калі той адрываў закарэную ад крывы павязку на шыі. Быццам пякельны агонь зыркнуў перад вачамі, пранізаў наваліць цела.

— Зблізку стралялі, порох на шчацэ, — ціха сказаў фельчар.

— Дабівалі, — прастагнаў Кавальчук. — Ва ўпор ударыў, гад...

— Пацярпі трохі, — фельчар спрытна апрацоўваў рану. — Ды ў цябе і зубы пакрышыла. Але косць цэлая, у сарочцы радзіўся. Зрасцецца, толькі шрам будзе.

Заматаўшы бінтам рану, фельчар здэёр з параненага штаны, прышмукнуў языком:

— Дзялы, браток. Добра, што зразу перавязаў. Навылет прайшла, калі костка цэлая, праз тыдзень-другі танцаваць будзеш.

Ён прамыў рану, забінтаваў, стомлена прысеў на ўслон, сказаў гаспадыні:

— Скіпяці малака, з мёдам трэба даць яму. Дзве раны, але чалавек жывучы, выграбца. Вайсковец, відно. Учора на шляху стралялі, ноч ляжаў без памяці. Да вечара хай тут палажыць, а поначы да мяне перавязём. Ты, Яўхім, нікому не кажы, што з лесу чалавек прывёз. Усялякія людзі ёсць. Чалавек трэба ратаваць, хто б ён ні быў.

Калі добра ўцімнела, фельчар з Яўхімам перавезлі параненага, паклалі ў хлёўчуку за дрывамі. Кавальчук быў у непрытомнасці. Ён не чуў, як Сцяпан (так звалі фельчара), сядзеў каля яго ўсю ноч, мацаў пульс, хітаў галавой. Пад раницю Кавальчук ачуўся, памкнуўся выпрастаць нагу, і востры боль джалам прастроміў цела, бы загналі распалены адвікі. Апошнім высілнем імкнуўся адцягнуць той момант, калі ўпадзе ў чорную бездань, хапаў ротам свежае паветра, але зрабіць нічога не мог: гарачая хваля накрыла яго, панесла ў цёмную прорву. Апрытомнеў, калі было светла. Каля яго сядзеў пажылы, у картовым пінкажу чалавек.

— Дзе я? — прашаптаў ледзь чутна.

— Вось і добра, — фельчар апусціўся на сена, паправіў поспілку, на якой ляжаў Кавальчук. — Два дні без памяці быў. Ляжы пакуль, дзятні. Сёння перавязку змяню, мо і абыдзецца. Цяпер малачка папі. Аслабеў дужа; крыві шмат страціў. А завуць цябе як?

— Мікалай, — прашаптаў Кавальчук. — Васільевіч.

— А мяне Сцяпанам клічуць, а па бацьку Савельевічам. Не пытаю, хто ты і адкуль, бачу сам, што чалавек наш. Калі без памяці быў, крыжы пра нейкія кулямёты, школу ўспамінаў. Мо вайсковец?

— Не, не быў у войску, — Кавальчук папярхнуўся, бо не мог сказаць усю праўду. — Дзед мяне сюды прывёз, а больш нічога не помню... А немцы? Не былі тут?

— Пруць на ўсход, як ачмурэлыя. Столькі танкаў, самалётна. Я цябе хацеў у хаце пакласці, ды апасна. У Міхалёўцы, чатыры кіламетры ад нас, учора трох перанялі — з акружэння выбіраліся. Немцы на матацыклах нахапіліся, пасярод вуліцы і паклалі ў пыл з аўтаматаў. Хаты абшукалі, яшчэ аднаго знайшлі параненага, на двор выцягнулі і забілі. Так што ляжы пакуль, тут мо не будуць шукаць. Не тутэйшы, відно?

— Настаўнік я... у школе працаваў, — ледзь чутна прашаптаў Кавальчук. — Свалачы... гады, — прахрыпеў з пакутлівай, бясільнай злосцю. Намагаўся яшчэ нешта патлумачыць, але бы не хапіла паветра, задыхнуўся ў кашлі.

— Малака папі, — Сцяпан паднёс кубак, але паранены вялавата ўзмахнуў рукой, заплюшчыў вочы. — Ну, ляжы, —

фельчар устаў, атрос са штаноў пацярху. — Калі немцы, не бойся, тут зукат непрыметны, не знойдуць. Калі баліць, трывай. Паправішся, дадому шчэ на сваіх дваіх датэпаеш.

Пакутліва, доўга цягнулася душная, балючая ноч. На шчасце, шчака не так балела, як нага, быццам пухліна трохі спала. Магло быць горш. Не мог забыць, як з гарачкі кінуўся ў кювет і убачыў перад вачамі рулювінкі, шалёныя, белыя вочы канваіра.

Цяжка, гнятліва цягнуліся дні і ночы. Вакенца ў глухой сцяне хлёўчука то святлела, то цямнела, і тады паранены ведаў, што мінуў яшчэ адзін пакутлівы дзень.

Аднойчы раницай Кавальчук пачуў нізкі, басавіты гул, які набліжаўся ад лесу, стаіўся ў сваім закутку, нават дыхаць перастаў, услухоўваўся, што дзецца на вуліцы. Гул абарваўся недзе побач, за высокім плотам, матор роўна тахкаў на малых абаротах. Пачулася нямецкае гергетанне, гучны смех, воклічы на чужой мове.

Забрахаў сабака, ажно ірваўся на ланцугу, не пускаў, відно, чужакоў у двор, які ахоўваў; рэзка бабахнуў стрэл, бы хто з усяго размаху ўдарыў абухом па бляшаным лісце, і дварняк завіскаеў на ўсю вёсачку. Глухая аўтаматная чарга, пругкая, паспешліва — і ўсё сціхла, толькі рогат і вясёлае гергетанне немцаў.

Кавальчук з намаганнем падпоўз да сцяны, чапляючыся рукамі за шурпатыя бёрны, з высілнем узяўся; стоячы на здаровай назе, крадком, збоку зазірнуў у цымянае шкло вакенца. За шыкетнікаў на вуліцы стаяў крыты брызентам грузавік, каля яго тоўпіліся салдаты ў незнаёмых зялёных мундзірах, у пілотках, з кароткімі чорнымі аўтаматамі. Немцы знешне не выказвалі ніякай варажасці да купкі вяскоўцаў, што стаялі на тым баку вуліцы, злавалася, нават не прыкмычалі іх. Адзін з немцаў спрытна ўзбраўся на плот, сарваў з яблыні дробнае яблычка, куснуў, зморшчыўся, з усяе сілы шпурляў яго ў сцяну хлява. Кавальчук на імгненне сустрэўся вачамі з гэтым маладым, бесклопатным немчыкам, у страху споўз уніз, накрыўся з галавой коўдрай. Яму было да болю сорамна, што ён, малады, абучаны вайскавой справе мужчына, туляецца ўспомачны ў брудным хлёўчуку, а гэтыя сытыя, нахабныя немчыкі ходзіць па чужой зямлі, як па сваёй. Слёзы задушылі глотку, ад крывёды і бездапаможнасці перацяло дыханне.

Раптам пранізіла завішчаў парсюк, бы яго рэзалі на кавалкі, закудахталі куры, пачуўся жаночы лямант, грубыя вокрыкі на чужой мове. Неўзабаве лясную борт машыны, узроў матор, ажно дробна задржжалі хліпкія сцяны хлёўчука. Грузавік пасунуўся па вуліцы.

Зашамацела саломы, у закутак праціснуўся Сцяпан, пачаў чамусьці шэптаць:

— Чуў, немцы прыязджалі. Ракету пусцілі і куры пачалі хапаць па ўсіх дварах. У Яўменіхі кабанчыка хапнулі, у кузаў загнулі. Людзей пакуль не чапнулі.

— Яшчэ зачэпіць, — Кавальчук вызірнуў з-пад коўдры. — Гэта першыя, франтавыя немцы, нахапалі, каб пажраць. А потым прыйдуць другія, не курам, а людзям пачнуць адкручваць галовы.

— Я скажу табе, струхнуў трохі, калі ўгледзеў машыну на вуліцы. Думаў, што па хатах, хлявох пачнуць шныраць. Баб не саромеюцца, плот увесь аблілі... Трапілі людцы ў дзярмо, а як выграбсіцца?

Кавальчук сеў, паморшчыўся ад болю, нягучна сказаў з перакананасцю ў голасе:

— Прашляпіў той, што на самым версе сядзіць, паверыў Гітлеру. А цяпер кроў вялікая будзе.

Сцяпан са спалохам азірнуўся па баках, каб, барані Божа, хто не падслухаў, потым толькі ўцяміў, што ў хлёўчуку яны адны, апусціўся на сена.

— Не бойся, Савельевіч, — Кавальчук праз сілу, нацята ўсміхнуўся. — Усе мы пужаныя, па тонкім лёдзе хадзілі. Абрывла ўжо ўсяго баяцца. Я такое перажыў, што душа высахла да дна. Свалачы... прашляпілі... А мог бы ваяваць. І колькі такіх...

Нейкая здагадка мільгнула ў вачах фельчара, і Кавальчук здагадаўся, што сказаў у запале лішняе, хоць намёкам, але выказаў тое, пра што нельга пакуль званіць: усё ж чалавек чужы.

— Мо яны тутак наендоўта? — з надзеяй спытаў Сцяпан. — Ты, Мікалай, свет пабачыў, болей ведаеш.

— Гэтага не ведаю, Савельевіч, але за адзін год справа не скончыцца. Калі ў кювец ляжаў, бачыў іх танкі, машыны. З трохлінейкай супраць іх не паваяеш. Мо дзе далей збярэцца сіла, а тут паніка, бягуць нашы.

Фельчар задумліва, з уну-раным тварам слухаў Кавальчука няспешна, з болям у голасе пачаў расказаць пра сваё, заблела:

— Двое сыноў у мяне. Старэйшы, Павел, кадравы камандзір, у Прыбалтыцы служыў, а малады палугарку валдзіў у райцэнтры. На другі дзень вайны паклікалі яго. Дзе цяпер, невядома: мо дзе па лясках блукаюць, а мо і няма на свеце... Як дзе працую, што ідуць акружэнцы, распытваю пра сваіх.

— Хапіла ўсім, хто трапіў у гэтае пекла, — цяжка ўздыхнуў Кавальчук. — Падмысься, то мо і раскажу. Але навошта табе, Савельевіч, гэта ведаць, свайго гора хапае пад завязку. Калі-небудзь адкрыецца, людзі жажнуцца, што такое магло быць на зямлі... Песні вясёлыя пелі, славілі таго, што ў Крамлі, а ў гэты час людзей давілі, як мух.

— Ты пра што, браток? — Сцяпан пабляднеў, адхіснуўся назад, да сцяны, узяў рукі, нібы баронючыся, бясшумна-разгублена глядзеў на Кавальчука. — Цяперака ён патрэбны. Як без яго быць?

Кавальчук квола, балюча, праз сілу ўсміхнуўся, сказаў, каб заспакоіць чалавеча:

— Нас жа нічога не чуе. Ды я нічога не сказаў новага, усе ведаюць пра рэпрэсіі. Вось думаю: а калі вернуцца нашы, то што будзе? Мо што зменіцца? Вайна пакажа, хто на што здатны...

— Ды ён, Сцяпан, пэўна і не ведае, што адбывалася ў краіне, — запознена, з прыкрасцю, што гэтак неасцярожна выказаўся, падумаў Кавальчук. — Ды пэўна чуў, але не перажыў таго, што я, не пабыў там. Улады яшчэ доўга не скажуць праўду народу. Вусач усё схвае, скрые. Ды і такія, як Літвінюк, касцымі лягуць, каб не адкрылася праўда, таму што павязаны адной вярочынай. А мо і яшчэ паўтараць, бо бандзюгі ніколі не спыняюцца на адным злычынстве.

— Ты нікому не гавары пра тое, Мікалай, — ціха папярэдзіў Сцяпан. — Пакуль не гавары. Перажыў, бачу, хай будзе з табой усё. Не ўведасі, куды свет павернецца пасля вайны. А жыць трэба. Каторага хлебам не кармі, прэцца данесці на суседа, закапаў у брудзе.

Балюча, трывожна глядзеў на яго Кавальчук. «Пэўна, здагадаўся, адкуль вый-шодзіць я. А мо так і трэба, хай ведае, як улада з людзьмі абыходзілася».

— У нас двух узялі ў трыццаць сёмым, — раптам шэптаў паведаміў фельчар. — Адзін аднаасобнік, у калгас не хацеў уступаць, прыпомнілі. А другога за нішто заграблі, смешна сказаць. Брыгадзірам быў у нас, у канторцы сваёй партрэт Сталіна перавесіў на другую сцяну. А тут навалыніца нахапілася, дах пацёк, ну, трохі і пашкодзіла партрэт. Нехта данёс, ну, і патарабанілі чалавеча, згіннуў недзе.

— Значыць, трохі ведаеш? — Кавальчук ужо з цікавасцю глядзеў на фельчара. — Здагадаўся, адкуль я? Свае, Савельевіч, ледзь не заграбілі. Для іх я ўжо мёртвы, выкраслены з усіх спісаў. Выходзіць, немцы выратавалі? Вось і жывы цяпер. Быццам і няма чалавеча...

— А як жа цяпер? — ціха, з жалем папытаў Сцяпан. — Што рабіць?

— Пытаеш, як жыць буду? Ведаю адно: да немцаў не пайду. А свае ці прымуць? Ці павераць? Я не ведаю. А ўзялі мяне перад самай вайной. Скажаў аднаму падлогу, што нам трэба да вайны з Гітлерам рыхтавацца, што сілу ён вялікую сабраў. Павесілі варажую прапаганду. А цяпер гэтыя немчыкі за два тыдні ўсю Беларусь прайшлі. Дык што, я няпраўду сказаў?

— Ты праўду кажаш, паверыў я табе, Мікалай, — Сцяпан уздыхнуў, узяўся з сена. — Хоць і пакрыўджаны ты, а веру, што да немцаў не пойдзеш служыць. А крывёды не трымай на Савецкую ўладу. Мяркую я, што шмат нягоднікаў да яе прымазалася. А ў нас цяперака вораг адзін — немец, фашыст. Разаб'ём яго, прагонім адсюль, разбяромся, хто чаго варты. Цяперака разам трэба бяда агораць. За нагу тваю баюся, тут хірурга трэба ды ў бальніцы лячыць. Увечары ў хату цябе перанясу, тутак аднаму цяжка ляжаць. У райцэнтры знаёмая аптэкарка жыве, заўтра і збегам. Мо лекаў якіх разжывуся.

Яшчэ месяц ляжаў Кавальчук у хаце фельчара. Тыдні два стаяла высокая тэмпература, нага распухла, сцінела, але неяк абышлося. За час хваробы Кавальчук вельмі саслабеў, не мог нават без помачы два крокі ступіць. Але ўсё кашмарнае, жахлівае засталася здалу, цяпер трэба было думаць, як дапасці дадому.

Аднойчы Кавальчук папрасіў у Сцяпана брытву, сак-так пагаліўся і не пазнаў самога сябе: з лостэрка глядзеў незнаёмы, худы чалавек з запалымі вачамі; жахлівы, няроўны шрам збрыдзіў левую шчаку і шыю.

— Каго куля адзін раз памесціла, у другі раз не возьме, — заспакоіў яго Сцяпан. — Былі б косці, мяса нарасце. А ты мужык моцны, такія цяпер трэба. Нагу захавай і скажы дзякуй Богу. І да жонкі датэпаеш, і паваяеш яшчэ.

Толькі ў пачатку верасня Кавальчук выправіўся ў дарогу. Сцяпан даў яму старую кухайку, паклаў у торбачку куліду хлеба, кавалак жоўтага прасоленага сала, праз лес правёў да шляху, паказаў дарогу.

— За стым шляхам суцэльныя лясы. Дабрыдзеш да ракі, ідзі па цячэнні ўніз, акурат патрапіш да сваіх мясцін. А тамка ўжо распытаеш. Дарогі абмінаю, без дакументаў не выбавішся, калі немцы схопяць.

На развітанне Кавальчук моцна абняў Сцяпана, не вытрымаў, скупая слязіна пакацілася па шчацэ, а калі гаварыў, голас задржэў:

— Дзякуй табе, Савельевіч. Колькі жыць буду, не забуду цябе. А жыць будзем, усё перацярпім... Будзем.

НАДЗЕЯ НАШАЙ МУЗЫКІ

Не адпачываюць на дасягнутым выкладчыкі і вучні Рэспубліканскага ліцэя пры Беларускай акадэміі музыкі. Хаця чытачоў "ЛіМа" і не здзівілі спадзеі ліцэістаў, але дасягненні пачатку гэтага года ўражваюць.

Вядома, у міжнародных конкурсах удзельнічаюць юныя музыкі з 15, 20 і больш краін, атрымаць там нават дыплом — поспех, не кажучы ўжо пра 3-е ці 2-е месца. Дык вось, ужо сёлета нашы ліцэісты прывезлі з разнаітых конкурсаў больш чым 20 лаўрэатаў і узнагарод.

Напрыклад, у Маскве на "Юнацкіх асамблеях" Беларусь прадставіў Гарык Анішчанка, які заняў там першае месца. Ягоны выкладчык заслужаны артыст рэспублікі Уладзімір Перлін расказаў:

— Конкурс праходзіў пад патранажам мэра Масквы Юрыя Лужкова, які вітаў удзельнікаў асамблеі, а гэта дзеці ад 10 да 13 гадоў, словам: "Вашу творчую індывідуальнасць будучы ацэньваць з пазіцыі высокага мастацтва буйныя музыканты, якія ўвайшлі ў склад журы..." Журы было і сапраўды сур'ёзнае, амаль як на конкурсе імя Чайкоўскага: у піяністаў — Аляксей Наседкін, у скрыпачоў — Эдуард Грач, у віяланчэлістаў — Наталля Шахаўская. Прыемна, што госцем імпрэзы быў колішні мой вучань Коля Гімалетдзінаў, які граў на адкрыцці конкурсу. Трэці тур дзеці ігралі на сцэне Вялікай залы Маскоўскай кансерватарыі ў суправаджэнні Маскоўскага сімфанічнага аркестра. Паспех наш падзяліла і канцэртмайстар Любоў Пятрова.

Вядомы педагог ліцэя Арыядна Гужалоўская са сваім вучнем Дзмітрыем Маслюком пабывала на міжнародным конкурсе піяністаў імя У. Крайнева, які праходзіў у Харкаве, пад патранажам Прэзідэнта Украіны Леаніда Кучмы, Дзмітрый атрымаў другую прэмію, а таксама спецыяльным прыз вядомай французскай піяністкі, члена журы конкурсу Тэрэзы Дзюсо.

Калі заходзіш у ліцэй, у вестыбюлі бачыш дошку, дзе на працягу навучальнага года вісяць віншаванні вучням, адзначаным узнагародамі на міжнародных і нацыянальных конкурсах, фестывалях, асамблеях, іншых музычных спаборніцтвах. Сёлета ўжо ў канцы сакавіка на гэтай дошцы не халала месца, каб павіншаваць усіх лаўрэатаў! А неўзабаве прыйшло новае паведамленне. На міжнародным конкурсе драўляных духавых інструментаў лаўрэатамі сталі Дзмітрый Маргулец (1 месца), выхаванец прафесара Б. Нічкова, Яўген Аўсяннікаў (1 месца), выхаванец прафесара У. Скараходава, Раман Паляшчук (3 месца), выхаванец І. Брычмыкава. На конкурсе імя І. Жыновіча Супер-прыз і 1 месца атрымалі цымбалістка Аксана Хахол, вучаніца прафесара Я. Гладкова, Надзея Дзядзічкіна, клас домры прафесара Г. Асімоўскай, баяніст Максім Ракач, вучань дацэнта К. Булы. А на конкурсе маладых піяністаў імя Вайнюнаса ў Літве 2-е месца заняў Віталь Стахіевіч, вучань дацэнта З. Качарскай.

Пэўна, пакуль гэтыя нататкі выпраўляюцца да чытача, спіс нашых юных лаўрэатаў падоўжыцца...

Аляксандр МІЛЬТО

ХОЦЬ БУДЗЬ ТЫ АТЭІСТАМ

паважных гадоў, а ўбачыш кнігу "Народныя ўяўленні, павер'і і прыкметы", выпушчаную ў Гомелі Беларускамі агенцтвам навукова-тэхнічнай і дзелавой інфармацыі, не пашкадуў грошай, набудзь яе. Гэты даведнік па ўсходнеславянскай міфалогіі, аўтарам якога з'яўляецца У. Коваль, — яшчэ адна мажлівасць далучыцца да невычэрпнай народнай фантазіі, адчуць, наколькі таленавітымі былі нашы продкі, як умелі яны даваць свае вытлумачэнні розным з'явам. Канечне, можна з тымі ці іншымі высновамі і не пагаджацца, лічыць усё гэта перажыткам, ды, урэшце, варта ўсё ж пагадзіцца, што не так гэта проста, як падаецца на першы погляд.

ПЕРШАЯ ПЕСНЯ ВУЧОНАГА

На вечарыне "Танга, танга, вальс..." у Рэспубліканскім Палацы ветэранаў адбылося першае выкананне першага музычнага твора "Вясенні вальс" прафесара, доктара педагагічных навук Акадэміі фізічнай культуры і спорту Беларусі Ларыса Глазырнай. Яна і праспявала свой твор, а таксама на працягу паўтары гадзіны выконвала іншыя песні. Для многіх упершыню расккрыўся яшчэ адзін бок таленту гэтага цікавага чалавека.

Пятро ГАРДЗІЕНКА

БОЛЬ ПАЛЕССЯ, БОЛЬ БЕЛАРУСІ

На Палессі, у вёсцы Клівы Хойніцкага раёна, нарадзіўся вядомы беларускі мастак Уладзімір Цітавіч Гардзеенка. Гэты край, дзе ўрадлівыя палі, велічныя дубровы і бары, здзіўляючыя па прыгажосці Прыпяць, зычлівыя, душэўныя і працавітыя людзі, стаў жыватворнай крыніцай ягонай творчасці. Уладзімір Цітавіч ніколі не забываў родныя і дарагія для сябе мясціны, сваіх землякоў: і калі вучыўся ў Мінскім мастацкім вучылішчы, і Беларуска-дзяржаўным тэатральна-мастацкім інстытуце, і калі працаваў дацэнтам і дэканам гэтай ВНУ, і калі займаў высокія адказныя пасады ў творчых калектывах і арганізацыях, у тым ліку ў Саюзе мастакоў рэспублікі. Бо палеская зямля-матуля клікала на свае прасторы яго сэрца, душы. І ён прыязджаў сюды, каб зноў і зноў ёю налюбавацца, выказаць сыноўню ёй удзячнасць за тое, што яна яго нарадзіла, падаравала яму талент і дала крылы для творчага ўзлёту. Уладзімір Цітавіч стварыў алтымістычныя і ўзнёслыя работы аб сваёй радзіме.

Але дзесяць гадоў назад на гэтую прыгожую зямлю прынёс ядзерную атруту Чарнобыль, і творчасць У. Гардзеенкі набыла новую афарбоўку, суровыя ноты, загучала магутнымі акордамі арганнай музыкі трагедыі. Уладзімір Цітавіч адразу адгукнуўся на гора свайго народа — паехаў у адселеную зону, каб словам мастацтва перадаць нялёгка лёс Палесся, яго боль, трагедыю многіх тысяч людзей. Аб гэтым — дзесяткі карцін Уладзіміра Цітавіча, мастака-грамадзяніна. Дваццаць пяць з іх ён прадставіў на свае персанальныя выставы ў Гомелі і Хойніках, якія выклікалі вялікую цікавасць у грамадзкасці, прыкавалі яшчэ раз нашу ўвагу да чарнобыльскай катастрофы і яе наступстваў. Як адзначыў на адкрыцці сваёй экспазіцыі сам аўтар, ён дзесяці разоў пабываў у так званай зоне жорсткага кантролю, наведваў вёскі, якія

пакінулі не па сваёй волі іх жыхары. Але асобныя канкрэтныя ўражанні аб убачаным мастак перадаў у творах, у якіх філасофскае абагульненне падзей і складанай сітуацыі.

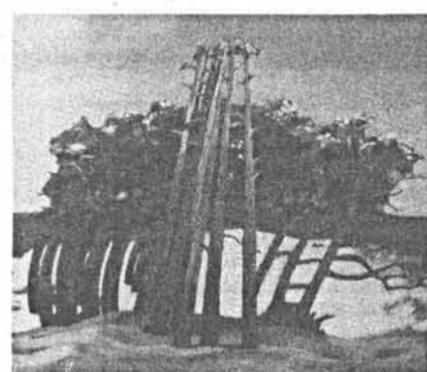
Красавік 1986 года Уладзімірам Цітавічам адлюстраваны ў карціне "Зарыва над Прыпяццю", дзе хмары радыеактыўнасці чорным крылом накрываюць Палессе; трывожны матыў у рабоце "У пойме Прыпяці" — вялікая бяда прыйшла ў малюнічы край. Моцнае ўражанне пакідае карціна "Пеўні тут больш не спяваюць". Там, дзе раней было ўтульнае жытло і ў радасці жыў чалавек, засталіся нікому не патрэбныя рэчы. Глыбока сімвалічны твор "Узбочына": на фоне палявых кветак, але ўжо атручаных, уладарыць толькі заржавелы стары дарожны ўказальнік з назвай пахаванай вёскі.

Чалавек заўсёды імкнецца жыць у гарманічным адзінстве з прыродай. І такую гармонію знішчыў Чарнобыль, аб чым карціны мастака "Чырвоныя дрэвы", "Маленне ночы" і іншыя.

Што ні твор Уладзіміра Цітавіча, то праўда аб катастрофе на АЭС: "Прысвячэнне", "Трывожная песня", "Музыка мёртвых струн"...

Выставы У. Гардзеенкі на Гомельшчыне, якая больш за ўсіх пацярпела ад ядзернага выбуху, — гэта і значная падзея, і эпічныя расказы ў фарбах дынамічнай жывапіснай манеры аб самай страшнай катастрофе на планеце Зямля дваццатага стагоддзя, заклік да людзей: "Будзьце пільнымі, такое не павінна больш паўтарыцца!"

Пазнаёміўшыся з экспазіцыяй выстаў, яшчэ раз пераконваешся ў тым, што нашы творцы, мастакі — разам са сваім народам, яго бедамі. І надзеямі. А такая надзея, аптымізм, вера ў лепшую будучыню Уладзімірам Цітавічам выражана ў карцінах "Край майго дзяцінства" і "Мамін дыван".

На здымаках: карціны мастака "Чырвоныя дрэвы" і "Маленне ночы".

Аляксей ШНЫПАРКОЎ,
мастацтвазнаўца

"Я ЖЫВУ — ШМАТ"

(Працяг. Пачатак на стар. 1)

— Валеры, які сюрпрыз можна падрыхтаваць да сямідзесяцігоддзя акадэмічнага тэатра — так, каб пра яго не апавясталі сама менш у гарадскіх газетах?

— Ну... Расчараваць мяне хочаш? Будзе сюрпрыз. Фестываль авангарда. Які нідзе яшчэ ніхто не бачыў.

— Раней сямідзесяцігоддзі адзначалі грувацкімі мастацкімі палотнамі. Прасцірадламі. Кштальту пераніцаванага "Несцеркі". А ты авангарднае свінчо пад дзяржаўную падзею падкладаеш?

— Гэта — сакрэт! Бо рэцэпіруем Гогаля, "Дзядзьку Ваню", "Баль у часе чумы", здалі "Пунсовыя ветразі" паводле Грына. Што яшчэ можна паказаць на свята?

— Ты не першы раз сам, напісаўшы п'есу, ставіш яе. Сам выходзіш у ролях. Да якой ступені ты бываеш шчыры ў размове з залаю?

— Як з каханым чалавекам. Як з адзіным чалавекам, якому усё трэба аддаць.

— Тэатр — гэта любоў паводле Маслюка?

— Жыццё — гэта любоў. Тым, якім я быў у свой малады час у Віцебску, я сябе проста не памятаю. Як не памятаю сябе і ў Магілёве. Спяшаўся, паспяваў, мітусіўся, засяроджваўся? Не памятаю. А цяпер разумю, што раблю. Што мне ў гэтым хлусіць няможна.

— Валеры, за нейкія апошнія год-два ці не ўсе самыя адметныя тэатральныя падзеі порстка перамясціліся ў Віцебск. У тэатры неяк пасвятлела, — так, што спектаклі вашы ўспрымаюцца вастрэй. Фестывалі, творчыя сустрэчы, госці, выданні часопісаў, доследы, тэатральны цэнтр. Гэта вымагае ўвагі,

выклікае цікавасць, да якой падмешваецца крыху мінскага (сталічнага) раздражнення.

— Разумею. Нядаўна здалі (сабе) ды паказалі (гледчам) "Жураўлінае пяро", японскую казку. Дваццаць старонак тэксту. Усяго. Рабілі свядома прыгожы спектакль. Вельмі тэатральны — у лепшым сэнсе слова. Дзеці глядзяць адкрыўшы рот. Ёсць ад чаго адкрываць рот і фінансістам: на гэтую казку пайшло ўга колькі сродкаў! Куды больш, чым на маю ўласную папярэднюю пастаноўку. Рэжысёр казкі, малады Антон Грышкевіч, даводзіў яе да сцэны ў пакутах ды мітрэнгах, але — здужаў. Характар — для тэатра...

— Для тэатра імя Якуба Коласа прыдаюцца характары Грышкевіча, Краснабаева, Караткевіча, Ліянгевіча, Катавіцкага (апошні хутка будзе ставіць)... Цяжка мастацкаму кіраўніку тэатра дзяліцца плячоўкаю?

— Я магу рэцэпіраваць у сваім кабінце — мой жа. Яны мне ўсе... рупяць. А паздрослівасць гэтакія творчыя — ёсць. Ды я яе і не хаваю. Яны ставяць і тым шчаслівыя. Калі чалавек шчаслівы, ён таленавіты. І хоча рабіць. У Віцебску... доб-рае свято. Рэдка баліць сэрца. У Мінску без валідола на вуліцу не выходзіў. Напэўна, прыспеў час гэтага горада. Ты пералічвала рэжысёрскія прозвішчы, між тым Міша Краснабаеў, акцёр, ужо другі спектакль рабіць. А я ў яго там працую. Я артыст. Праўда, сам на ролю набіўся. Ды ніхто ўжо не здзіўляецца, чаму дырэктар ролю просіць. Хоча, значыць. Хоча, хоць і... баіцца. Усё — як упершыню. Але што засмучае... У "Рыбіне..." (спектаклі В. Маслюка "Вялікая і сумная рыбіна, якая чакае", дзе ён выступае і драматургам, і рэжысёрам, і акцёрам. — Ж. Л.) усе

чамусьці выглядаюць маю біяграфію. Пра што, маўляў, Маслюк, пра якія выпадкі ды праявы?.. А я — пра зламаныя хрыбты майго пакалення. Вядома, наладаваны спектакль асабістым, але — не пра мяне ён. Самая вялікая радасць, калі ў фінале (у фінале Доктар (В. Маслюк) выпускае з вар'ятні Хлопца (А. Віктараў). — Ж. Л.) кажу партнёру: "Апранайся!" Такі... прыступ шчасця, што магу, насуперак усяму, рабіць добрае! Здатны парушыць умоўнасці, забабоны, намовы, — я ж не ідэальны чалавек. Часам страшны, часам слабы. Чалавек жа. Але, па вялікім рахунку, шчаслівы нешта зрабіць для іншага чалавека.

— Ты бачыш у сваім тэатры шчаслівых людзей?

— Бачу. Праўда, раблю для іх менш, чым мог бы. Надта шмат энергіі выдаткоўваю на самога сябе. Здаецца, мяне тут любяць. Калі тэатр цяпер вытрымае зададзеныя хуткасці ды спосаб існавання, а тэатр, адчуваю, цяпер ліхаманіць, трасе, — выйдзем да новага, добрага якаснага ўзроўню. Я, на жаль, не заўжды шмат працую. Я жыву — шмат, а працую часам і недастаткова. Я ўжо тры гады... не сплю. Амаль. Абвостранасці, у якой існую цяпер, раней страшэнна баяўся, унікаў. Сям'я, дзеці, а як памру, дык хто ім дапаможа?.. Дзеці падгадаліся. Я не свабодны ад іх, любяць, дарагіх людзей. Я вольны сам па сабе. Іншы этап у жыцці. Хоць часам... лепш бы заснуць. А то й заснуў, ды страшны сон сасніў: што напісаў новую п'есу. Зместу не памятаю... Наяве — дзве п'есы ў стане ляжаць, патрэбы ставіць няма. Пішу вершы. Шмат. Жыву... Шмат жыву. Трапляю ў свой час.

З Валерыем МАСЛЮКОМ гутарыла
Жана ЛАШКЕВІЧ
Фота Аляксея МАЦЮШКА

ЯК СОНЦА ЎСХОД...

СПЯВАЕ АКАДЭМІЧНАЯ ХАРАВАЯ КАПЭЛА

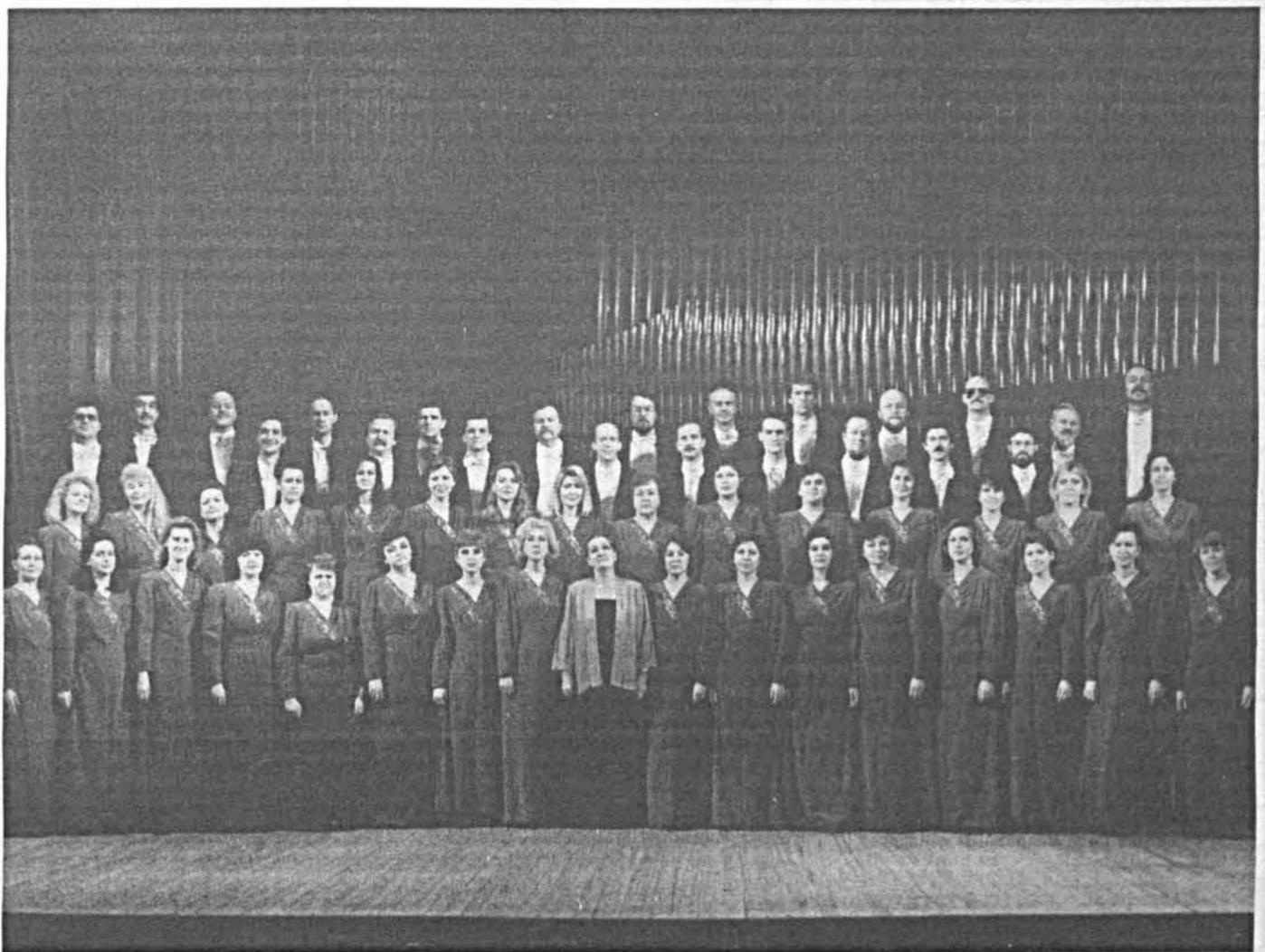
Сярод многіх прыемных сюрпрызаў, якімі ўсё часцей радуе слухачоў сталічная філармонія, выступленне Акадэмічнай харавой капэлы імя Р. Шырмы пад кіраўніцтвам Людмілы Яфімавай вартае асаблівай увагі. Канцэрт пераканаў мяне ў тым, што капэла на сённяшні дзень — універсальны высокапрафесійны спявацкі калектыў, які з вялікім майстэрствам выконвае як творы буйной формы з сімфанічным аркестрам, так і хоры без суправаджэння.

Была выканана сур'ёзная праграма асабліва, якая вымагае ад дырыжора і выканаўцаў не толькі віртуознага тэхнічнага майстэрства, але і глыбокага пранікнення ў сутнасць музычнай думкі, філасофскіх абагульненняў, тонкага адчування стылёвых асаблівасцей кожнага хору. У праграме былі сабраны "патрыярхі" рускай харавой культуры: Д. Бартнянскі, П. Часнакоў, А. Грачанінаў, С. Танееў, гучалі таксама творы аўстрыйскага кампазітара А. Брукнера, беларускія і рускія народныя песні.

Перш за ўсё адзначу тэхнічнае майстэрства выканаўцаў: выдатны інтанацыя і строй, гнуткасць нюансіроўкі, выразны рытм. Хору падуладныя як магутныя forte, так і найпачотнае piano. Разнастайнасць штрыхоў, выдатны харавы ансамбль, добра зладжаныя унісоны, яснасць фактуры... Але галоўная вартасць выканання ў тым, што тут не ставяць тэхнічныя задачы як самамэту. Ёсць тонкае адчуванне стылістычных асаблівасцей кожнага твора, які выконваецца ў пэўнай, характэрнай менавіта для дадзенага кампазітара, пэўнай манеры. Калі гэта Бартнянскі, то гэта Бартнянскі, калі гэта Танееў, то гэта Танееў. Багацце тэмбравых фарбаў, змена розных эмацыянальных станаў, багацце вобразных музычных характарыстык, багатае творчае ўяўленне! Станіслаўскі на рэпетыцыі оперы П. Чайкоўскага "Яўгеніі Анегін" гаварыў спевакам: "Не бачу, пра што спяваеце". Слухаючы хор "Разваліну башні, жидішце орла" С. Танеева, я бачыў руіны, цясіну, высокую скалу ля берага мора, я зракава ўяўляў рыцарскія часы, поўныя драматычных падзей і трывог, я слухаў "вясёлае ржанне і тупат коней"...

Важна адзначыць і тое, што шматлікія выяўленчыя музычныя сродкі пры выкананні маюць не колькаснае, а якаснае значэнне. Кожнае слова, фраза маюць свой падтэкст. Каб думка мая стала яснай, прывяду зноў жа словы Станіслаўскага: "Па тым, як мы прагаворым літару "о" ў слове "мора", слухач адчуе — бурнае гэта мора або ціхае, спакойнае". Ды і Глінка неяк заўважыў: "У музыцы, асабліва вакальнай, рэсурсы выразнасці бясконцыя. Адно і тое ж слова можна прамовіць на тысячу ладоў, не змяняючы нават інтанацыі, ноты ў голасе, а змяняючы толькі акцэнт, надаючы высунуты ўсмешку, то сур'ёзны строгі выраз". Я не быў на рэпетыцыях Л. Яфімавай, але, праслухаўшы канцэрт, пераканаўся ў тым, што выразнасці спявацкага слова надаецца вельмі вялікая ўвага. Як прыклад — выкананне вянкі беларускіх народных песень з анталогіі Р. Шырмы: тут, як у "лубочнай карціне", словы зіхацця разнастайнасцю фарбаў і настройў.

Шмат цікавых знаходак у працы над нюансіроўкай. Напрыклад, piano ў хоры С. Танеева "Вечар": цёплы, светлы тэмбр пяння, захапленне чалавека, які назірае за велічнай карцінай прыроды, мяккі, пшчотны, лёгкі гук. І колькі глыбіні, пранікнення, пакут, мальбы, унутранай засяроджанасці ў выкананні рэпало ў пачатку хору П. Часнакава "Ныне отпущаеши"! У выкананні 1-га і 26-га канцэртаў

Д. Бартнянскага ўлагоджвала слых пшчотнае, мяккае, пранікнёнае пяньне хору. Малітоўнасць, шчырасць пачуццяў змяняліся драматычнымі "ўзлётамі". Магутныя кульмінацыі (forte) поўніліся ўнутранымі пакутамі, чалавечай малбой. Forte аб'ёмнае, у ім няма крыкліваасці, усё спяваецца на добрым прафесійным вакале.

У славянскіх казках няма "пустых", нейтральных гукаў, якія нічога не выказваюць. У кожнай фразе выяўляецца музычная думка і яе развіццё. Гэтыя якасці выявіліся ў выкананні "Внуши, Боже, молитву мою" А. Грачанінава, "Ныне отпущаеши" П. Часнакава, трох псалмаў А. Брукнера і інш.

У другім аддзяленні канцэрта ўпершыню на беларускай сцэне выконваліся беларускім харавым калектывам геніяльныя творы С. Танеева — пяць хораў (чатыры першыя — на вершы Я. Палонскага).

"Вечар" — харавая мініяцюра, выдатны прыклад музычнага гукалісу, замалёўка вясчэня пейзажа з яго пшчотай, спакоем, поўная замілаванасці і прыгажосці. Вобраз прыроды звязаны з інтымнымі пачуццямі чалавека.

"На магіле" — глыбокае, лірыка-філасофскае разважанне пра чалавечы быццё. Ідэя пастаянных змен, абнаўлення ў прыродзе.

"Посмотри, какая мгла" — узор харавой мініяцюры. Вострыя штрыхі, лёгкі рух, затоены, прыглушаны пэўны гук, які нагадвае "фантастычныя блікі".

"Разваліну башні" — дзівосная веліч прыроды, кантраст паміж цяперашнім і мінулым. Сімфанічны прынцып музычнага развіцця.

У выкананні гэтых хораў і дырыжор, і калектыў праявілі сапраўднае майстэрства, прафесійную творчую сталасць. Як у калейдаскопе, змяняліся розныя сэнсавыя адценні, тэмбравыя фарбы, штрыхі настрою, адлюстроўваючы шчырасць, пранікнёнасць, глыбокае філасофскае разуменне сутнасці музыкі выканаўцамі. Апафеозам стаўся хор "Узыход сонца", поўны аптымізму і велічы: нараджаецца новы дзень — дзень новых спадзяванняў, шчасця, радасці. У музыцы амаль зракава адбываецца перараджэнне прыроды, пачынаючы ад "молчит сомнительно Восток" да магутнага фіналу (II частка) "И во всей неизмеримости эфирной раздаётся благовест всемирный". Сам таго не ведаючы (а мо і сьведома?), Ф. Цютчаў выказаў тут геніяльную абагульняючую думку. Гэта досыць актуальна і сёння, калі людзі імкнуцца вырвацца, нарэшце, са змроку да святла, да свабоды, да шчасця на зямлі.

Пры канцы праграмы былі абвешчаны народныя песні. Мне гэта нацыражыла. Бо гэта — рызыка! Праграма павінна будавацца па прынцыпе крашчэнда. Аднак народныя песні былі выказаны настолькі цікава, каларытна, разнастайна і так добра былі прыняты слухачамі, што я падумаў: "Так,

разлік быў правільны".

Капэла мае важную якасць "пераўвасаблення" пры выкананні твораў, — ад буйных форм да "найдробных" харавых мініяцюр. Прыклад таго — "Полька" ў апрацоўцы К. Галкоўскага. Гэты хор нагадвае мне нацюрморт, які выяўляе гронку вінаграду, дзе бачна кожная жылка, кожная костачка. Найтонкае выкананне: колькі тут самых розных, ледзь прыкметных гукавых упрыгожванняў, нечаканых "акцэнтаў", зменаў розных нюансаў! Выкананне прасякнута нейкай пікантнай, гарэзлівай непасрэднасцю.

І пра артыстаў капэлы: добра выконвалі свае сольныя партыі Алег Міхайлаў, Эма Пеніна, а таксама выканаўцы сольных ансамбляў у канцэртах Д. Бартнянскага. Усе салісты арганічна "ўліліся" ў агульнае, адзінае вырашэнне творчай задумы кампазітараў. Мноства добрых слоў варта Людміла Яфімава, таленавіты, удумлівы, вельмі эрудзіраваны мастацкі кіраўнік і галоўны дырыжор капэлы, заслужаны дзеяч мастацтваў Беларусі. Пад яе кіраўніцтвам шырмаўцы дасягнулі росквіту творчых сіл і здольныя на высокім прафесійным узроўні вырашаць самыя складаныя мастацкія задачы.

Аляксей КАГАДЗЕЕЎ,
народны артыст Беларусі, дацэнт
Акадэміі музыкі

Гастролі

ПАБЫВАЛІ Ў БЕТ ШАНЕ

Оперная трупа ДАВТа Беларусі пабывала на гастролі ў Ізраілі. Яны праходзілі ў межах Міжнароднага фестывалю ў Бет Шане, адным з найстарэйшых гарадоў, гісторыя якога пачынаецца з пятага тысячагоддзя да нашай эры. Фестываль праводзіцца ўжо шосты раз, яго спектаклі і канцэрты адбываюцца на адкрытым паветры ў велічным амфітэатры часоў панавання Рымскай імперыі. Умяшчальнасць "залы" вар'іруецца: на канцэртах дасягае 3500 месцаў, на вялікіх оперных спектаклях, калі сцэнічная пляцоўка пашыраецца, а аркестр размяшчаецца перад ёю на арэне, — памяншаецца. На трох паказах "Яўгеніі Анегіна" нашага ДАВТа пабывала каля 4500 чалавек.

Нашаму тэатру выпаў гонар адкрываць фестываль. Перад пачаткам спектакля прагучалі ўрачыстыя прамовы, цудоўны феерверк асвятліў амфітэатр і ўсю

тэрыторыю раскапанага археолагамі антычнага Акропаля. Прысутнічаў дыпкорпус, што асабліва ўражвае, што Бет Шане — гэта амаль тры гадзіны язды ад сталіцы Ізраіля. Дарэчы, пасол Рэспублікі Беларусь выказаў здзіўленне, што даведаўся пра ўдзел суайчыннікаў у гэтым прэстыжным фэсце толькі ў дзень яго адкрыцця.

Уражваў цудоўны ўзровень арганізацыі, павага да артыстаў і публікі. Прыемна, што аркестр, хор, балет, занятая ў спектаклі, упершыню за ўсю выязную гісторыю нашага ДАВТа былі прадстаўлены ў такім самым колькасным складзе, як і на стацыянары ў Мінску. (Усяго ездзіла 161 чалавек: мастацкае кіраўніцтва і адміністрацыя, работнікі паста новачнай часткі, салісты, хор, аркестр, балет). Гастролі суправаджаліся распаўсюджваннем і ў самім горадзе, і ўздоўж шашы мноствам вялікіх яркіх афіш.

Спектаклі даваліся праз дзень, так што была магчымасць адпачыць і пазнаёміцца з мяляўнічай краінай, багатай на гістарычныя помнікі. Была нават экскурсія ў Ерусалім. Жылі ўдзельнікі гастролі ў шыкоўным атэлі з басейнам, на беразе Галілейскага возера ў старажытнай Твэрыі.

Спектаклі прайшлі на вельмі высокім узроўні. Публіка гарача апладзіравала нават кожнаму харавому нумару, кожнаму выхаду балета. У дзень апошняга спектакля па радыё выступіў адзін з самых аўтарытэтных крытыкаў з падрабязным разборам нашых выступленняў (сярод іншага, ён спецыяльна адзначыў, з якім густам і вынаходлівасцю выкарысталі мінчане ўсе магчымасці сцэны). Мабыць, у гэтым — адна з прычын таго, што ў апошні вечар на "Яўгеніі Анегіне" было асабліва шмат публікі (пачатак спектакля); і так аднесены на больш позні час, усё

адкладваўся, бо падыходзілі ўсё новыя і новыя аўтобусы з глядачамі). Прытым, абсалютнай перавагі сярод іх "былых савецкіх" не назіралася, было многа карэнных ізраільцянаў, для якіх на экран праецыраваўся пераклад тэксту на іўрыт. Ёсць такія красамоўны доказ поспеху гастролі, як папярэдняя дамоўленасць аб удзеле Беларускай оперы ў наступных фестывалях.

Сярод галоўных "герояў" паездкі трэба назваць дырыжораў В. Собалева і А. Анісімава, галоўнага хормайстра Н. Ламановіч, мастака Л. Ганчарова і рэжысёра С. Цырук, якія, можна сказаць, стварылі новы спектакль, і літаральна ўвесь ансамбль салістаў: Н. Кастэнка (Таццяна), У. Пятрова (Анегін), М. Грыгорчыка і С. Драбышэўскага (Ленскі), Т. Варалай (Вольга), Н. Рудневу (Няня), А. Мельнікава (Грэмін), Н. Галева (Ларына), Р. Палішчука і Г. Чэпікава (Трыке).

Варта з падзякай адзначыць "рэжым спрыяння", які стварылі для тэатра БЕЛАВІА і пасольства Ізраіля ў Рэспубліцы Беларусь.

А. С.

**3 60-ГАДОВЫМ
ЮБІЛЕЕМ**

павіншавалі паэта Аркадзя Нафрановіча, які жыве ў вёсцы Камаі Пастаўскага раёна, землякі. "Мелодыі роднага краю" — так называўся вялікі вечар, які прайшоў у гарадскім Доме культуры. Гучалі песні і вершы юбіляра, сціплыя словы пра яго гаварылі землякі, а таксама госці — загадчык аддзела Віцебскага аблвыканкама Іосіф Навумчык, а таксама старшыня Полацка-Глыбоцкай філіі абласнога аддзялення Саюза беларускіх пісьменнікаў Навум Гальпяровіч.

Н. К.

**ПРЫ ЦАРКОЎНАЙ
ПАДТРЫМЦЫ**

Дзіцячая школа духоўнага жывапісу, якой кіруе Алена Мікалаеўна Харэцкая, каля года дзейнічае ў Жлобіне пры падтрымцы мясцовай царквы. Юныя жывапісцы арганізуюць ужо 17-ю выставу сваіх работ, яна прадоўжыцца да свята Святой Тройцы.

На здымку: А. М. Харэцкая з дзецьмі на занятках.

Фота Сяргея ХАЛАДЗІЛІНА, БЕЛТА

**БУДУЧЫЯ
ГАСПАДЫНІ**

У Маларыцкім ПТВ-155 вучацца каля ста дзяўчат з Маларыцкага, Кобрынскага, Брэсцкага раёнаў. Іх будучая прафесія — гаспадыня сядзібы. За тры гады дзяўчаты навучацца весці хатнюю гаспадарку, даглядаць агарод, сад, засвоіць абавязкі поварара, сакратара-машыністкі, пазнаёмяцца з бухгалтарскім ўлікам. Так што нежанатаму фермеру дастанецца не жонка, а проста-такі падарунак.

На здымку: навучэнцы Маларыцкага ПТВ-155 Людміла Крэнь, Алена Мішук, Галіна Мармалюк у кабінце рэкадазеля.

Фота Эдуарда КАБЯКА, БЕЛТА

**"ЗАСТАЮЦЦА
ПЕСНЯ І РАДЗІМА"**

— пад такой назвай у Полацку выйшаў зборнік песень Мікалая Пятрэнікі і Навума Гальпяровіча. У кнізе шаснаццаць твораў, якія сталі плёнам садружнасці вядомых на Беларусі кампазітара і паэта, аб'яднаных любоўю да Радзімы, да роднага горада і яго людзей. Некаторыя з іх ужо выконваюцца, а астатнім хочацца пажадаць шчаслівага шляху да слухача.

Н. К.

Паэзія

Пятрусь МАКАЛЬ

**УСЁ, ЧЫМ
ДАРАЖЫЎ,
ЗБЯРОГ...**

ДЗЕНЬ ДАРАВАННЯ

Не тоячы хвалявання,
Якое ратунак прынесла,
Святкуем мы дзень даравання —
Нядзелю душы ўваскрэслай.
Мы над сабой адмыслова
Самі сягоння царуем.
На вуснах адно толькі слова:
Даруем,
Даруем,
Даруем.
Даруем бурчліваму дзеду,
Гаваруну суседу,
Даруем сарокам-цёткам,
Што служаць нядрэмна плёткам.
Даруем лісліўцу падлізу,
Што ўверх пазірае знізу
І цмокаць гатоў без спачыну
Таго, хто вышэй па чыну...
Даруем мы імем лагоды
У шчырым сваім узрушэнні
І тым, што нябачна заўсёды
Абчысцяць чужыя кішэні...
А што, калі дзеля прагрэсу
Пакінуўшы сховішча лесу,
Воўк у авечай скуру
У нас каля вуха ўзвые:
— За тое, што грыз вашы куры,
Даруйце вы мне, жывыя?..
Таксама і мы з табою,
Любая, з цяхай журбою
Пражытае моўчкі ўспомнім.
Пасвецім пранізлівым промнем
У цёмнай кладоўцы былога:
Грахоў там ці мала, ці многа?
Позіркі потым скіруем
Да неба, як боскай былі,
Адно аднаму даруем
Злачынствы, якіх не рабілі.

●
Балюйце, гандляры Айчынаю,
Дзяліце ўпотай барышы.
І з прагавітасцю ваўчыняю
Абнюхайце свае грашы.
Грашы — сярэбранікі Юдавы.
Ах, колькі іх? Мізэрны ўлоў.
Страшней намнога,
як прыблуды, вы,
Прыслужнікі чужых галоў.
Салодка рукі паціраеце,
Адчуўшы звабную брую,
Заўзята з глобуса сціраеце
Краіну крэўную сваю...
Што вам былых

стагоддзяў складчына,
Набытак продкаў векавы,
Крывёй аплачаная спадчына,
Якую прадаеце вы!
Мы ведаем, куды вы цэліце,
Пакуль цярыліва мы маўчым.
Ад чорнай здрады не адбеліце
Ужо сябе нічым, нічым.
Каго паверыць вы прымусяце
У павязь крывавдушных слоў,
Калі свайму народу хлусіце,
Прыслужнікі чужых галоў?
Заручаныя з лёсам патавым,
Не ўдасца ў прадчуванні страт
Схавацца за спіною брата вам,
Хай нават ён старэйшы брат.

Яшчэ вы сёння штосьці важыце,
У вас саноўныя правы.
Ды ахнеце, калі заўважыце,
Што рулявы —
Без галавы...
Зляціце ў бездань з траекторыі,
Якая ўверх узнесла вас:
Пакліча Божы суд гісторыі
Трымаць адказ,
Трымаць адказ!

●
Усё бліжэй бабахваюць снарады,
Каб тых, што поруч з намі,
забіраць.
І з кожным днём, чаму ніхто не рады,
Радзее нашых аднагодкаў раць.

Маўчала празарліўцава прароцтва
Пра надыход пары журботных дзей,
Што ў снадчыну перадае сіроцтва
Пакінутых і рэчаў, і людзей.

У дзень наступны больш
не мае веры
Самотны промень вечнага пяра,
Якое трызіць дотыкам паперы,
Ратоўным словам праўды і добра.

Ужо не трапіць залатая рыбка
У чарадзейны невад весляра,
Не запяе і не заплача скрыпка
Без дотыку свайго гаспадара.

Ад старасці, якая скроні снежыць,
Я не знаходжу, як сабе лячыць.
Свае гады, што мне яшчэ належаць,
Ужо зязюлю не прашу лічыць.

І трэба прымірыцца
з лёсам стратным.
Імгненне! Што на свеце даражэй,
Калі жыццё прасцёрта полем ратным,
Дзе грукаюць снарады ўсё бліжэй?

Дык не здавайся ж у палон журботы,
Шчыруючы, закасвай рукавы,
Як сын яе вялікасці Работы,
Што ў бок адводзіць выбух ракавы.

●
Я ў шматнародным лесе,
быццам дома,
Куды гатоў наведвацца штодня.
Тут кожная галінка мне вядома,
Тут кожная сцяблінка мне радня.
Мяне б тут зразумелі і пачулі,
Калі б і слова не сказаў, маўчаў.
З маленства ў школе роднае
Я мову дрэў і птушак вывучаў.
Падступяцца замілавання словы,
Дзе слодычы шчымылівы міг знайду,
Калі да беластволае бярозы,
Нібыта да жанчыны, прыпаду.
Хіба душа па вышыні не смягне?
Кроў малаточкам застукоча ў скронь,
Як зверху з-пад аблокаў мне працягне
Яго высокасць клён сваю далонь?
Прасветліць зрок

мне празарэння зорка:
Развее ўраз журботы ўсе мае,
Як балерына, зграбная вавёрка.
Што на галінках скокі выдае.
Я з родным лесам звязаны,

як з лёсам,
Што ласкай нас сваёй не абміне.
Гукну —
і ў момант рэхам шматгалосым
Па-беларуску лес адкажа мне.
Гатоў ад ішчасія я скакаць да столі:
Якая жыццядайная пара!
Да дрэў, як да таварышаў па долі,
Прыходзіць чалавек без тапара.

●
Нас Усявышні вучыць,
Галовы прасвятляе:
Любоў самотных лучыць,
Нянавісьць падзяляе.

Шлях выбірае гладкі
У пошуку прахожы.
Любоў будзе кладкі,
Нянавісьць — агароджы.

Наш дом шматпавярховы,
Бядой раскалыханы,
Ці часта чужыя слова
"Каханая", "каханы"?

Гняце падчас любога
Бяссонных думак навись:
У нас любоў — ад Бога,
Ад сатаны — нянавісьць...

І як тут разбярэш ты,
Адкуль жа мы і хто мы?
Каму служыць нам зрэшты,
Не ведаючы стомы?

Сябе не пераскочым,
Хай нават мы з вусамі.
Каб нас любілі, хочам,
Але ці любім самі?

●
Утаймаваць хоць трохкі вам бы,
Прамоўцы, свой запал трайны,
Калі прыеце дыфірамбы
Таварышу каля труны.

У словах трубнае пашаны
Мільгаюць клічнікі адны,
Скрыгоча голас
ваш бляшаны,
Як дыск пласцінкі завадны.

Святыя згадваючы лікі,
Адно карціць вам прасвятліць,
Якую годнасць прышпіліць, —
Выдатны, відны ці вялікі...

Грымаць прамоўніцкія хвалі...
А ці ж не вы, а ці ж не вы
Яго штодзённа забівалі,
Калі яшчэ ён быў жывы?

Спагадлівыя зрабюць твары,
Растрасціўшы сумленне ўшчэнт,
Згубіцелі сваёй ахвяры
Рушліва ўзводзяць манумент.

Ім як узлёт — чыясьці страта,
Крывіць душой не ўпершыню.
І нават смерць свайго сабрата —
Для іх прыступка ў вышыню.

●
Усё, чым даражыў, апаганілі і знішчылі,
Ашчадна я збярог.
І хоць тужыў, а жыў,
І не згінаўся ў рог.

Мяне хіліцца ніц
Прымусяць не змаглі
Я дужасць піў з крыніц
Бацькоўскае зямлі.

Спазнаў і высь, і дол,
Мяне ў сваёй дзядзьбе
То д'ябал, то анёл
Цягнулі да сябе.

Я сам, не ў прыклад ім,
Да зорак дастаю...
Дагэтуль на сваім,
Як і стаяў, стаю!

І з неваду майго
Удача не ўцяча.
Скажыце мне, чаго
Вы хочаце яшчэ?

●
Ах, чыноўнікі, чыноўнікі,
Канцылярскія краты,
Папяровых гор ахоўнікі,
Дрогіх пёраў бег круты!
Без касы няшчадна косіце,
Не турбуючы башкі,
Просьбітам прысуд выносіце,
Кабінетныя баккі.
Вушы ў вас заткнуты ватаю,
Хоць і выгляд рулявы,
Непарушна дубаватыя,
Як і вашы твары, вы.
Набрынялыя праклёнамі
(Ох, бы ўжо зыход скарэй!)
Ходзяць просьбіты

з паклонамі
Ад дзвярэй і да дзвярэй.
І адкуль узяць цярылівасці
Можа бедны чалавек
У прыёмнай справядлівасці
Прачакаць увесь свой век?
Ах, чыноўнікі, чыноўнікі,
За сталамі ля спяны
Уссядаеце, як змоўнікі,
Падгалоўскі сатаны.
У душу залезці з меркаю —
Вось саноўны ваш намер.
Толькі гербайвай паперкаю
Вызначаеце давер.
Валадарачы, не тужыце
У народа на гарбе.
А каму вы ўсё-ткі служыце?
Людзям ці самім сабе?

Што гаварыць пра дружбу народаў, тым больш роднасных... Балгары, вядома ж, заўсёды будуць удзячныя рускім людзям (як і беларусам), якія адыгралі рашучую ролю ў вызваленні Балгары ад 500-гадовага асманскага ярма. У нашых народаў супярэчнасцяў няма, а вось выказанні вышэйшых службовых асоб РФ адносна Балгары выклікалі на праблему адносінаў Балгары і Расіі, створанай апошнім, абмеркаваннем яе за "круглым сталом" у Аб'яднанні балгарскіх пісьменнікаў, фрагменты з выступу ўдзельнікаў якога падаём у скарочаным выглядзе. ("Літэратурны Форум", N 16, 17—23 красавіка 1996 г.) Адказ на пытанне, чаму мы перадрукоўваем матэрыял, — у самім матэрыяле.

Бажыдар КУНЧАУ: ...Словы, якія прагучалі з вуснаў Барыса Ельцына, не трэба ўспрымаць як непрадуманую фрывольнасць, а як сапраўдную пагрозу нашаму нацыянальнаму суверэнітэту.

Мяркую, што надыйшоў апошні момант для татальнай кансалідацыі грамадства, усяго духоўнага, што ёсць у нашай краіне. Дамаганні рускіх павінны сутэраць адна супраць наваці. Нам патрэбна катэгарычнае супрацьстаяццё сваю волю і той злавеснай і рэтраграднай сіле ў нашай палітычнай прасторы, якая гатова здрадзіць нам, не мірнуўшы вокам. Інакш, як

сістэма ўвесь час хістаецца... Пры такой невыразнасці рускага палітычнага жыцця заўсёды ўзнікае небяспека, што нават людзі, якія традыцыйна лічаць сябе дэмакратамі, могуць прымаць на ўзброеныя такія геапалітычныя ўстаноўкі, ізо сфармуляваў Андрэнік Мігранян.

Я нядаўна быў у Польшчы, бачыў, як палякі стараюцца зрабіцца лідэрамі на сваім уз'яўленым, нестабільнай палітыцы і самаізаляцыі. Уважваючы яшчэ і шэраг іншых фактараў, мы пры стабільнай дзяржаўнасці і стабільным дэмакратычным сектары сапраўды маглі стаць лідэрамі на Балканах — такім, якім цяпер становіцца Польшча ў сваім рэгіёне...

ДА КАГО Ё АБДЫМКІ?

БАЛГАРЫЯ І РАСІЯ — РОЎНАСЦЬ ЦІ ДЫКТАТ

бы гэта ні выглядала абсурдным, уся далейшая наша гісторыя будзе працягвацца пад няспынным і абсалютным нас дыктаце рускага імперыялізму...

У маёй бібліятэцы — вялікая частка кніг на рускай мове. Сам я бачу розніцу паміж рускай культурай і рускім імперыялізмам. І цяпер, у канцы гэтага стагоддзя, калі нам выпаў шанец увайсці ў прастору Еўропы і стаць яе арганічнай часткай, мы мусім зноў скаланацца ад страху, што можам ператварыцца ў расійскую губерню... Людзі духу, людзі пра павінны напружыць усе свае сілы, каб данесці і да глухих, якія змрочныя хмары насоўваюцца на балгарскае неба...

Грачоў палюхае нас, што калі НАТА пашырыцца на ўсход, ён размесціць рускія базы ў Балгарыі. Урад левых стаіць перад гэтымі заявамі з рукамі "па швах" і не смее выказаць нашу волю жыць як еўрапейскі народ у незалежнасці, гарантаванай НАТА. Налева і направа рэтраградная прэса паліць агнём і жупела "Адкрытае грамадства", усіх і кожнага, хто мысліць не так, як яна. На Захадзе нас успамінаюць усё радзей, і наша краіна з нечуванай хуткасцю патане ў багні ізаляцыі і безаблічнасці. Усё гэта закончыцца вельмі кепска, калі не зрабіць неабходных захадаў і не пайсці ў духоўны і палітычны наступ на антынацыянальныя сілы. Інакш пад націскам неўміручай імперыі зла мы закончым сваё існаванне як забытая Богам Задунная губерня...

Міхаіл НЯДЭЛЧАУ: ...Страшэнная утопія наша заключаецца ў тым, што калі мы рушылі да Еўропы, Расія як бы перастала існаваць для нас, і авалодала нашым грамадствам, як валадала намі некалькі разоў на працягу ўсёй нашай гісторыі. Незалежна ад таго, ці мы адварнуліся ад яе, ці наадварот — пайшлі ёй насустрач. Расія існуе, і мы — у яе геапалітычнай арбіце...

"Жартаўліваму" запрашэнню Ельцына папярэднічала менш вядомае, але больш небяспечнае выказанне міністра Грачова, зробленае ў экспертным асяроддзі НАТА. Было сказана: калі вы будзеце пашырацца на ўсход, уключаючы Польшчу, мы размесцім зброю на Беларусі, магчыма, у Прыбалтыцы і ў Балгарыі. Так і сказаў недвухсэнсоўна міністр Грачоў: і ў Балгарыі! Пры гэтым наўрадлі эксперты запыталіся: "А як балгары?" На гэта яны пачулі адказ: "Мы з балгарамі спаразумеліся".

Вось той небяспечны кантэкст, у які ўкладваецца і выказанне прэзідэнта Ельцына, бо ў іншым выпадку мы маглі прыняць яго ў нейкае неформальнае, выпадковае выяўленне ў ягоным стылі...

...У Расіі практычна ідзе працэс падмены палітычных суб'ектаў, няспыннае трансфармаванне, і ў гэтым вялікая небяспека, таму што руская палітыка па сутнасці развіваецца неакрэсленымі шляхамі, сама яе палітычная

Савецкага Саюза. Але вось жа бачыце, што сталася сёння з Беларуссю. Кажу ўсё гэта таму, што Балгарыя цяпер — разгарджаная зона ва ўсіх адносінах, г. зн. дзяржава без дзяржаўнасці, якая мела магчымасць у 1991 годзе стаць лідэрам на Балканскім паўвостраве — нават пры ўмовах вайны ў Югаславіі, пры нестабільнай палітыцы і самаізаляцыі. Грэцыі ў адносінах да еўрапейскай інтэграцыі. Уважваючы яшчэ і шэраг іншых фактараў, мы пры стабільнай дзяржаўнасці і стабільным дэмакратычным сектары сапраўды маглі стаць лідэрамі на Балканах — такім, якім цяпер становіцца Польшча ў сваім рэгіёне...

Васіль КІНАУ: Я сачу за польскім друкам, і нешта страшнае мне ўбачылася ў адным загаловку. Заглавак такі: "З падпісаннем дамовы Беларусь — Расія зроблены першы крок". Сапраўды, крок зроблены, яны падпісалі гэту дамову, значыць, на чарзе іншыя дзяржавы, пералічаныя панам Ельцыным...

Прафесар **Пяўлаен ЦВЯТКОЎ:** Я буду гаварыць у адносінах да гісторыі... На жаль, нас праз стагоддзі абпрачывалі. Пачынаючы з XVII стагоддзя. У XVIII ст. выйшаў маніфест Кацярыны Другой, у якім гаворыцца: такія і такія народы — славяне, яны выхадцы з Расіі і рана ці позна яны зноў вернуцца пад наш скіпетр... Сярод гэтых "славянскіх народаў" пералічаны і албанцы, і румыны... Самае страшнае ў панславізме гэта тое, што народ, які ён лічыць славянскім, па сутнасці не народ, а нейкая частка агульнай рускай славянскай супольнасці. Для панславістаў рускі і славянскі — гэта адно і тое ж. Яны не прызнаюць, што палякі альбо чэхі ёсць нешта асобнае ад рускіх. Адмаўляецца ўся культура і спецыфіка гэтых славянскіх народаў... Гэта адзін геапалітычны момант.

Другі звязаны з тэмай круглага стала: "Балгарыя і Расія — роўнасць ці дыктат". Роўнасці паміж невялікай і вялікай дзяржавамі ніколі не можа быць...

Зусім невыпадкова, што апошнім часам кіраўнікі Расіі падкідаюць нам ідэю пра нейтралітэт — няхай Балгарыя будзе нейтральная. Што гэта азначае? Гэта азначае толькі тое, што ў такім выпадку Балгарыя застанеца сам-насам з Расіяй, і з гэтага моманту ні пра якую роўнасць і гаворкі быць не можа...

Нацыяналізм БСП (Балгарская сацыялістычная партыя). — **В. М.** — яўна не балгарскі, а рускі нацыяналізм. Колы, якія наццоўваюць нас на нашы меншасці, відавочна выконваюць чужую волю.

Трагедыя Расіі ў тым, што ў свой час аб'яднанне рускіх зямель пайшло не ад Ноўгарадскай рэспублікі, а ад дэспатычнага Вялікага князства Маскоўскага. І з таго часу ўсе няшчасці, у першую чаргу для самой Расіі, пачынаюцца ад гэтых народаў, якія па адным ці іншым злавесным збегу акалічнасцей мусяць жыць побач з ёй...

Іншага шляху, акрамя як інтэграцыя ў Еўропу, у нас няма, бо калі Балгарыя застанеца сам-насам з Расіяй, гэта будзе азначаць канец Балгарыі. У мяне іншы раз узнікае адчуванне, што я змагаюся з ветракамі, бо маю амбіцыю прымусяць балгарына паверыць, што ён балгарын. Вось да чаго яго давалі. Для народа без пачуцця ўласнай годнасці няма месца не толькі на заднім двары Расіі, але і наогул не ведаю, ці ёсць месца для такога народа. Аднак не будзем упадаць у крайнасці...

Прафесар Георгі ФОЦЕЎ: ...Людзям са скажоным мысленнем я павінен сказаць, і я ўпэўнены, што ўсе, хто тут сабраўся, пагодзяцца са мной, што ёсць Расія Дастаеўскага, Талстога, Лабачэўскага, Бярдзіева, Пастэрнака, Кандзінскага, Салжаніцына і г. д. — усіх не пералічыць... Але ёсць і другая Расія — Расія дыктатараў, людзей, якія пасля такой каласальнай катастрофы нікому не навучыліся і ні ў чым не камуністычнага менталітэту, адносна якога мы былі наіўныя верыць, што ён можа хутка знікнуць...

жылі ў адной дзяржаве? Царква — установа універсальная. Для свайго існавання яна не мае патрэбы ва ўніверсальнай дзяржаве...

Радой РАЛІН: Я нагадаю гістарычны выпадак. Пасля таго, як у жніўні 1968 г. Чэхаславакія растапталі, у Прагу прыбыў намеснік міністра Кузняцоў і сустрэўся са старшынёй Народнага сходу Смаркоўскай, які яму заявіў: чаму вы напалі на нас? Мы прачакалі чаму пабудавача сацыялізм з чалавечым абліччам... Кузняцоў яму запярэчыў, што чэхаславацкая мадэль сацыялізму памылковая. Добра, — адказаў на гэта Смаркоўскай, — у кітайцаў таксама мадэль сацыялізму адрозніваецца ад вашай, дык чаму вы не акупіцеце Кітай, а акупіцеце дзяржаву-ліліпут?.. З Кітаем у вас рознагалосці нават большыя. Нашы рознагалосці мы маглі б вырашыць за "круглым сталом", як вырашалі іншыя пытанні.

Інакш кажучы, бачыце, у камуністычных довадах няма ніякай логікі. Яна зводзіцца да таго, што мы выйграем, вы — траціце, мы забіраем гатовыя, тое, што вы набылі.

... Чаму б цяпер, калі наша нацыянальная бяспека пад пагрозай, не запрасіць у Сафію кіраўнікоў постсацыялістычных краін на аднадзённую сустрэчу, каб яны вырашылі, ці можа дзяржава, якая нібыта скасавала былы дыктатарскі рэжым, зноў шукаць спосаб, каб вярнуць змрочнае мінулае.

Агнян МІНЧАЎ: ...Гэты працэс, які мы сёння абмяркоўваем, пачаўся з першага дня, магчыма, з 1990 г., калі мы рэальна адчулі сябе вольнымі. З таго часу ў Балгарыю рушылі арганізаваныя групы палітычнай паліцыі, замаскаваныя пад журналістаў, прадстаўнікоў партыі, арганізаванай і г. д. Пачалі ажыццяўляць розныя захады, каб усё перадаваць, звязанае з дэмакратыяй, з правамі чалавека, з аўтэнтчнымі пошукамі і фармуляваннем аўтэнтчнай балгарскай нацыянальнай ідэі, скампраметаваным і абвясціць здрадніцкім, антыбалгарскім, антынацыянальным...

Я не схільны падзяляць песімізм, які натуральна працягваецца ў самых розных выказваннях наконт таго, што, маўляў, мы нічога зрабіць не можам, што так альбо інакш нас забяруць назад. Можам тае сабыць успрымаць: сваімі паводзінамі, усім сваім уплывам у грамадстве дасягнуць таго, каб цана вяртання нас назад была дастаткова высокай. Такой высокай, каб не кожны мог яе заплаціць.

Прафесар **Міхаіл АГНЯНАЎ:** Малавергодна тое, каб Балканы сталі рускай зонай. Аднак для Балгарыі ёсць вялікая верагоднасць стаць рускім гета на Балканах... У свае дзіцячыя гады я быў выхаваны ў сімпатыі да Расіі. Але калі пазнаёміўся з рускімі, калі кантактаваў, працаваў з імі, я адчуў несумяшчальнасць нашага менталітэту з менталітэтам рускім. Кажу гэта не для таго, каб асуджаць, узвышаць якасці балгарына ці прыніжаць рускіх, проста існуе такая гістарычная абумоўленая несумяшчальнасць.

Калі ў фільме пра Беламорканал я прачытаў вядомы ўсім вам, напэўна, лозунг, што жалезнай рукой будучы заганяць чалавечтва ў жаснаеўскага, які выказаў гэту самую думку ў больш узвышанай форме. Ён сказаў, што рускі чалавек не возьмецца ні за што іншае, акрамя як за ўсеагульнае чалавечаснае. Была і іншая варыянт і ёсць гэта жалезная рука...

Мяркую ёсць перадумовы, што балгары ўсвядомяць: ісці з Расіяй — гэта не наш шлях. Вядома, Расію мы будзем цаніць, мы ў гравітацыйным геапалітычным полі Расіі, але калі Балгарыя злучыцца з Расіяй, яна проста знікне.

Гэта бесперашкоднае, цытую дакладна словы Ельцына: "бесперашкоднае" цыркуляванне людзей, тавараў і капіталаў — азначае ліквідацыю Балгарыі ў літаральным сэнсе слова.

...Такім чынам, адсюль зыходзіць наша задача: усвядоміць, што мы не асуджаныя, што можам яшчэ нешта зрабіць, але і народ павінен зразумець, што і ён можа нешта зрабіць. Абавязак нашай інтэлігенцыі ў тым, каб усімі магчымымі сродкамі растлумачыць гэта. Час яшчэ ёсць, таму што гэта не можа адбыцца сёння ці заўтра, лёс наш не можа вырашыцца за некалькі дзён. Так што не трэба ні ў якім разе ўпадаць у песімізм... Захад не адмаўляецца ад нас, акрамя калі мы самі не адмовімся ад яго.

Георгі МІШАЎ: Мы ўпускаем нешта вельмі істотнае — што дэмакратычныя сілы ў гэты момант працягваюць быць раздроблененымі. Апеляваць з гэтай дэкларацыяй трэба не толькі да сумлення Ельцына альбо да знешніх сіл. А тут, на месцы. Яны наступаюць не таму, што такія моцныя, а таму, што мы раз'яднаныя. Гэта трэба несупынна ўбіваць у галовы балгарам, балгарскім дэмакратычным сілам.

Пераклала з балгарскай
Вера МАСЛОЎСКАЯ

ДЗЕ ІНІЦЫЯТЫВА — ТАМ І СПРАВЫ ЛАДЗЯЦЦА

І не трэба баяцца гэтай высновы, ад якой, як на першы погляд, "патыхае" нечым застоўным, калі часта шмат сцвярджалася і мала рабілася. У дадзеным выпадку гаворка пра тое, як у справе нацыянальнага Адраджэння, далучэння да беларускасці шмат значыць праца людзей, апантаных верай ва ўсё беларускае. А да іх акурат і належыць выкладчык беларускай мовы і літаратуры Заграбінскай сярэдняй школы Чэрвеньскага раёна М. Барбук. Гэта дзякуючы яму ў школе ўзнікнуў свайго роду этнаграфічны музей, хоць афіцыйна ён значыцца як пакой беларускай мовы і літаратуры. Ёсць у гэтым пакоі і вырабы народных умельцаў, ёсць і згадкі пра тое, як жылі беларусы ў розныя часы. А галоўнае — пануе дух беларускасці.

Мікалай Андрэвіч падтрымлівае асабістыя кантакты і з пісьменнікамі, і з навукоўцамі. Прынамсі, у свайго паўсядзённай рабоце часта звяртаецца да даследчыка беларускай даўніны У. Валасевіча, а таксама да М. Мятліцкага — за парадамі, за дапамогай набыць неабходную кніжку. Адгукнуўся паэт і на прапанову М. Барбука сустрэцца з вучнямі і настаўнікамі. Гаворка абдылася шчыра, непасрэдна і патрэбная. М. Мятліцкі прачытаў свае вершы, расказаў пра чарнобыльскую бяду, якая абрынула на ўсіх. Гаварыў ён і пра Чарнобыль духоўны, уратавацца ад якога можна і дзякуючы далучэнню да прыгожага, дзякуючы ўсведамленню, што характавае душы пачынаецца і з ведання роднай літаратуры, мовы.

М. К.

РУКАДЗЕЛЬНІЦЫ

Невялікая вёска Грушаўка ў Маларыцкім раёне славіцца сваімі рукадзельніцамі. Асабліва любяць тут мастацкую вышыўку. І калі настае вясна, жанчыны вывешваюць усё зробленае за зіму ў сябе ў двары. Каб ветрык ды сонейка папрацавалі над іх вырабамі, ды і суседка да суседкі, як на выстаўку, ходзіць, каб паглядзець на зробленае.

На здымку: Ганна Іванайна і Галіна Сцяпанайна Кацялявы з вышывымі імі ручнікамі. Фота Эдуарда КАБЯКА, БЕЛТА

ЧЫМ ЖЫВЕШ, БЕЛАРУСКАЯ ТЭРПСІХОРА?

На гэтае пытанне можна знайсці адказ, пазнаёміўшыся з шостым нумарам беларускага балетнага часопіса "Вестник".

Дарэчы, адзін з раздзелаў яго так і называецца — "Беларуская Тэрпсіхора". У ім змешчаны гутаркі А. Стулавай з В. Елізар'евым ("Узмахам крыла "Лебядзінага" абмалёвана прыгажосць"), Н. Земляковай — з Л. Бржазоўскай ("Я навучылася жыць па-нашаму").

У рубрыцы "У Вялікім тэатры балета Беларусі" развагі Н. Кульган пра маладога акцёра А. Мартынава ("Героём камедыянага балета"). Пад рубрыкай "Буйным планам" змешчаны артыкул В. Грыгор'ева "Жыццё ў балете. Аляксандр Калядзінка".

Як вядома, балетная труппа тэатра музкамедыі, якую ўзначальвае Н. Дзічэнка, стала дзейным творчым калектывам. Якім? Пра гэта можна даведацца, пазнаёміўшыся з публікацыямі "Вестника". Змястоўная і "Прэс-служба" "Вестника".

МНЕ Б вельмі не хацелася, каб у гэтым маім аповядзе чытач убачыў нейкую, так бы мовіць, антымільцэйшчыну. Журналісцкія сцэжкі неаднойчы зводзілі мяне з людзьмі ў міліцэйскай форме, і многія з іх, як я мог упэўніцца, заслугоўвалі павагі і... спачування, бо даводзілася ім па сваіх службовых абавязках мець справу, як кажуць, не з лепшай часткай чалавецтва, а нярэдка і рызыкаваць жыццём. Бо невядома яшчэ, хто сёння лепш узброены — праваахоўныя органы, ці злачынны свет.

Я ўжо працаваў над гэтымі нататкамі, калі газеты краіны абышла інфармацыя аб крывавай драме ў Оршы, дзе затрыманыя чыгуначнай міліцыяй двое падазронных, пасля дастаўкі іх у адзяленне, адкрылі там агонь з пісталетаў і, у дадатак, кінуты гранату, забілі аднаго і цяжка паранілі пяцёх работнікаў міліцыі. Праўда, адзін з высокіх чыноў Міністэрства ўнутраных спраў, з якім мне давялося гутарыць з гэтай нагоды, крытычна паставіўся да дзеянняў

з трыма калегамі-сышчыкамі Вядмедзем, Дамашэвічам і Панамарэнкам перад тым, як разысціся па хатах, вырашылі крыху "пасядзец", для чаго, прыхапіўшы дзве бутэлькі гарэлкі, зайшлі ў рэстаран Дома афіцэраў. Выйшлі яны адтуль а адзінаццатай гадзіне вечара на добрым падпітку. Стаяў цёплы ліпеньскі вечар, яшчэ толькі-толькі сцягнула, і на вуліцы было нямаля прахажых. Сябры-таварышы пачалі "лавіць" таксі, як раптам... Пра тое, што адбылося далей, падрабязнейшым чынам раскажваецца ў абвінавачным заключэнні, якое неўзабаве было прад'яўлена пракуратурай Кастрычніцкага раёна сталіцы згаданаму вышэй А. Маціеўскаму. З невялікімі скарачэннямі прывядзем яго на мове арыгінала, захаваўшы спецыфічны стыль гэтага дакумента. "...А. Матіевский превысил служебные полномочия, то есть умышленное совершение должностным лицом действий, явно выходящих за пределы права и полномочий, предоставленных ему законом, сопровождавшихся насилием,

далее я знаёміўся з крымінальнай справай А. Маціеўскага, тым больш пытанню у мяне ўзнікала. Не, доказнасць абвінавачвання (а старшы следчы пракуратуры Кастрычніцкага раёна Тамара Мікалаеўна Тарвердава, трэба аддаць ёй належнае, скрупулёзна даследавала ўсе абставіны злачынства, здзейсненага А. Маціеўскім) сумненняў у мяне не выклікала. Здзівіла, па-першае, незвычайная маруднасць, з якой у дадзеным выпадку дзейнічала судовая ўлада. Так, мы ўсе наслуханы аб незвычайнай перагрузцы нашых судов, але каб да такой ступені... Памяркуйце самі — А. Маціеўскі здзейсніў сваё злачынства 21 ліпеня 1994 года, а прысуд яму па гэтай справе быў вынесены амаль праз паўтара года — у снежні 1995 года.

Гэта тым больш незразумела, калі мець на ўвазе, што следства па справе Маціеўскага было закончана ўжо 2 лістапада 1994 года і адразу перададзена ў суд.

Я зрабіў спробу вызвесці прычыны такой маруднасці ў суддзі А. Васілевіча (неўзабаве пасля судовага працэсу над

ЧАЛАВЕК СА ЗБРОЯЙ

тамашняй міліцыяй, якая, маўляў, у тым здарэнні паказала сябе не лепшым чынам, дзейнічала непрафесійна (затрыманыя не былі папярэдне нават абшуканы).

Але як бы там ні было, не сакрэт, што нашы органы правапарадку ў сутыкненні са злачынцамі нясуць адчувальныя страты. Толькі летась, як мне казалі ў прэс-цэнтры МУС рэспублікі, было забіта 7 і паранена 48 работнікаў міліцыі...

І, разам з тым, не сакрэт, што аўтарытэт нашых органаў унутраных спраў, давер да іх насельніцтва ўстойліва нізкі. І не толькі таму, што не ўдаецца адолець злачынства, якое год ад году набірае моцы, а таму яшчэ, што само слова — міліцыя ў многіх грамадзян, мо і на падсвядомым узроўні, асацыіруецца з нечым такім, да чаго лепш не мець дачынення.

Помніцца, я завёў гаворку пра гэта ў час інтэрв'ю з былым першым намеснікам міністра ўнутраных спраў Віктарам Аляксеевічам Кавалёвым, чалавекам, які, як я ведаў, прайшоў шлях ад радавога міліцыянера да генерала міліцыі. Як і можна было чакаць, мой суразмоўнік катэгарычна са мной не пагадзіўся, даводзячы, што гэта некаторыя газетчыкі ствараюць адмоўны імідж міліцыі, падхоплваюць абывацельскія размовы аб яе нібыта жорсткасці, пануючы там "беспределе" і да т. п. На самай справе, наша міліцыя па яе стаўленні да грамадзян мо самая ліберальная ў свеце. Не помню ўжо, гаварыў ён пра свае ўласныя назіранні ў час свайго паездкі ў Злучаныя Штаты Амерыкі, ці спасылаўся на словы калега, якія там пабылі, але прывёў Віктар Аляксеевіч такі прыклад: у тых жа ЗША, калі затрыманы паліцый чалавек лезе рукой у кішэню, у яго адразу, без папярэджання, страляюць... Досыць распаўсюджаная байка, у якую слаба верыцца. Затое агульнавядомы факт — амерыканскі палісмен абучаны аказаць неадкладную медыцынскую дапамогу і нават прымаць пры пільнай неабходнасці, роды.

Што да "ліберальнасці" нашай роднай міліцыі, дык у папулярных "Аргументах і фактах", дзе можна знайсці парады на ўсе выпадкі жыцця, нядаўна была змешчана нататка, аўтар якой дае парады, як сябе паводзіць пры затрыманні міліцыяй нават з самай нязначнай нагоды (скажам, не там перайшоў вуліцу). Сярод тых парад запомніліся такія: ні ў якім разе не прычыць міліцыянеру, не адказваць на яго ляянку ці знявагу, не пагражаць, што пойдзеш скардзіцца пракурору, падасі ў суд і г. д. Адным словам, міліцыя заўсёды "права".

Недзе я чытаў, што ў псіхалогіі чалавека, які мае ўладу над іншымі людзьмі, ды яшчэ ўзброенага, адбываецца змена, якія істотна ўплываюць на яго "поведненскі" настрой. Я не прыхільнік абсалютызавання чаго б там ні было, і гаворку ў дадзеным кантэксце можна весці толькі пра асобныя прыклады падобнай "личностной" трансфармацыі, але ж, у рэшце рэшт, выключэнне часта толькі пацвярджае правіла.

П АБЫЎШЫ амаль суткі на дзяржаўстве, аперу паўнаважаны крымінальнага вышуку Кастрычніцкага РАУС г. Мінска старшы лейтэнант, дваццацічатырохгадовы Аляксандр Маціеўскі разам

применением оружия и унижением собственного достоинства потерпевших действиями. А именно, 21 июля 1994 года около 23 часов будучи в состоянии опьянения возле входа в метро станции "Октябрьская" А. Матіевский беспричинно остановил Д. Барановского и стал его избивать, нанеся Барановскому несколько ударов кулаками и ногами по разным частям тела. Когда Барановский пытался бежать, то Матіевский стал преследовать потерпевшего, требуя остановиться, угрожая табельным оружием, заставил лечь на землю. В результате Барановскому были причинены телесные повреждения в виде кровоподтека вокруг правого глаза, ссадины лба, относящихся к категории лёгких телесных повреждений, не повлекших кратковременного расстройства здоровья.

Когда находившаяся с Барановским Н. Гуринович потребовала прекратить избивание Барановского, Матіевский стал избивать Гуринович, нанеся ей несколько ударов в область головы, ногами по ногам, пистолетом в область лица и угрожая применением пистолета, заставил Гуринович лечь на землю.

После содеянного, он же, в указанном месте и в указанное время, не имея оснований задержал и доставил в помещении Октябрьского РОВД по ул. Фабрициуса, 26 потерпевших Екатерину Королеву и Юлию Грозову (прозвищны зменены. — М. З.), где незаконно удерживал в течение двух часов.

Он же совершил покушение на изнасилование, а именно, после доставки потерпевших 21 июля 1994 года около 24 часов ночи, будучи в состоянии опьянения, находясь в помещении РОВД А. Матіевский с целью изнасилования завёл Ю. Грозову в женский туалет, где под угрозой применения насилия пытался изнасиловать ее в изброченной форме (в рот), однако преступный умысел не довел до конца по независящим от него причинам, так как Ю. Грозова оказала сопротивление и стала звать на помощь.

Он же совершил изнасилование будучи лицом ранее совершившим такое преступление, так как в указанное время, в указанном месте с целью изнасилования завёл в женский туалет Е. Королеву, где под угрозой применения пистолета и применения физического насилия, выразившееся в том, что он нанес удар кулаком в область живота Е. Королевой, снял с нее одежду и дважды совершил с ней насильственный половой акт против ее воли.

Народны суд Ленінскага раёна г. Мінска, які пад старшынствам суддзі А. Васілевіча разглядаў гэтую справу, асудзіў А. Маціеўскага да пяці з паловай гадоў зняволлення ў працоўна-папраўчай калоніі ўзмоцненага рэжыму, а пасля адбыцця пакарання — пазбаўлення А. Маціеўскага на працягу трох гадоў права займаць пасады ў органах унутраных спраў. Суд вынес таксама прыватнае вызначэнне па адрасе Кастрычніцкага РАУС г. Мінска.

На гэтым, здавалася б, можна было ў гэтай гісторыі паставіць кропку. Ды чым

Маціеўскім ён атрымаў павышэнне, быў пераведзены на працу ў Мінскі гарадскі суд). Аляксандр Іванавіч патлумачыў гэта тым, што, па-першае, абвінавачвае заключэнне, перададзенае ў суд пракуратурай, было вернута назад з-за няправільнага афармлення (Т. Тарвердава ў размове са мной пацвердзіла, што гэта сапраўды мела месца — па віне машыністкі ў дакуменце была перабытана дата, якой ён быў пазначаны, але памылка была адразу выпраўлена), па-другое, шмат часу адняў індывідуальны прызначэннем абаронцы А. Маціеўскага. "Наняты" ім адвакат, як аказалася, не меў адпаведнай ліцэнзіі на выданне адвакацкай практыкі. Прышлося Маціеўскаму падшукваць новага адваката, ды пакуль знайшоў яго, пакуль той пазнаёміўся са справай...

Але былі і іншыя прычыны, што стрымлівалі адпраўленне правасуддзя. З самага пачатку кіраўніцтва Кастрычніцкага РАУС рабіла ўсё, каб не "здаць" свайго работніка, абараніць гонар мундзіра. Следчаму пракуратуры Т. Тарвердавай, па яе словах, неаднойчы давалі зразумець, што яна "не там" шукае злачынцаў, што пайшла на паваду ў паклёпнікаў, што наогул не ў яе інтарэсах псаваць адносіны з міліцыяй і да т. п.

Ды і сам Маціеўскі прадэманстраваў цуды выкрутлівасці. Арыштаваны па санкцыі пракуратуры 27 кастрычніка 1994 года ("Я адразу ўбачыла, што гэта за тып, — расказвала мне Тамара Мікалаеўна, — і настояла, каб да яго была ўжыта мера стрымання — змяшчэнне ў следчы ізалятар"), А. Маціеўскі закідаў судовыя інстанцыі, да Вярхоўнага суда ўключна, скаргамі на незаконныя ў адносінах да яго дзеянні і патрабаваннямі абараніць яго гонар і годнасць. Адно з такіх прашэнняў — змяніць яму меру стрымання, вызваліць з-пад варты — было задаволена Маскоўскім судом сталіцы (па месцы знаходжання следчага ізалятара МУС рэспублікі). Такім чынам, праз дзевяць дзён пасля арышту, — 4 лістапада — А. Маціеўскі аказаўся на свабодзе, праўда, даўшы падпіску аб нявыездзе за межы г. Мінска. Як ён пакарыстаўся гэтай свабодай, мы яшчэ раскажам...

Адпаведна вялі сябе супрацоўнікі крымінальнага вышуку Вядмедзем, Дамашэвіч і Панамарэнка, якія былі ў той ліпеньскі вечар з Маціеўскім у адной кампаніі і выступалі ў якасці сведкаў. І ў час следства, і на судовым працэсе яны катэгарычна абвяргалі сведчанні пацярпелых, характарызуючы іх як наўмысны агавор, накіраваны на кампраметацыю міліцыі...

Я АБЫЯКАВА стаўлюся да заходнікі шматсерійных так званых "мыльных опер", што запаланілі нашы тэлеэкраны. Не складае тут выключэння і найбольш папулярны з гэтых "твораў" — "Санта-Барбара". Але пры ўсёй штучнасці сюжэтных калізій, зададзенай аднамернасці персанажаў, серыял гэты ўсё-такі цікавы тым, што па ім можна скласці ўяўленне аб некаторых рэаліях амерыканскага жыцця. Прынамсі, мясцовым судовым працэсам з яго такім абавязковым атрыбутам, як дача паказанняў пад прысягай, г. зн. пакляўшыся на Біблію. Зманіць, схлусіць, увесці права-

суддзе ў зман пасля такой клятвы — значыць свядома паставіць сябе па-за законам, па-за грамадствам.

Згадаем, што многія персанажы “Санта Барбары” на волі аўтараў серыялы ў розных якасцях удзельнічаюць у судовых працэсах, дзе, як сведкі, даюць паказанні “пад прысягай”, часам насуперак сваім асабістым інтарэсам раскажваючы суду тое, што, здаецца, маглі б і ўтаіць, бо іншых сведкаў здарэння не было. І гэта не кіношная прыдумка, гэта норма жыцця.

Я б, вядома, зманіў, калі б сказаў, што ў нас няма законаў, якія б прадугледжвалі адказнасць за дачу лжывых паказанняў у судзе. Кожны сведка, які прымае ўдзел у судовым працэсе, дае падпіску, што азнаёмлены з артыкуламі 177 і 178 Крымінальна-працэсуальнага кодэксу рэспублікі, якія прадугледжваюць крмінальную адказнасць за наўмысны ўвод суда ў зман. Але справа ў тым, што такі падпіс сведкі, як правіла, не больш чым фармальны акт. Я пацкавіўся ў некаторых мінскіх суддзях, ці шмат было ў іх практыцы выпадкаў прыцягнення сведкаў да крмінальнай адказнасці за дачу лжывых паказанняў, і ніхто з іх не мог згадаць падобнага факта. І, вядома, не таму, што нашыя сведкі самыя праўдзівыя ў свеце...

Ды і наогул, пра якія “клятвы” ў нас можна весці гаворку, калі нават зляцеўшыся з вуснаў дзяржаўных мужоў тут жа ператвараюцца ў міраж. Ды і самі яны ў іх не вераць, як нядаўна з салдацкай прамай завасведчыў у Вярхоўным Савеце новы міністр унутраных спраў краіны В. Агалец, які, у час яго зацвярджэння на пасадзе, на пытанне аднаго з дэпутатаў, ці можа ён паклясціся, што будзе захоўваць канстытуцыйныя нормы, законы, адказаў, што з яго дастаткова, што ён абавязваўся ва ўсім падпарадкоўвацца прэзідэнту краіны, які з’яўляецца гарантам Канстытуцыі, а ўсе іншыя клятвы і абяцанні нямногага вартыя...

Не ўпершыню знаёмліліся са зместам згаданых вышэй артыкулаў Крымінальна-працэсуальнага кодэкса і хаўруснікі А. Маціеўскага, сведкі яго подзвігаў. Не ўпершыню, хоць бы па той прычыне, што ўсе яны, уключаючы і Маціеўскага, маюць вышэйшую юрыдычную адукацыю. Тым не менш, як я ўжо згадаў, і ў час следства і судавага працэсу яны бязбожна лгалі насуперак самым відавочным фактам. Да прыкладу, услед за Маціеўскім, які, бязлітасна збіўшы пацярпелую Н. Гурыновіч і прымушваючы яе легчы на зямлю, гаварыў, што гэта яна сама выпадкова ўпала, спатыкнуўшыся, тое самае паўтарылі і сведкі, хоць і былі азнаёмлены з заключэннем судмедэкспертызы, якая засведчыла шматлікія сляды пабоў на целе дзяўчыны: ад “многочисленных кровоподтеков в области правого предплечья, плечевого сустава, на поверхности правого плеча” да “кровоподтеков на наружной поверхности левой голени, наружной поверхности правого бедра, наружной поверхности левого голеностопного сустава...” Нічога сабе, “споткнулась”...

Згаданыя сведкі, як, дарэчы, і кіраўніцтва Кастрычніцкага РАУС, рабілі ўсё, каб абвергнуць адзін з самых істотных пунктаў абвінавачвання — наяўнасць у Маціеўскага ў час індывідуальнага зброі, — замацаванага за ім табельнага пісталета. Сведчанні пацярпелых на гэты конт нібыта паклелі, агавор. Пракуратура і суд у гэтым пытанні схіліліся да іншай думкі — зброя ў Маціеўскага была. Як, дарэчы, і ў яго хаўруснікаў. Спробы следства знайсці ў Кастрычніцкім РАУС нейкія адзнакі таго, што Маціеўскі і яго таварышы пасля дзяжурства здалі зброю, адсутнічалі. Ды гэта вымушаны былі пацвердзіць і в. а. начальніка райаддзела унутраных спраў С. Дубаневіч, які напісаў такую даведку: “Получение и сдача ежедневно оружия в дежурную часть фиксации в каком-нибудь журнале не подлежат, контроль за сдачей оружия и его хранения возложен на дежурного по РОВД, в случае нарушения последний докладывает по команде начальнику РОВД. 21 и 22 июля 1994 года таких нарушений не было выявлено. В связи с этим, документально подтвердить сдачу оружия в дежурную часть А. Матиевским, С. Пономаренко, Г. Домашевичем и С. Вядмедзем не представляется возможным”.

Вось такія тут парадкі, такі кантроль за ахоўваннем зброі. Ці будзеш пасля гэтага здзіўляцца, адкуль яе столькі ў крмінальным свеце?

С ЁННЯ шмат гавораць і пішуць пра так званыя несправакаваныя забойствы, колькасць якіх увесь час расце. Звычайна гэта справа рук вылюдкаў, напампаваных алкаголем і наркатай. Тут, здаецца, усё

“зразумела”. Але як растлумачыць выпадкі, якія надараюцца ўсё часцей і часцей, несправакаваных нападаў на грамадзян нашай міліцыі, нападаў, якія вызначаюцца выключнай жорсткасцю? Што гэта — нястрымны сверб пачасаць рукі, балазе пад бокам гумавая дубінка, ды яшчэ безбароннасць ахвяры?

А. Маціеўскі раптам пачаў збіваць Д. Бараноўскага таму, што той нібыта падаўся яму падазронным, ва ўсякім разе так ён потым тлумачыў. Што датычыць затрымання дзвюх сімпатычных дзяўчат з кампаніі Бараноўскага і дастаўкі іх у аддзел унутраных спраў, дык гэта Маціеўскі патлумачыў пастановай Мінскага гарвыканкома, якая забараняе з’яўленне на вуліцах горада непаўналетніх юнакоў і дзяўчат без суправяджэння бацькоў або асоб, якія іх могуць замяніць. Не будзем каменціраваць гэтую пастанову (так званую аперацыю “Пад-

летак”), якая па сутнасці ўстанаўлівала для непаўналетніх своеасаблівы каменданцкі час. Тым больш, што яна ўсё роўна не выконвалася і не выконваецца. Прайдзіце па вечаровых вуліцах Мінска — на іх поўна падлеткаў. У тым ліку такіх, якім для агульнага спакою лепш было б сюды не з’яўляцца. Але калі Маціеўскаму і захацелася раптам прадэманстраваць службовы спрыт (дарэчы, менавіта такія дробныя правапарушэнні не ўваходзяць у кампетэнцыю работнікаў крмінальнага вышуку, ім павінна і без гэтага хапаць работы), дык толькі аднаму Богу вядома, як ён мог прыняць дзвюх студэнткаў (а ўся кампанія Бараноўскага складалася з былых аднакурснікаў, а цяпер студэнтаў мінскіх ВУЗ) за непаўналетніх падлеткаў.

Але ўсё было проста, як мычанне каровы. “Кінуўшы вока” на сімпатна-дзяўчат, ён вырашыў імі пакарыстацца. Для таго і даставіў іх не ў Ленінскі РАУС, на тэрыторыі якога адбылося затрыманне, а ў свой родны Кастрычніцкі.

Я спачатку не мог зразумець, як Маціеўскаму ўдалося практычна даставіць пацярпелых у аддзел унутраных спраў, тым больш, што ў сваіх наступных паказаннях дзяўчаты апавядалі пра машыну, у якой іх везлі, не кажучы куды (Маціеўскі і яго таварышы былі ў цывільным і работнікамі міліцыі спачатку не прадстаўляліся). І толькі яшчэ раз уважліва перагартваючы судовую справу, знайшоў паказанні вадзіцеля той машыны. Аказалася, як на тое ліха ён у гэты начны час развозіў па дамах аддзяжурных работнікаў Кастрычніцкага РАУС. Яго, калі праязджаў міма, ўпігнаваў Маціеўскі, загадаўшы везці затрыманых у аддзел.

А там адбылося тое, што адбылося. У час следства, на вочных стаўках, на судзе Маціеўскі ўсё абвясціў. Але ніяк не мог растлумачыць, чаму праігнараваў існуючае правіла рэгістрацыі ўсіх затрыманых у ніжэй ўліку дзяжурнай часці міліцыі. Такіх запісаў адносна Ю. Громавай і Е. Каралёвай зроблена тут не было. Ён пацягнуў іх адразу на другі паверх у свой кабінет. Так ужо стала, кажучы па-руску, “невтерпеж”... Пасля ён праводзіць Каралёву дадому, і калі ўстрыжаныя бацькі адчыняць дзверы, ветліва павітаецца з імі і растлумачыць, што іх дачка была памылкова затрыманая міліцыяй і каб яны на яе не сварыліся, бо яна “хорошая девочка”.

Даведаўшыся праз пару дзён, што пацярпелыя вырашылі не маўчаць і звярнуліся ў пракуратуру, А. Маціеўскі пры дапамозе С. Панамарэнкі спрабуе наладзіць кантакт з Бараноўскім і прапанаваць яму “адкупны” 5 тысяч долараў. Не атрымалася — пацярпелыя не адступіліся ад свайго намеру прыцягнуць Маціеўскага да адказнасці...

Мне вельмі хацелася сустрэцца з “великолепной четверкой”, пагутарыць з імі, паглядзець, што гэта за людзі. На жаль, сустрэцца з імі не ўдалося. С. Вядмедзь неўзабаве пасля здарэння з Маціеўскім быў звольнены з органаў унутраных спраў за... забойства чалавека. Таксама работнікамі міліцыі. Зайшоўшы па службовых справах у інтэрнат універсітэта культуры, ён напатаў там саслужыўца Г. Дамашэвіча, які з нагоды выхаднага дня быў на добрым падлітку. Абодва яны ўжо выходзілі з будынка, калі ўбачылі групу амонаўцаў, якія рабілі спробу прайсці ў інтэрнат. Вахцёрка, якая грудзьмі стала на шляху хлопцаў, звярнулася па дапамозе да Вядмедзя, якога ведала як работніка міліцыі. Апошні, выняўшы пасведчанне, патрабаваў ад бузацёраў, каб яны пакінулі памяшканне. Тыя адказалі ляянкай і падступіліся да сышчыка з кулакамі. Вядмедзь выхапіў пісталет, ды ў гэты момант адзін з амонаўцаў, абышоўшы

Вядмедзя ззаду (вывучка!), накінуў на яго галаву куртку, пасля чаго той пачаў страляць усялякую, забіўшы аднаго з нападаўшых і параніўшы... Дамашэвіча, які стаў паблізу. Па факце забойства была ўзбуджана крмінальная справа, але следства прыйшло да высновы, што С. Вядмедзь дзейнічаў у межах неабходнай абароны, і справа была закрыта. Але з органаў яго ўсё-такі звольнілі...

Удалося мне дазваніцца толькі да С. Панамарэнкі, які працягваў працаваць у тым жа крмінальным вышуку. Сустрэцца са мной ён не захацеў, матывуючы гэта тым, што не хоча ўспамінаць старую гісторыю.

Не вельмі хацеў яе ўспамінаць і намеснік начальніка раённага аддзела ўнутраных спраў, ён жа начальнік крмінальнай міліцыі Станіслаў Дубаневіч, з якім я ўсё-такі сустрэўся. Пра ўсё мае роспытаны аб Маціеўскім адказаў, што працаваў з ім нядоўга, ведаў слаба: “Паверыце, я з ім і не выпіў ні разу”. Ну што ж, аргумент сапраўды важкі.

Затое, трэба аддаць яму належнае, вельмі хваліў свайго былога падначаленага Аляксандра Маціеўскага былы в. а. начальніка крмінальнага вышуку Кастрычніцкага РАУС Віктар Богук. Гэта яго падпіс і падпіс былога намесніка начальніка раённага аддзела ўнутраных спраў Аляксандра Новікава стаялі пад службовымі характарыстыкамі на А. Маціеўскага і яго хаўруснікаў, якія захоўваюцца ў судовай справе. Характарыстыкі гэтыя больш нагадвалі прадстаўленне на атрыманне чарговага звання, а то і ўрадавай узнагароды. Са станоўчых якасцей А. Маціеўскага, якія не знайшлі адлюстравання ў тых характарыстыках, Віктар Аляксандравіч пры нашай сустрэчы згадаў яшчэ адну — ён цудоўна іграў на гітары, добра спяваў і наогул быў душой калектыву.

Дарэчы, ужо пасля суда над Маціеўскім, уся гэтая справа абмяркоўвалася на калегіі абласнога ўпраўлення ўнутраных спраў. “За ўпушчэнні” на некаторых кіраўнікоў Кастрычніцкага РАУС былі накладзены спагнанні, але не сказаць каб вельмі суровыя. Неўзабаве былі намеснік начальніка раённага аддзела ўнутраных спраў А. Новікаў быў пераведзены на адказную працу ў абласное ўпраўленне МУС, В. Богук, непасрэдным начальнік А. Маціеўскага, таксама атрымаў павышэнне, стаў начальнікам крмінальнай міліцыі Ленінскага раёна сталіцы.

Р. S. Так сталася, што пра крмінальную справу А. Маціеўскага я даведаўся ўжо тады, калі суд над ім адбыўся (дарэчы, рашэнне раённага суда пакинута ў сіле і гарадскім). Што ні кажыце, а выпадак усё ж неардынарны, і мо таму я адчуў неадольную патрэбу сустрэцца з самім “героем”. Спачатку мне падалося, што гэта не будзе надта складанай праблемай (такія прэзідэнты ў майёў журналісцкай практыцы мелі месца), але памыліўся. Там, дзе па маіх меркаваннях, ён павінен быў пасля вынясення прысуду апынуцца, а менавіта ў працоўна-папраўчай калоніі на вуліцы Апанскага ў Мінску, дзе ў адным з атрадаў утрымліваюцца асуджаныя — былыя работнікі праваахоўных органаў, яго не аказалася. А неўзабаве ў адной саліднай праваахоўнай установе мне сказалі, што сустрэчу з Маціеўскім мне ніяк не змогуць арганізаваць, бо знаходзіцца ён... у следчым ізалятары КДБ рэспублікі. Супраць яго ўзбуджана новая крмінальная справа, а менавіта, па факце забойства ў верасні 1995 года старшыні праўлення камерцыйнага “Белмедбанка” (акурат, калі Маціеўскі гуляў на свабодзе, вызвалены з-пад арышту пад падпіску аб нявыездзе). “Крыніца” паведаміла мне, што справа ідзе аб крадзяжы соцен тысяч долараў, што былі сышчык бышчам бы ва ўсім прызнаўся і паказаў, дзе схаваны труп банкіра...

В. Богук у час нашай з ім сустрэчы (у ягоным кабінцеце начальніка крмінальнай міліцыі) прызнаўся мне, што ведае пра ўсё гэта. “Я, кажэцца, пачынаю разумець, чаму Саша Матіевскі рэшыўся на такое страшное преступление, — уздыхнуў мой суразмоўнік, — понимаете, с органов он уже был уволен, значит, зарплата не получал, к тому же адвокат стоил немалых денег. Вот безденежье и толкнуло...”

“Безденежье”... Што ж, сітуацыя знаёмая многім з нас. Ды дзе знайсці “падыходзячага” банкіра?

Міхась ЗАМСКІ

Сустрэчы

“ШЧАСЛІВЫ ВЫСТУПАЦЬ ПЕРАД БЕРАСЦЕЙЦАМІ...”

Хаця дзверы ў залу музычнага каледжа, дзе павінна была адбыцца сустрэча з Яўгенам Еўтушэнкам, яшчэ не адчыніліся, але самой сустрэчы ўжо быў пакладзены пачатак. У факце абступілі прыхільнікі яго таленту і закідалі шматлікімі пытаннямі: як яму жывецца за межамі роднай краіны? Над чым ён зараз працуе? Наколькі цікавіцца беларускай літаратурай? У чым бачыцца яму прызначэнне жанчыны?.. Письменник ледзьве паспявае адказаць на іх.

Афіцыйнае ж выступленне Я. Еўтушэнка пачаў з прызнання: “Я шчаслівы выступаць перад берасцейцамі. Люблю ваш горад. Упершыню бабыўаў тут чатырнаццаць гадоў назад, але не забыўся пра тую цёплую сустрэчу...” І гэта відаць хоць бы з таго, што з пяці дзён, на якія Я. Еўтушэнка прыляцеў у Расію для прэзентацыі сваёй новай кнігі, адзін ён прысвяціў наведанню Брэста.

Я. Еўтушэнка раскажаў, што разам з сям’ёй жыве цяпер у ЗША і выкладае ў амерыканскіх універсітэтах гісторыю рускай літаратуры і еўрапейскага кіно. Падымаваў аўтару запіскі “Што галоўнае для вас у “амерыканскім жыцці”? за тое, што ўзяў выраз “амерыканскае жыццё” ў двукоссе. Падкрэсліў: “Сапраўднае жыццё можа быць толькі на радзіме... Ведаецца, аднойчы я заблудзіўся на сваёй машыне на амерыканскіх дарогах, а мой шасцігадовы сыноч, што сядзеў побач са мной, раптам запытаўся: “Тата, а не можа здарыцца так, што забудзеш і дарогу на Радзіму?” Дзіцячае пытанне прамоў ў сэрца калынула. Дарогу дамоў нельга забыць. Паверце мне: амерыканцы, якія я прывучыў чытаць і разумець Ахматава, Гумілёва, Забалоцкага, Мандэльштама, Пастэрнака, ужо зусім іншыя амерыканцы, чым былі да гэтага. Яны ўжо добра разумеюць тое, што адбываецца ў нас. Паверце: амерыканцы, якія прагледзелі мноства кінафільмаў розных краін і розных часоў, але аддалі перавагу нашым стужкам “Летят журавли” і “Холодное лето 1953 года”, гэта ўжо таксама іншыя амерыканцы...”

Выказаў Я. Еўтушэнка і свой пункт гледжання на многія сённяшнія праблемы, якія хваляюць Расію і Беларусь, заклікаў рабіць усё магчымае для паляпшэння жыцця, узаемаадносін паміж людзьмі, пераконваў, што нельга скарыцца сілам, якія імкнуча навязваць нашым народам антычалавечыя ўмовы існавання. “Наш общий Бог, спаси от свар кровавых детей Аллаха, Будды и Христа...” Нагадаў, як заўсёды пратэставаў супраць таго, што прыніжае чалавечую годнасць, перашкаджае развіццю дэмакратычных тэндэнцый у гістарычным працэсе.

Я. Еўтушэнка прызнаўся, што ўважліва ставіцца да беларускай культуры. Адазваўся пра В. Быкава як пра цудоўнага чалавека, адзначыў адметнасць творчай манеры Р. Барадуліна і У. Някляева.

Большую ж частку вечара госьць чытаў свае вершы: ужо добраведомыя чытачам і з новага зборніка, на прэзентацыю якога прыехаў у Маскву, і зусім новыя — з лісткаў. Прагучалі вершы “Слеза России”, “Завалинка”, “Две снежинки”, “Медленная любовь”, “Лоскутное одеяло”, “Прощание с Красным флагом”, “Вы зовёте в прошлое меня...”, “Я люблю тебя больше природы...”, “Шестидесятники”, “XXI век” і інш.

Усе, хто прыйшоў на вечар, мелі магчымасць набыць раман Я. Еўтушэнка “Не умирай прежде смерти”, які летась атрымаў еўрапейскую прэмію імя Дж. Бакачыю.

На знаходжанне Я. Еўтушэнка ў Брэсце шырока адгукнуліся абласныя газеты, радыё і тэлебачанне.

Цімох ЛЯКУМОВІЧ

Калектыв Дома літаратара
выказвае глыбокае спачуванне
мастак Віктару СТАШЧАНЮКУ з
прычыны напатаўшага яго гора
— смерці маці.

Рытарычнасьць вынесеныя ў загаловак тэзаў, на нашу думку, не можа выклікаць сур'ёзных прэчэньняў. Таму, пакінуўшы ў спакой асобу новапрызначанага міністра, выкарыстаем толькі назоў яго пасады ды й разгледзім больш уважліва першую палову аксіёмы. Які Закон, якому Музею, якой Дзяржавы?

Культура ў яе шырокім разуменні фарміруецца, развіваецца, функцыянуе па ўласных канонах, не маючы прамой залежнасьці ні ад наяўнасьці спецыяльнага партфеля ў Кабінэце Міністраў, ні ад асобы, якая ў той ці іншы момант, у той ці іншай краіне гэтым парфелем карыстаецца. Гэта сама і спецыфічная музейная адносіны чалавека

рыяльна-фінансавага прыярытэту дзяржавы.

Тым не менш, нягледзячы на такую аднагалоснасьць, музэям Беларусі закон патрэбен. Найперш для таго, каб абараніць культуру, спадчыну, помнікі, як гэта ні парадаксальна гучыць, ад самой улады, ад непрафэсійнага чынавенства, якое сустракаецца на ўсіх узроўнях дзяржаўнага кіра-

нуўшыся з тэкстам праекта закона, які ўжо выносіцца на абмеркаваньне Вярхоўным Саветам у першым чытанні, задаешся пытаннем: "Хто аўтар?" Камісія па культуры Вярхоўнага Савета мінулага скліканьня ці падкамісія сёньняшняга? А, можа, пісала яго міністэрства культуры калектывна, як запарожцы свой ліст турэцкаму султану? Не інакш, як наспей час прэзідэнту выдаць спецыяльнае распараджэньне аб пошуку аўтараў ананімных твораў, пачынаючы з "Энеіды навіварат" і канчаючы праектам вышэйпамянёнага закона.

Па-другое, закон не павінен утрымліваць тэрміналагічна-паняцінную блытаніну, нахшталь "музейнай рэч" замест "музейнага прадмета", "музейнай значнасьці" замест "музей-

органу ў галіне музейнай справы не "вырашаюць наступныя задачы", а нясуць адказнасьць за іх вырашэньне. Закон мусіць вызначыць правы і размежаваць меру адказнасьці. Хто вінаваты ці чыя ў тым заслуга, што сёння сетка музеяў такая, а не іншая, у які бок яна развіваецца і ці развіваецца яна ўвогуле? Экстэнсіўна ці інтэнсіўна? Хто і якім чынам адказвае за музейную галіну, музейную сетку? У дзяржаўнай пасадзе якога ўзроўню персаніфікуецца адказнасьць дзяржавы за ахову помніка, захаванне сабраных экспанатаў, заахаванне адзела культуры, намесніка старшыні гар-рай-аблвыканкама, а можа, першай асобы: старшыні (мэра), прэміера, прэзідэнта? Хто можа ў гэтай краіне спрагназаваць,

— ці з'яўляецца ахова ландшафтаў, традыцыйнай забудовы, трасіроўкі вуліц на тэрыторыі музея-запаведніка яго функцыяй, а калі так, то чаму гэта дзейнасць не згадваецца пры іх пералічэнні?

Па-пятаяе. Навошта ў закон уводзіцца дэкларацыя пра "навуковую ўстанову", калі дзяржава не ў стане рэальна забяспечыць яе выкананне. Пакуль галоўнымі крытэрыямі ацэнкі дзейнасці музея застаюцца фармальныя паказчыкі — колькасць музейных прадметаў асноўнага фонду і наведвальнікаў, — музей будзе заставацца адзінаком культурасветы, прапаганды і агітацыі. Патрэбна сфарміраваць крытэрыі ацэнкі музея як навуковай установы, вызначыць яе статус, які потым

ЦІ ПАТРЭБЕН МУЗЭЮ ЗАКОН, А КУЛЬТУРЫ — МІНІСТР?

да навакольнай рэчаіснасьці фарміруюцца, развіваюцца і існуюць незалежна ад наяўнасьці спецыяльных законаў ці іх адсутнасці. Калі ж гаворку завесці пра ўстанову, як форму апекі дзяржавы над рознымі відамі і праявамі культуры, то відавочна, што для іх нармальнага функцыянавання патрэбны і закон, і міністр.

На сёньняшні дзень на музейную сферу, якая нас перш за ўсё цікавіць, распаўсюджваецца шэраг законаў падзаконных актаў. Дзяржаўны клопат аб захаванні і развіцці гісторыка-культурнай спадчыны зафіксаваны ў артыкуле 15 Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь: "Дзяржава адказная за захаванне гісторыка-культурнай спадчыны, свабоднае развіццё культуры ўсіх нацыянальных супольнасцей, якія пражываюць у Рэспубліцы Беларусь". Аналагічная норма ў яшчэ больш гучнай форме прысутнічае ў Законе Рэспублікі Беларусь "Аб ахове гісторыка-культурнай спадчыны": "Ідэнтыфікацыя, ахова, зберажэньне, папулярызацыя і перадача нашчадкаў гісторыка-культурнай спадчыны з'яўляецца святым абавязкам дзяржавы...", а ў Законе "Аб культуры ў Беларускай ССР" "...адраджэньне, зберажэньне, развіццё і распаўсюджванне беларускай нацыянальнай культуры" вызначана ў якасці матэ-

вання і лічыць культуру, спадчыну, помнікі, музейныя прадметы нечым "сваім", "калгасным". Пераконвае ў гэтым уласны вопыт працы ў якасці дырэктара Заслаўскага запаведніка. За сем гадоў склалася ўражанне, што запаведнік у горадзе стаўся патрэбам найперш для таго, каб абараніць помнікі, якія яшчэ засталіся, ад разбурэння... уладнымі структурамі. Запаведнік выконваў ролю супрацьвагі, даваўка, нечага, што дапамагае сваецкай уладзе дацягнуць да статусу ўлады нармальнай. Як толькі ўлада стане сапраўды нармальнаю (што адбудзецца ой як не хутка), адпадзе неабходнасць не толькі ў законе, які рэгламентуе адносіны грамады і дзяржавы (улады), але і ў запаведніку як адной з форм аховы спадчыны. Пакуль жа музей як установа інтэлігентная не можа не знаходзіцца ў стане апазіцыі сённяшняй уладзе, прымушаны даваць яе прадстаўнікоў, а часам і ставіць іх на месца. Калі грамадства зацікаўлена ва ўсталяванні нармальнага адносінаў, яно мусіць іх рэгламентаваць законам.

Якім жа павінен быць закон? Адказ на гэтае пытанне можна сфармуляваць, карыстаючыся вядомым са школы метадам "ад супрацьлеглага". Найперш ён не павінен быць ананімным. Выпадкова сутык-

нага значэння". А што такое "ўласнасць" у дачыненні да музея? Так, у артыкулах праекта, звязаных з парадкам перадачы і выдачы музейных прадметаў, ужываецца выраз "са згоды цэнтральнага органа кіравання". У адрозненне ад прыватнага музея, музей дзяржаўны ніколі не быў уласнікам прадметаў. Паўстаюць пытанні: калі музей — уласнік, то навошта дазвол? Што больш важнае ў гэтым звязе — дазвол ці згода? Што азначае выраз "будунак..." на правах аперацыйнага кіравання? Уласнасць гэта ці не? Як можна забяспечыць "павагу" да правоў уладальнікаў пры ўліку рухомах каштоўнасцяў з прыватных збораў?

Па-трэцяе, закон не павінен камуфляваць адказнасць за стан спраў у музейнай сферы і тым больш не перакладаць яе на шараговых стрэлачнікаў: дырэктара і галоўнага захавальніка фондаў, якіх лёгка пакараць, але якія не маюць рэальных рычагоў уплыву на сітуацыю. Чым можа дапамагчы адміністратар музея помніку, экспанату, калі разам з супрацоўнікамі чакае грошай ад дзяржавы хаця б на заробкі і, у адпаведнасці з праектам закона, мусіць чакаць іх і далей?

Нам падаецца, што выканаўчыя і распарадчыя

што рэальны музей з яго калекцыямі, патэнцыялам, вопытам, традыцыямі дасягне хаця б 100-гадовага ўзросту? Пакуль у айчынай гісторыі музейнай справы такіх прыкладаў не было. У той жа самы час у законе не вызначана (не абмежавана) ступень умяшання кіруючага органа ў дзейнасць музея.

Па-чацвёртае, закон не павінен зноў абыходзіць маўчаннем вызначэнне статусу музейна-запаведнікаў, хітравата адсылаючы чытача да закона "Аб ахове гісторыка-культурнай спадчыны". Зацікаўлены грамадзянін ведае, што і вышэй-памянёны закон не адказвае на пытанні:

— Што такое тэрыторыя музея-запаведнікаў — сума асобных ахоўных зон вакол розных нерухомых помнікаў ці комплекс, які вымагае асобнага рэжыму?

— ці выключаецца гэта тэрыторыя з сельскагаспадарчага або іншага гаспадарчага карыстання, на якіх умовах, каму і ў якім парадку перадаецца?

— як фарміруюцца адносіны адміністрацыі запаведніка з мясцовымі ўладамі, мясцовым насельніцтвам?

— якім чынам накіроўваецца падаткі, сабраныя на гэтай тэрыторыі — для яе ж развіцця, ці яны патанаюць ў агульным катле пад назовам "бюджэт"?

павінен давацца не агулам, а прывойвацца тым музейным установам, якія сапраўды гэтым крытэрыям адпавядаюць.

І апошняе. Вярнуцца да гіпербалічнага параўнання, вынесенага ў загаловак. Вельмі б не хацелася, каб мае развагі былі расцэнены як жадаанне прынізіць дасягненні, замаўчаць станоўчы вопыт, "очерніць і опорочыць". Калі мы ўсё яшчэ намагаемся быць ДЗЯРЖАВАЮ, то і да пошуку адказаў на пытанні трэба падзяржаўнаму падыходзіць.

Прыняцце закона "Аб музеях" у такой рэдакцыі толькі зафіксуе бездапаможнасць і неабароненасць установы і прывядзе грамадства пасляўтра да стану аб'ектыўнай неабходнасці альбо "перапак-каць свежа выпечаныя" законы, альбо іх паўсюдна парушаць.

Зараз мы маем культуру, музеі, міністра і праект закона "Аб музеях". Нам бы яшчэ скласці цэльнае ўяўленне пра тое, што ёсць беларуская культура і, у адпаведнасці з гэтым разуменнем, пісаць такія законы, якія будуць для ўстаноў культуры будучага тысячагоддзя адначасова шчытым і мяккім.

А. КАЛБАСКА,
дактарант ІМЭФ АНБ,
вядучы навуковы
супрацоўнік Бел ІПК

Марцін КОЎЗКІ

ДОЛЯ ПРАЎДЫ

Прайграліся ўшчэнт і адыграецеся... Ёсць прэзідэнт у гісторыі гразкай. Тая ж Расія верыла, што не памыляецца, калі прадавала Аляску.

● У нас яшчэ можна жыць, з грабжамі у нас ціха. Адно што прымушаюць плаціць па найвышэйшых тарыфах. Рабаўнік з тэлефоннай станцыі адключыў мяне за няплату. А хай бы адключыў адміністрацыю за нявыплату зарплаты. Абое, кажуць, рабое, і адміністрацыю нехта рабуе.

● "Ён", — кажа пра сябе вядучая асоба, і марозная стынь халодзіць вантробы. Адкуль

гэты бзік у асобы ўзнік, можа, ёсць у яе дваінік? Можа, дзейнічае нейкі атракцыён, у якім "ён" — гэта ўжо не ён? Як жа тады ўспрымаць асобу — казаць "асоба", а падразумеваць не "ён", ці казаць "ён", а мець на ўвазе: не асоба?

● Сакратар, старшыня, дырэктар — наўраце пры любым павароце. Яго ўтапі ў рэчы, ён вынырне з рыбкай у роце. Да якой ён належыць партыі? Да той, што сёння "на варце"?

● "Партыя аматараў піва"? Прастадушна, але хай сабе будзе. Мусім, аднак, ісці іншай дарогай, людзі. Як гэта ў

дзяржаве якая ўжывае столькі зеля, абысціся без партыі ўсеагульнага апахмелля? І ўжо ад гэтай партыі, што таксама рэальна, не мець ва ўсіх епархіях мярзку апахмяляльных? Хлябануўшы расолу, каўтануўшы для чыну, цалкам абноўлены, ідзі на працу, мужчына! Здраоўя народу прыбудзе, з'явіцца новыя вартасці, так клапаціцца аб людзях можа толькі адна партыя!

● Ніякіх змен на Беларусі, усё як было пры імперыі? А новы джын "Бабруйскі", ад якога ў Амерыцы істэрыка? А што скажа Айова пра беларускі скотч з Магілёва! Свабоды мы, можа, не прагнем, але па

самагону "цягнем".

● — Чым адрозніваецца добры пісьменнік ад дрэннага? — спытаў аўтара славутага рамана. — Добры бачыць, калі напісалася дрэнна, дрэнны паддаецца падману. — Бывае, пісьменнік ужо ўвайшоў у літаратуру... — Тут складаней удвайне — дрэнны можа дазволіць сабе халтуру, добры — не... З даўняй гутаркі той усяго не прыпомніць, час ідзе, дрэнны выдае другі свой трохтомнік, у славутага толькі другая кніжка на чарзе.

● Узгадваю "барацьбу з жыдамасонамі", калі рэзавалі помнікі. У скульптурнай групы "Батлейка", што ля тэатра музычнай камедыі, адпілілі зорачкі, бо яны мелі шпілі прамеяў. Былі ў гэтай трагікамедыі свае дасведчаныя дырыжоры, аднак для палявання на ведзьмаў не халала зорчак.

● Цяпер людзей зашораных іншымі цудзямі ворагамі: спарвайце шаўроны — коннікі забаронены.

● — Дзядуля, як купіць дуляў? — Без брыгадзіра не магу. — А дзе брыгадзір? — Я. — Дык як жа нам купіць дуляў? — Чаго купляць — бярыце так. — Што ж ты нам галаву дурыў, камандзір? — А як жа без брыгадзіраў!

● Гэту гісторыю пачуў у Бярэці. Прыезджы кульпугляк. "Гэй, нетутэйшы, — паклікаў нейкі прасцяк, — хадзі да мяне патаргуйся, мо аддамо ці не за так. Ганчар чаго едзе на базар? За халеба. Але яму яшчэ і пагаварыць трэба, так што падыходзь, паразумеюцца, пагаворым усмак..." Чаму ўзгадалася тая гісторыя? Бо ў нас у дзяржаўным гандлі не нагаворыцца.

ЗАСНАВАЛЬНІКІ

Саюз беларускіх
пісьменнікаў;
Міністэрства культуры
і друку Рэспублікі
Беларусь; калектыў
рэдакцыі газеты
"Літаратура і мастацтва"

Выходзіць з 1932 года

Газету рэдагавалі:

Х. Дунец	(1932-35)
І. Гурскі	(1935-41)
А. Куляшоў	(1945-46)
М. Горцаў	(1947-49)
П. Кавалёў	(1949-50)
В. Вітка	(1951-57)
М. Ткачоў	(1957-59)
Я. Шарахоўскі	(1959-61)
Н. Пашкевіч	(1961-69)
Л. Прокша	(1969-72)
Х. Жычка	(1972-76)
А. Асіпенка	(1976-80)
А. Жук	(1980-86)
А. Вяцінскі	(1986-90)

Галоўны рэдактар
Мікола ГІЛЬ

РЭДАКЦЫЙНАЯ РАДА:

Святлана БЕРАСЦЕНЬ,
Міхась ЗАМСКІ,
Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ,
Жана ЛАШКЕВІЧ,
Алесь МАРЦІНОВІЧ,
Барыс ПЯТРОВІЧ —
першы намеснік
галоўнага рэдактара,
Юрась СВІРКА,
Віктар ШНІП —
намеснік
галоўнага рэдактара

АДРАС РЭДАКЦЫІ:

220600, ГСП, Мінск,
вул. Захарова, 19

ТЭЛЕФОНЫ:

прыёмная рэдакцыі —
332-461

намеснікі галоўнага рэдактара — 332-525, 331-985

аддзель: публіцыстыкі — 332-525

пісьмаў і грамадскай думкі — 331-985

літаратурнага жыцця — 332-462

крытыкі і бібліяграфіі — 331-985

паэзіі і прозы — 332-204

музыкі — 332-153

тэатра, кіно і тэлебачання — 332-153

выяўленчага мастацтва і аховы помнікаў — 332-462

навін — 332-462

мастацкага афармлення — 332-204

фотакарэспандэнт — 332-462

бухгалтэрыя — 268-640

Пры перадруку просьба спасылка на "ЛІМ".

Рукпісаў рэдакцыя не вяртае і не рэцэнзуе.

Пазіцыя рэдакцыі можа не супадаць з меркаваннямі і думкамі аўтараў публікацый.

Набор і вёрстка камп'ютэрнага цэнтра тыднёвіка "ЛІМ"

Выходзіць раз на тыдзень па пятніцах

Друкарня "Беларускі Дом друку" (г. Мінск, пр. Ф. Скарыны, 77)

Індэкс 63856. Наклад 7317. Нумар падпісаны 6.6.1996 г. Заказ 2792/Г

П 123456789 1112 М 123456789 1112